

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU COĞRAFYASI ANABİLİM DALI**

**İSRAİL'İN TURİZM COĞRAFYASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**HAZIRLAYAN:
GÜLÇİN MAMUK**

**DANIŞMAN:
PROF. Dr. NURTEN GÜNAL**

İSTANBUL- 2008

ÖNSÖZ

Bir Ortadoğu ülkesi olan İsrail kültürel ve ekonomik özellikleriyle diğer Ortadoğu ülkelerinden çok daha farklı bir profil çizmektedir.

Asya kıtasında yer alan İsrail kültürel anlamda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından izler taşır. İsrail küçük yüzölçümüne ve doğal kaynakların azlığına rağmen ekonomisi güçlü bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada İsrail'in fiziki ve beşeri özelliklerine ayrıntılı bir şekilde değinildikten sonra ülkenin turizm coğrafyası ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Ülkemizde daha önce bu konuyla ilgili hazırlanmış etraflı bir çalışmanın bulunmamış olmasının yanı sıra İsrail'in turizm coğrafyasını her yönüyle ele alan bir çalışmaya İsrail kaynaklarında da (İbrani dili dışında yayınlanmış bir çalışmaya) tarafımızca rastlanmamıştır. Bu anlamda kimi eksikleri olmasına rağmen hazırladığımız bu çalışmanın konu hakkındaki açığı az da olsa kapatabileceğini umuyoruz.

Coğrafi ve tarihi anlamda Türkiye ile de ilişkileri son derece gelişmiş olan İsrail'den ülkemize, her yıl çok sayıda turist gelmektedir. Bununla birlikte ülkemizden İsrail'e giden turistlerin sayısı ise oldukça azdır. Çalışmamızın bu iki ülkenin turizm eksenini üzerinden bir birini daha iyi tanımalarına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

ÖZET

Dünya genelinde turizm, son yüzyılın en parlak, dinamik ve değişken ekonomik faaliyeti olmuştur. İsrail ekonomisinde de turizmin Dünya genelinde yakalamış olduğu yükseliş rahatlıkla gözlenebilmektedir. 2006 yılı verilerine göre turizmden 1,9 milyar Amerikan doları gelir elde edilmiştir. 2005 yılı verilerine göre ise İsrail'deki turistik otellerde 23.000 kişi istihdam edilmiştir.

İsrail'de turizm devlet yatırımları ve özel sektörün desteği ile geliştirilmeye çalışılmaktadır. Şehirsel ve Kırsal alanlarda başta turistik oteller olmak üzere çeşitli hosteller ve esasında kolektif çiftlikler olan kibutzlar ile tur operatörleri, turist rehberleri, restoranlar v.s turistlere hizmet vermektedir.

Ülkenin küçük yüzölçümüne rağmen fiziki coğrafyasının sunduğu farklılıklar, sosyal ve kültürel zenginlikler turizm yelpazesinin de çok geniş olmasını sağlamaktadır. Ülke'de özellikle Kudüs şehri, Akdeniz kıyısında yer alan şehirler ile Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat, Taberiye ve Ölü deniz kıyıları ile Necef çölü turistleri kendine doğru çeken belli başlı yerlerdir. Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasından gelen turistler yukarıda sıralanan yerlere gitmektedirler. Yerli turistler ise ülke sınırları dahilinde yine Akdeniz ve göl kıyıları ile kırsal alanlardaki kibutzları tercih etmektedirler. İsraili turistlerin yurt dışı tercihlerinin başında ise Türkiye, Mısır, Kıbrıs ve ABD gibi ülkeler gelmektedir.

Milattan önceki dönemlerden bu yana turistleri kendine doğru çekmeyi başarmış olan günümüz İsrail topraklarına doğru gerçekleşen turist akını zaman zaman değişiklikler göstermiştir. Buna göre İsrail turizminin yaşadığı en büyük sorun döviz girdisi sağlayan yabancı turistlerin güvenlik sorunu nedeniyle belli dönemlerde bu ülkeden uzak durmasıdır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, coğrafya, turizm.

SUMMARY

The tourism around the world became the brightest, dynamic and changeable economic activity of the last century. It has been seen that the tourism at Israel economy has gained a rise around the world. According to the data of 2006 1,9 billion USD gained from the tourism. According to the data of 2005, 23.000 were employed in the touristic hotels in Israel.

The tourism in Israel has been tried to be developed with the investments of the government and the support of the private sector. In city and rural areas, touristic hotels, various motels, tour operations, tourism guide, restaurants etc with the kibbutzim that are like collective farms have been giving the service to the tourists.

Although the country has a little area, the differences of the physical geography and varieties of the human life ensure the tourism to be wide. In the country, especially Jerusalem, the cities placed on Mediterranean coast, Eilat on the Red Sea coast, Lake Tiberia and Dead Sea coasts and Negev Desert are the main places that catch the tourists' attention. The tourists coming from Europe and North America go to the above mentioned places. The native tourists prefer the kibbutzim in the rural areas and the Mediterranean and lake coasts. The countries such as Turkey, Egypt, Cyprus and USA head the abroad choices of the Israeli tourists

From the period before Christ the touristic tours have been made in Israel showed some changes. In this regard, the biggest problem, Israeli tourism experienced, is that the foreign tourists ensuring Exchange income stay away from this country in certain periods because of the security problems.

Key Words: Israel, geography, tourism.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. İSRAİL'İN GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	3
1.1. İSRAİL'İN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	6
1.1.1. Jeolojik Özellikleri	6
1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri	9
1.1.3. İklim Özellikleri	14
1.1.4. Biocoğrafya Özellikleri	18
1.1.5. Toprak Özellikleri	20
1.1.6. Hidrolojik Özellikleri	21
1.2. İSRAİL'İN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	24
1.2.1. İsrail'in Yerleşme Tarihçesi.....	24
1.2.2. Nüfus ve Yerleşme	26
1.3. İSRAİL'İN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	30
1.3.1. Tarım	31

1.3.2. Madencilik	34
1.3.3. Sanayi	35
1.3.4. Ticaret.....	36
1.3.5. Ulaşım.....	37
2. İSRAİL’İN TURİZM COĞRAFYASI	39
2.1. İSRAİL’DE TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	39
2.2. İSRAİL’DE TURİZM ÇEŞİTLERİ.....	46
2.2.1. Deniz Turizmi	46
2.2.1.1. Kıyı Turizmi.....	47
2.2.1.2. Yat Turizmi	56
2.2.2. Sağlık Turizmi.....	59
2.2.3. Çöl Turizmi	64
2.2.3.1. Çöllerdeki Tarihi Çekicilikler	66
2.2.3.2. Çöllerdeki Doğal Çekicilikler	69
2.2.4. Kırsal Turizm	71
2.2.4.1. Ornitoturizm (Kuş Gözlemciliği Turizmi).....	75
2.2.4.2. Çiftlik Turizmi.....	76
2.2.5. İnanç Turizmi	78
2.2.5.1. İsrail’de Müslüman Turistler.....	82
2.2.5.2. İsrail’de Hristiyan Turistler.....	83
2.2.5.3. İsrail’de Yahudi Turistler	86
2.2.5.4. İsrail’de Bahai Turistler	90
2.2.6. Şehirlerde Farklı Turizm Kaynakları.....	92
2.2.6.1. Festivaller	92

2.2.6.2. Müzeler ve Sergiler.....	96
2.2.6.3. Kongre ve İş Turizmi.....	96
2.2.7. Korunmaya Alınan Alanlar ve Doğal Parklar.....	98
3. TURİST ÖZELLİKLERİ	103
3.1. YABANCI TURİSTLERİN ÖZELLİKLERİ.....	103
3.1.1. Geldikleri Yere Göre Turistler	103
3.1.2. İnançlarına Göre Turistler	104
3.1.3. Ziyaret Amacına Göre Turistler	105
3.1.4. Turist Gecelemeleri ve Geceleme İçin Tercih Edilen Yerler.....	108
3.1.5. İsrail'e Tekrar Gelen Turistler	109
3.2. İSRAİLLİ TURİSTLERİN ÖZELLİKLERİ.....	111
3.2.1. Yurt Dışı Turizm Faaliyetleri.....	111
3.2.2. Yurt İçi Turizm Faaliyetleri	113
4. İSRAİL TURİZMİNDE ARZ.....	114
4.1. KONAKLAMA	114
4.2. ULAŞIM.....	119
5. FİLİSTİN-İSRAİL ve ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASININ TURİZME	
ETKİLERİ	125
5.1. FİLİSTİN-İSRAİL ÇATIŞMASI.....	125
5.2. ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASI.....	127
5.3. ÇATIŞMALARIN TURİZME ETKİSİ	128
6. TURİZMİN İSRAİL EKONOMİSİNDEKİ YERİ.....	132
SONUÇ.....	141

KAYNAKÇA.....	145
FOTOĞRAFLAR	151

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Çok Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri (1981-2000).....	15
Tablo 2: Çok Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (1971-2000)	17
Tablo 3: İsrail'in Nüfus Özellikleri (2006)	28
Tablo 4: İsrail'de GSMH'nın Sektörel Dağılımı.....	31
Tablo 5: Önemli Tarım Ürünlerinin Belli Yıllardaki Üretimi.....	33
Tablo 6: 1970-1995 Yılları Arasında Ülkeye Gelen Turist Sayısı	45
Tablo 7: Bazı Kentlerin Bağıl Nem Oranları	48
Tablo 8: Belli Yıllarda Kibutz Sayısı ve Nüfusu.....	76
Tablo 9: Hacılar ve Diğer Turistlerin Dinsel Dağılışı.....	85
Tablo 10: Hacılar ve Diğer Turistlerin Bölgesel Dağılışı	85
Tablo 11: Hacılar ve Diğer Turistlerin İsrail'i Ziyaret Şekli	86
Tablo 12: Bahai Bahçelerine Düzenlenen Turlar ve Ziyaretçi Sayıları.....	91
Tablo 13: İsrail'de Müzeler.....	96
Tablo 14: Kongrelere Yurtdışından Gelen Katılımcı Sayısı	97
Tablo 15: Çeşitli Yıllarda Düzenlenen Kongre Sayısı.....	98
Tablo 16: İsrail'de Bulunan Bazı Ulusal Parklar.....	99
Tablo 17: 1994 Yılında Bazı Ülkelerden İsrail'e Gelen Turist Sayısı.....	103
Tablo 18: 2001–2006 Yılları Arasında Bazı Ülkelerden İsrail'e Gelen Turist Sayısı	104
Tablo 19: İsrail'e Gelen Turistler Arasında Yahudilerin Oranı	105
Tablo 20: İsrail'e Tekrar Gelen Turistlerin Oranı	109
Tablo 21: Yurtdışına Çıkan İsraililerin Yaş Ortalaması ve Çıkış Nedenleri(1999)	111

Tablo 22: İsraili Turistlerin Gittikleri Belli Ülkeler ve Ziyaret Amaçları	112
Tablo 23: Turistik Otellerin Son Yedi Yıldaki Temel Göstergeleri	115
Tablo 24: Gençlik Hostelleri'nin Temel Göstergeleri	116
Tablo 25: Seçilmiş Yerlerde Arazi Okulları ile Hostellerin Oda ve Yatak Sayıları.....	118
Tablo 26: Demiryolu Hatları ve Uzunlukları	120
Tablo 27: 1970 ve 1995 Yıllarında Turizmin Gösterdiği Değişim.....	134
Tablo 28: 1994-1998 Yılları Arasında Gelen Turist Sayısı ve Elde Edilen Gelir.....	135
Tablo 29: 1999-2006 Yılları Arasında Gelen Turist Sayısı ve Elde Edilen Gelir.....	136
Tablo 30: 2006 Yılında Turist Başına Elde Edilen Gelir.....	137
Tablo 31: 2005 Yılında Turizmden ve Çeşitli Sektörlerden Elde Edilen Gelir	137
Tablo 32: Turistik Otellerde İstihdam Edilen Personel Sayısı	138
Tablo 33: Turizm Sektörüne Yönelik Devlet Yatırımları ve Sektöre Ayrılan Ödenekler.....	139
Tablo 34: Lisanslı Turist Rehberleri	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kırsal Turizm’de İstihdam Edilmiş Çalışanların Özellikleri.....	72
Şekil 2: Kırsal Alanlardaki Konaklama Tesislerinin Sayısı.....	73
Şekil 3: Tarihi Kudüs Şehri ve Yakın Çevresi	81
Şekil 4: İnanç Nedeniyle Ziyaret Edilen Belli Yerler ve Ziyaret Yüzdeleri	106
Şekil 5: İsrail’e Hac ve Tur Amaçlı Gelen Turistler.....	106
Şekil 6: İsrail’e İnanç Turizmi Dışında Gelen Turistlerin Ziyaret Amaçları	107
Şekil 7: İsrail’deki Otellerde Geceleme Değerleri.....	108
Şekil 8: Yabancı Turistlerin Bölgelere Göre Gecelemeleri	109
Şekil 9: İsrail’e Giriş Yapan Turistlerin Sayısı	129

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: İsrail'in Coğrafi Konumu	5
Harita 2: İsrail Fay Haritası	8
Harita 3: İsrail Topografya Haritası	13
Harita 4: Ölü Deniz Çevresindeki Ulusal Parklar ve Arkeolojik Alanlar	100
Harita 5: İsrail Turizm Haritası	102
Harita 6: İsrail Ulaşım Haritası	124

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Tel Aviv, Yafa.....	152
Fotoğraf 2: Akdeniz Kıyıları, Tel Aviv	152
Fotoğraf 3: Kızıldeniz, Elat	153
Fotoğraf 4: Kızıldeniz Kıyıları, Elat	153
Fotoğraf 5: Osmanlı Şehir Hisarları, Akre	154
Fotoğraf 6: Haçlı Limanı, Akre	154
Fotoğraf 7: Kanyon, Judea Çölü.....	155
Fotoğraf 8: Massada, Ölü Deniz.....	155
Fotoğraf 9: Taberiye Gölü.....	156
Fotoğraf 10: Roma Tiyatrosu, Beit She'an	156
Fotoğraf 11: Umdan Hanı, Akre.....	157
Fotoğraf 12: Cezzar Camii, Akre.....	157
Fotoğraf 13: Kubbet's Sahra, Kudüs	158
Fotoğraf 14: Eski Şehir, Kutsal Kıyamet Kilisesi, Kudüs	158
Fotoğraf 15: Rus Kilisesi, Kudüs	159
Fotoğraf 16: Hıristiyan Hacılar, Via Dolorosa, Kudüs.....	159
Fotoğraf 17: Eski Şehir Kutsal Doğuş Kilisesi, Beytullahim.....	160
Fotoğraf 18: Bahai Tapınağı, Hayfa	160
Fotoğraf 19: Batı Duvarı(Ağlama Duvarı) Kudüs.....	161
Fotoğraf 20: Batı Duvarı'nda İbadet Eden Yahudiler, Kudüs.....	161
Fotoğraf 21: Princees Otel, Elat	162
Fotoğraf 22: Dan Otel, Kesarya.....	162

Fotoğraf 23: King David Otel,Kudüs.....163

Fotoğraf 24: Prima Otel,Ölü Deniz.....163

GİRİŞ

İsrail özel konumu gereği çok farklı özelliklere ve kimliklere sahip bir ülkedir; ancak her şeyden önce İsrail bir Ortadoğu ülkesi olarak anılmaktadır. Bu nedenle öncelikle Ortadoğu olarak nitelendirilen sahadan tam olarak nerenin kastedildiğine açıklık getirmek gerekmektedir.

Önceleri batılılarca verilen Ortadoğu, Yakın Doğu gibi adlarda başlıca neden bu sahalarda 19.yy. kadar Osmanlıların yönetiminde olması ve buraları belirtmek için doğu kelimesini kullanmalarıdır. Daha sonra 20.yy. başında Anglo-Saksonlar Kızıldeniz kıyılarından başlamak üzere Hindistan'a kadar olan sahadaki İngiltere İmparatorluğu'na ait toprakları belirlemek için Yakın ve Uzakdoğu tabirlerine ilaveten Ortadoğu kavramını kullanmaya başlamışlar ve Asya'nın bu bölümüne Ortadoğu adını vermeyi uygun bulmuşlardır.¹ Bugün ise Ortadoğu, kuzeyde Türkiye, batıda Mısır, doğuda İran ve güneyde Yemen'in çevrelediği, kabaca bir dikdörtgeni içine alan bölge olarak akla gelmektedir.

İsrail, 29°-33° Kuzey ve 34°-45° Doğu boylamları arasında yer alan bir ülkedir. Matematik konumuna göre değerlendirildiğinde İsrail'in tam bir Güneybatı Asya ülkesi olduğu görülür.

Bir Doğu Akdeniz ülkesi olarak da nitelendirilen İsrail'in Kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye, doğusunda Filistin ve Ürdün, güneyinde Akabe Körfezi yer alır. Ülkenin Akdeniz kıyıları oldukça düz olup buradaki kıyı ovaları güneye gidildikçe genişler. Kıyı ovalarının gerisindeki iç kesimler yer yer arızalı bir görünüm sunarken asıl engebeli ve yüksek kesime ülkenin kuzeyinde rastlanır. Dünya karalarının en derin yeri olan Ölü Deniz veya diğer adıyla Lut Gölü İsrail ile Ürdün arasında yer alır. Ülkenin güneyinde kabaca bir üçgeni andıran Necef çölü bulunur. Ülkenin en önemli akarsuyu Lübnan sınırından doğan Ürdün nehri veya diğer adıyla Şeria nehridir.

---

¹ Selami Gözenç, Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası, 2. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1999, s.2-4.

Akdeniz kıyılarında Akdeniz iklimi görülürken iç kesimlere doğru gidildikçe iklim karasallaşır ve ülkenin güneyinde çöl iklimi görülür.

Oldukça küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen ülke, sahip olduğu fiziki ve beşeri özellikleri ile oldukça geniş bir turizm yelpazesi sunmakta ve dünyanın dört bir yanından kendine doğru turist çekmektedir. İsrail, sanayi ve tarım endeksli bir ekonomiye sahip olmakla birlikte dünya genelinde de önemi gittikçe artmakta olan turizm sektörünü özel yatırımlar ve devlet desteği ile her geçen gün biraz daha geliştirmeye çalışmakta; ancak bu sektörü, bölgedeki ve kendi içindeki gerginlikler ve çatışmalı ortamdan tam anlamıyla koruyamamaktadır.

Bu çalışmada öncelikle ülkenin fiziki ve beşeri özellikleri tanıtılmıştır. İsrail'in fiziki ve beşeri özelliklerinin ışığında ülkedeki turizmin tarihsel gelişimi, yine fiziki ve beşeri özelliklere dayalı turizm çekicilikleri, İsrail'e gelen yabancı turistlerin genel özellikleri ve İsrailli turistlerin genel özelliklerine, konaklama ve ulaşım durumuna, bölgede ve ülkenin kendi içinde hakim olan gergin ortamın turizm üzerindeki etkisine ve son olarak turizmin İsrail ekonomisindeki yerine değinilmiştir.

1.İSRAİL'İN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Resmi adı İsrail Devleti olan ülke (İbranice adı: Medinat Yisrael) bir Doğu Akdeniz ülkesidir. İsrail, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır ve Kızıldeniz ile çevrilidir.² Matematik konumu gereği Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan ülke 29°-33° kuzey ve 34°-45° doğu boylamları arasında bulunur. Bunlara ek olarak İsrail bir Ortadoğu ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüzölçümü 20.770 km²'dir. Kuzeyden, güneye en uzun mesafe 450 km, doğudan batıya 135 km'dir. Kabaca dar ve uzun bir dikdörtgeni andıran ülkenin, en yüksek noktası Golan Tepeleri'ndeki Hermon Dağı(2.656 m) ile Necef'teki Rosh Ramon Dağı(1.035m), en alçak noktası ise deniz seviyesinin 399 metre altında bulunan Ölü Deniz'dir³

İsrail dört ayrı coğrafi bölgeden oluşmaktadır. Bunlar:

- 1.Necef Çölü
- 2.Akdeniz Kıyı Ovaları
- 3.Tepeler Bölgesi
- 4.Ürdün Vadisi

Kuzeyden güneye doğru uzanan Akdeniz kıyı şeridinin uzunluğu yaklaşık 180 km'yi bulur. Genelde alçak kıyılardan oluşan sahil kesiminin gerisi, ovalık geniş düzlüklerden meydana gelmiştir. Yer yer genişliği 40 km'yi bulan düzlükler, geniş kumsal plajları oluşturmasının yanı sıra tarımsal üretim bakımından da önemlidir. Kıyı ovası kuzeyde daha dar iken, güney kesimde genişler, kıyı çizgisi Hayfa koyu haricinde oldukça düzdür. Ovaların gerisindeki orta kesim tepelik ve dağlık bir görünümündedir. Bu kesimde yükselti kuzeyden güneye doğru azalır. Bu dağlık alan doğusunda yer alan Gor

---

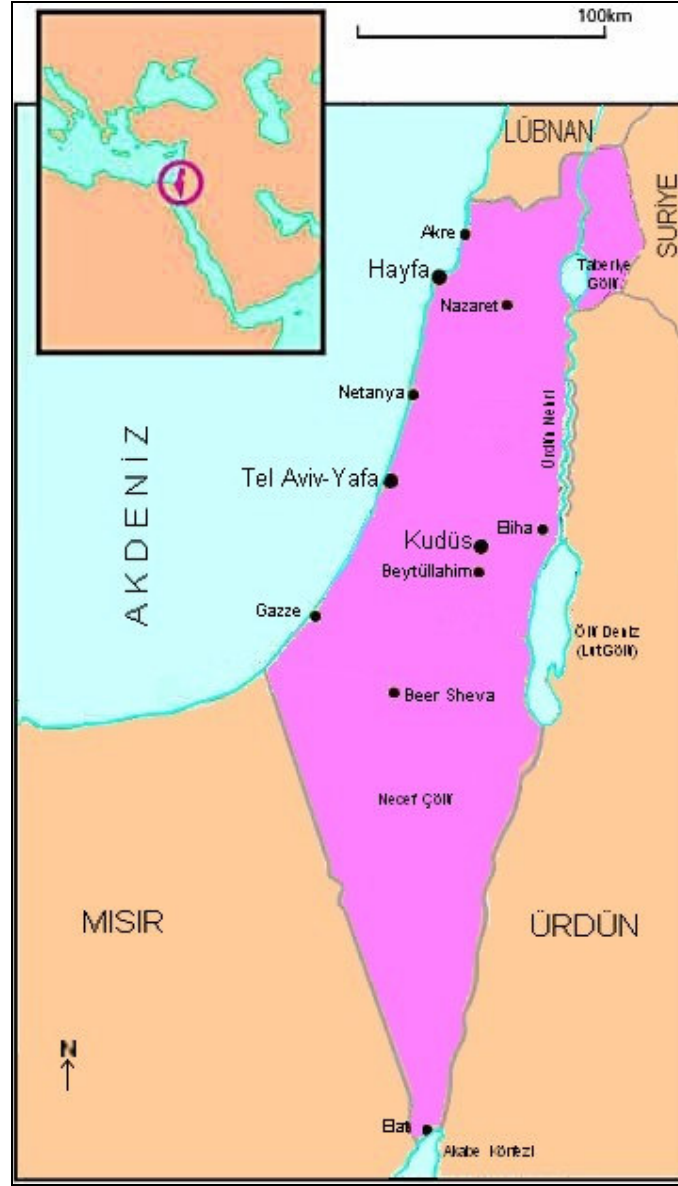
² Özey,s.94.

³ Özey,s.94.

çukurluğuna dik yamaçlar ile iner. Dağların doğusunda yeryüzünün en derin fay hatlarından biri olan kuzey-güney doğrultulu ve tektonik kökenli Gor çukurluğu yer alır. Ülkenin başlıca akarsuyu olan Şeria ırmağı da bu çukurluktadır. Kuzeyde Lübnan sınırında doğan nehir, güneye doğru yoluna devam ederken Hula vadisini takip ettikten sonra önce deniz seviyesinden 200 m. aşığıdaki Taberiye Gölü'ne girer, daha sonra Lut Gölü'ne ulaşır. Ülkedeki diğer iki akarsu (Yarkon ve Kışon) ise daha kısa boylu olup Akdeniz'e dökülürler.⁴

---

⁴ Gözenç,s.190.

Harita 1:İsrail'in Coğrafi Konumu

Kaynak: www.telaviv4fun.com/sitebuilder/images/map-israel-143x250.jpg, Erişim:20.05.2008.

1.1. İSRAİL'İN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.1.1 Jeolojik Özellikleri

İsrail oldukça karışık bir jeolojik yapıya ve geçmişe sahiptir. Bulunduğu saha itibarıyla güneyinde oluşumunu tamamlamış, Arap platosu, doğusunda ise dünyanın halihazırda en aktif sahalarından biri olan Gor tektonik çukurluğu yer almaktadır. Kuzey kesimi ise yüksek sahanın etkisinde kalmış olup bu alana ve onun geçirdiği tektonik aktivitelere uyum göstermiştir.

Gezegelimiz genelinde olduğu gibi araştırma sahamızda da Prekambriene ait bilgiler son derece kısıtlıdır. Bununla birlikte buranın eski Gondwana kıtasının bir parçası niteliğindeki Suriye-Arap platformunun devamı olduğu açıkça bilinmektedir. Bu kütle kristalen kayalar ve volkanik kayalardan meydana gelmektedir. Sözü edilen volkanik kayalar daha sonraları şiddetli metamorfizmaya da uğramıştır. Sahada bulunan yükseltiler Prekambrien sonuna doğru aşındırılıp düzleştirilmiştir. Sahadaki detritik kayaların daha kuzeyde yer alan denize doğru taşınması ise Suriye-Arap platformunun yer yer ve zaman zaman deniz işgaline uğradığını göstermektedir. Paleozoik ve Mesozoik'te güney ve doğu yönlerinde uzanan platform ile Tethys denizi komşu durumdaydı. Bu kara parçası jeolojik süreç içerisinde epirojenik olarak yükselip alçalmış, bu hareketler devamlı regresyon ve transgresyona yol açmıştır. Tethys denizinin kenar kısımlarına karşılık gelen sahada kireçtaşı, tebeşir, marn ve dolomit depolarıyla karşılaşmaktadır ki tebeşirlerde bulunan deniz canlılarının fosilleri sözü edilen transgresyon ve regresyon hareketlerinin birer kanıtıdır.⁵

Miosen'de dağların temeli oluşmuştur. Bunlar Alp-Himalaya sisteminin bir parçası olup asla Toroslar, Kuzey Anadolu Dağları veya Zağros sistemi kadar kütleli bir karakter taşımamıştır. Bu dönemde sahada görülen kıvrımlar daha küçük çaplı olup büyük boyutlara ulaşmamıştır. Rift vadisinde kıvrımlara bağlı olarak faylar öncelikle

---

⁵ Efraim Orni ve Elisha Efrat, Geography of Israel, Jerusalem: Israel University Press, 1976, s.8.

küçük parçalar halinde daha sonra devamlı bir yapı sergileyecek şekilde kendini ortaya koymuştur. Sahada zaman zaman meydana gelen küçük çöküntüler çeşitli göllerin oluşumuna olanak sağlamıştır.⁶

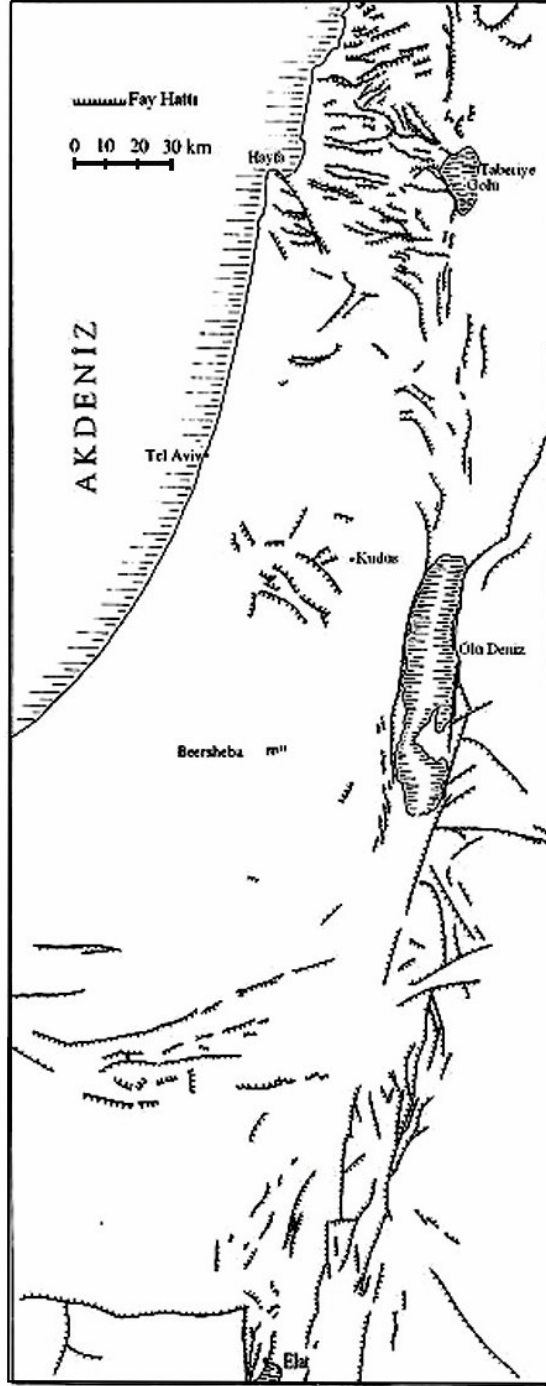
Pliosen'de büyük hareketlilikler gözlenmiştir. Kızıldeniz, Afrika Kıtası ile Arap platformunu birbirinden ayırmıştır. Faylar özellikle kuzey kesimde belirginleşerek Rift vadisini daha da derinleştirmiştir. Son dönemlerde yapılan araştırmalar Rift vadisinin, Akabe Körfezi'nden (Elat) 90 km kuzeye kadar olan kesimde üç havzadan oluştuğunu göstermektedir. Bunlar vadinin kuzeyde kalan kısımlarında daha dar ve sığdır. Sözü edilen havzalar Akabe (Elat), Timna (Qa-Taba) ve Ghrarandal'dır. Geriye kalan 150 km'lik kısım Ölü Deniz havzasına karşılık gelmektedir. Burada ortaya çıkan deformasyonun doğu-batı yönlü bir faydan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ölü Deniz kuzeyinde levha sınırı değişir, Eliha adı verilen asimetric ve sığ bir havza ile karşılaşılır. Rift vadisinde görülen hareketlilik kendini volkanizmada da göstermiş; Galile'nin güney kesiminin bazaltlarla kaplanmasını sağlamıştır.⁷

Kuaterner ise sahanın günümüz toprak ve iklim koşullarının daha da belirginleşmeye başladığı zamandır. Bu zamanda meydana gelen iklimik değişiklikler, glasiyel ve interglasiyel devrelerin yaşanmasına yol açmış bu durum da toprak oluşumu ve morfolojik özelliklerin sözü edilen süreçler tarafından kontrol edilmesine olanak tanımıştır.

---

⁶ Orni ve Efrat,s.10.

⁷ Uri S.ten Brink ve diğerleri,"Anatomy of Dead Sea Transform;does it reflect continuous changes in plate motion?",Geology,vol.27,no.10 (1999),s.887.

Harita 2: İsrail Fay Haritası

Kaynak: Orni ve Efrat,s.7.

İsrail Fay Haritası'ndan da görüldüğü gibi ülke boydan boya fay sistemleri ile kuşatılmıştır. Kuzey – güney uzanımlı bu faylar ülkenin Büyük Rift Vadisi ile olan ilişkisini açıkça göstermektedir. Ülkede depremler daha çok Ölü Deniz çevresinde gerçekleşmekte ve komşu ülkelerdeki depremler de ülkeyi etkilemektedir. Faylara bağlı olarak ülkede çok sayıda sıcak su kaynağı da oluşmuştur.

1.1.2. Jeomorfolojik Özellikleri

İsrail jeomorfolojik açıdan birbirinden çok farklı ünitelerden meydana gelmektedir. Bu üniteleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Necef Çölü
- 2) Kıyı Ovaları
- 3) Tepeler Bölgesi
- 4) Ürdün Rift Vadisi

Ülkenin jeomorfolojik özelliklerinin ve bu özelliklerin iklim, bitki örtüsü ve hatta beşeri ve ekonomik hayat üzerindeki etkisinin anlaşılabilmesi için yukarıda sıralanan ünitelerin ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Necef: İsrail'in güney kesiminde yer alan bölge, 12.000 km² alanı ile ülke topraklarının %60'ını oluşturur ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu arasında bağlantı sağlar.

Kabaca bir üçgeni andıran Necef en geniş kısmına kuzeyde ulaşır ve güneye doğru gidildikçe daralır, güney uç kesiminde ise Elat yer alır. Bölge içinde çeşitli tepelik sahalar ve Paran platosu ile karşılaşmaktadır.

Necef'te en dikkat çekici doğal oluşumlardan bir kaçını yine erozyon ve tektonizmanın birlikte çalışması sonucu oluşmuş olan Makhtesh Qatan, Makhtesh Godal

ve Maktesh Ramon isimli derin çukurlardır.⁸

Sahanın en ilginç yarısı olan Araba Vadisi, Ölü Deniz ile Kızıldeniz arasında yer alır.165 km uzunlukta olan vadi tipik bir grabendir. Güney Araba 77 km, Merkezi Araba 74 km, Kuzey Araba (Sedom) 14 km uzunluktadır. İsrail Araba Vadisi'nin üçte birine; Ürdün üçte ikisine sahiptir. Araba Vadisinin güneyinde yer alan Necef tepeleri fazla yüksek değildir. Güney Araba deniz seviyesinden 230 m yüksekte yer alır, buradaki akarsuların çoğunluğu denize ulaşamaz. Sahada Eilat, Avrona, Yatvata ve Asa'idiyin adlı playalar geniş alan kaplar. Merkezi Araba'nın güneyi deniz seviyesinden yukarıda; kuzeyi aşağıdadır. Tamamiyle çöl ikliminin hakim olduğu sahada devamlı akarsularla karşılaşılacak şekilde çok gelişmiş olan drenaj sisteminin varlığı ancak plüvyal dönemdeki koşullarla açıklanabilir.⁹

Kıyı Ovaları: Akdeniz kıyılarında ovalar Carmel dağı ve Rosh ha-Niqra yükselteleri ve Hayfa kıyıları dışında kesintisiz ve düz bir şekilde uzanır.

Akarsuların kıyıdaki biriktirme faaliyetleri ise büyük bir hızla devam etmektedir. Dalgaların aşınım faaliyetleri sonucu oluşan falezler ve düz platformlar ise oldukça geniş alan kaplamaktadır. Rüzgar, dalga ve akarsuların uzun yıllar boyunca taşıdıkları malzemeler kıyılarda biriktirilerek kumullar oluşturulmuştur. Sahada en dikkat çekici özellik ise pleistosen yaşlı kalkerlerle çimentolaşmış "Kurkar" adı verilen tepe serileridir.¹⁰

Tepeler Bölgesi: Tepeler bölgesi Judea, Samaria ve Galile tepelerinden oluşur. Adı geçen tepeler asla Alp-Himalaya kıvrım sisteminde olduğu gibi kütleli bir özellik göstermemektedir. Tepelerin oluşumu üzerinde faylanmalar, kırılmalar, volkanizma ve erozyon gibi doğal süreçler etkili olmuştur.

---

⁸UNESCO,2008,<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1486/>, Erişim:29.05.2007.

⁹ Orni ve Efrat,s.31.

¹⁰ Orni ve Efrat,s.41.

a)Judea Tepeleri:

Tepeler deniz seviyesinden 1000 m yüksektedir. Bu tepelerde “nari” adı verilen kalsiyumdan oluşmuş kabuklara rastlanır. Kışın düşen yağışlar çatlaklar boyunca sızmakta yazın ise şiddetli evaporasyon yaşanmaktadır. Söz konusu kabuklar zamanla bitki kökleri tarafından parçalanmıştır.¹¹

b)Samaria Tepeleri:

Erozyon ve faylanmalar tepelerin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Samaria tepeleri bir birine paralel üç dağ ile 881 m’lik Gerişim dağı ve Nablus senklinalinden oluşur. Nablus ve Menashe arasında horst özelliği gösteren İrron Tepeleri ikinci sırayı oluşturur. Karstik süreçlerin etkili olduğu Carmel dağı da tıpkı İrron Tepeleri gibi horst özelliği gösterir ve üçüncü sırayı oluşturur.¹²

c)Galilee Tepeleri:

Alçak ve yüksek Galilee tepeleri bir birinden Bet ha-kerem vadisi ile ayrılmaktadır.

Alçak Galilee’de yükselti 600 m’yi geçmez. Kamon 598, Hazon 584, Azmon 548, Giv’at ha More 515 m’lik yükseltilere karşılık gelir. Alçak Galilee’ye göre Yüksek Galilee daha kuvvetli bir reliefe sahiptir. Burada 1208 m ile Meron dağı, 1017 m ile Ha-Ari, 1071 m ile Shammay ve 1006 m ile Addir dağları yer alır. Sahada Büyük Rift vadisinin sübidansı ile pliosen ve pleistosen de meydana gelen faylanmalar ve yükselmeler sonucu bir çöküntü alanı olarak Galilee gölü oluşmuştur. Bu gölün eskiden daha büyük olduğu çevrede bulunan tatlı su canlılarına ait fosillerden anlaşılmaktadır. Bu çanakta ise şimdi Kinnerit (Taberiye) gölü yer almaktadır.¹³

Ürdün Rift Vadisi: Doğu Akdeniz sahil şeridinin içinde bulunduğu saha aynı zamanda Dünya’nın da en büyük kırık hatlarından biridir. Afrika’dan başlayıp,

---

¹¹ Orni ve Efrat,s.59.

¹² Orni ve Efrat,s.68-73.

¹³ Orni ve Efrat,s.74.

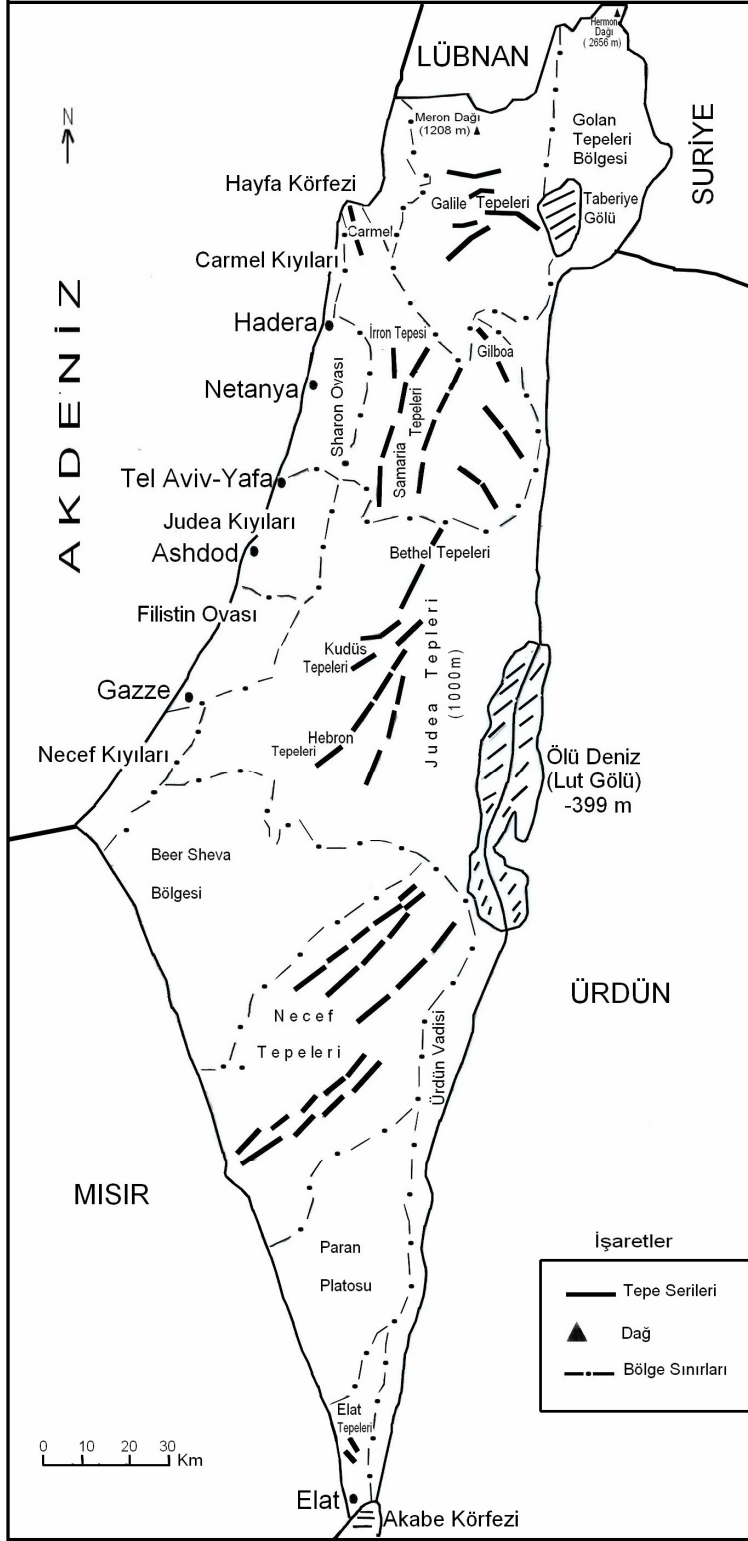
Ortadoğu'ya, oradan da Türkiye'ye, Antakya-Maraş grabeninin içinde bulunduğu sahaya kadar uzanır. Maraş çevresinde tek taraflı faylı yapıya sahip olan bölge, Lübnan'dan itibaren çift taraflı faylı bir yapıya sahip olur. Lübnan ve Antilübnan dağları çift taraflı faylarla kırılmış ve yükselmiş olduklarından bu dağlar horstlara, ikisi arasındaki çukur da büyük bir grabene tekabül eder. Bu çukurluğa Gor çukurluğu denir. Gor çukurluğu Litani nehrinin denize bağlanması ile şekil bakımından sona ermiş olur. Fakat biraz daha güneyde ve Banyas'dan itibaren aynı tektonik çukur içinde yeniden belirmiş olur. Bu bölümde çukur içinde Ürdün Nehri ve yan kolları yer alır.¹⁴

Rift vadisi İsrail'de Ürdün vadisi, Ölü Deniz ve Araba vadisinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Rift vadisinin yukarısında sırasıyla Hula vadisi, Kinnerit Gölü (Taberiye veya Galile), Bet Shean vadisi, Ölü Deniz ve Araba vadisi yer almaktadır. Rift vadisi güneye doğru ilerleyip Elat Körfezi ve Kızıldeniz'de yoluna devam etmektedir.¹⁵

---

¹⁴ Necdet Tunçdilek, "Güneybatı Asya" Fiziki Ortam, İstanbul: İÜ Yayınları, 1971: s.28-29.

¹⁵ Orni ve Efrat, s.80.

Harita 3: İsrail Topografya Haritası

1.1.3. İklim Özellikleri

İklim belirli bir yerde uzun süre gözlenen atmosfer olaylarının ortalamasıdır. İklim diğer fiziki faktörler üzerinde olduğu gibi beşeri hayat üzerinde de son derece etkilidir.

İsrail, genel olarak Doğu Akdeniz sahil bölgesinde yer almaktadır, dolayısıyla Akdeniz'in ve Akdeniz ikliminin etkisi altında bulunmaktadır. Deniz, kışın çok ılık olan sahil şeridinde etkisini kuvvetle hissettirir. Bu nedenle sahil şeridi, sıcaklığın çok nadir 0 °C'nin altına inemediği bir bölüm olur. Doğu Akdeniz sahil kesiminin güneyine doğru gidildikçe, gerek sahil ovası, gerek onların gerisindeki dağlık alanların yıllık yağış tutarları azalmakta ve en güney ucundaki sahil şeridinde yıllık ortalama yağış tutarı 100 ile 200 mm.'ye kadar iner. Yağışların kuzeyden güneye doğru azalmasındaki nedenlerin başında alçak basınç bölgelerinin pek çoğunun kuzeydeki Kıbrıs adası üzerinde oluşmasıdır. Diğer bir sebep de İsrail'de platoların yeteri kadar yüksek olmamasıdır. Gör çukurluğunun bulunduğu saha tüm yağmur gölgesinde kalmış bir sahadır. Yüksek bir plato üzerinde yer alan Kudüs, ortalama 725 mm. Yağış alırken, bunun hemen gerisinde Gör çukurunda (Lut Gölü civarında) yıllık ortalama yağış 75 mm'ye kadar düşer. Yağışların, söz konusu çukurun öbür tarafında yükselen dağ ve platolar üzerinde 750 ile 1000 mm.lere çıktığı görülür. Yağışlar genelde sonbahar, kış, ilkbahar dönemlerinde düşer. Ancak yağışların büyük bir kısmı kış mevsiminde toplanır. Yağışlar Ekim'den, Nisan'a kadar devam eder.¹⁶

Sıcaklık: Ülke de sıcaklık değerleri matematik konum ve özel konum şartları gereği farklılık göstermektedir.

İsrail'de 21 Haziran günü gündüz süresi 14 saati bulduğundan en uzun güneşlenme süresi de bu gün yaşanmaktadır. Güneş ışınları ise yıl içinde farklı açılarla düştüğünden sıcaklık değerlerinde de değişiklikler gözlenmektedir. Ekinoks tarihlerinde Elat güneş ışınlarını 60°30' ile alırken 21 Haziran'da 84°, 21 Aralık'ta 37° ile almaktadır.¹⁷

---

¹⁶ Tunçdilek,s.118.

¹⁷ Orni ve Efrat,s.136.

Akdeniz sahil şeridi kışın ılık bir bölüm olarak belirirken, gerideki dağlık sahalarda sıcaklık yükselti nedeniyle hayli azalır. Kışın yüksek kesimlerde kar erimeden kalabilir. Yazın şiddetli kuraklığın etkisiyle sahil şeridi çok sıcak olur. Bu mevsimde gerideki dağlar ve yaylalar daha serin kalır.¹⁸Ülkede ortalama sıcaklıklar yazın 27–35°C arasında değişirken, kış ortalamaları 15–20°C’dir. Bu ortalama Necef çölünde 38°C’yi aşar.¹⁹

Tablo 1
Uzun Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri(1981–2000)

İstasyon	Minimum ve Maksimum Sıcaklık Ortalamaları			
	Ocak Ayı		Temmuz Ayı	
	Minimum	Maksimum	Minimum	Maksimum
Kudüs	6.4	11.8	19.4	29.0
Tel Aviv	9.6	17.5	23.0	29.4
Hayfa	8.9	17.0	23.0	31.1
Zefat	4.5	9.4	18.8	29.8
Be’er Sheva	7.5	16.7	20.5	32.7
Elat	9.6	20.8	25.9	39.9

Kaynak:CBS,2007,http://www1.cbs.gov.il/publications/isr_in_n07e.pdf
Erişim:05.01.2008.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Akdeniz ve Kızıldeniz kıyısında yer alan Tel Aviv, Hayfa, Elat gibi şehirlerde ocak ayı minimum ve maksimum sıcaklık değerleri, nemin etkisiyle, diğer şehirlere oranla daha yüksektir. Temmuz ayı sıcaklık ortalamalarına bakıldığında ise maksimum sıcaklık ortalamasının yükselti nedeniyle Kudüs’te en düşük; enlem nedeniyle Elat’ta en yüksek olduğu görülür.

İsrail’de bugüne kadar ölçülen en yüksek sıcaklıklar 1941 yılında Tirat Zevid’de 54°C; Tel Aviv’de sıcaklık 46°C, Kudüs’te 44°C’dir. Kışın en düşük sıcaklık 1950 yılında Bet Netofa vadisinde -13°, Kudüs’te -4°C olarak ölçülmüştür.²⁰

Günlük sıcaklık farkı nemin etkisi ile kıyıda son derece az iken merkezi kesimlerde ve güneyde karasallığın etkisi ile büyük artış gösterir.

¹⁸ Tunçdilek,s.119.

¹⁹ Gözenç,s.191.

²⁰ IMS 2007.www.ims.gov.il,ERİŞİM: 14.12.2007.

Basınç ve Rüzgarlar: İsrail’de atmosfer basıncı ve rüzgarlar mevsim özellikleri ve yerel özelliklere bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

İsrail yaz mevsiminde Kuzey Yarım Küre’nin subtropikal zonunda yer alır. Bu zon kış mevsimi ile güneye kayarken ülke bu defa orta kuşağın batı rüzgarları sistemine dahil olur. Bununla birlikte ülkenin önemli bir kısmı ve özellikle güneyi yüksek basınç koşullarının etkisi altında bulunur.²¹

Özellikle yaz mevsiminde ülkede en sık karşılaşılan rüzgar meltem rüzgarlarıdır. Kara ve denizlerin ısınma ısılarının farklı olmasından kaynaklanan basınç değerlerindeki farklılıklar meltem rüzgarlarının doğmasına yol açmaktadır. Gün içinde Akdeniz’den karaya ve karadan Akdeniz’e doğru esen bu rüzgarların benzeri olan dağ ve vadi meltemleri de tepelik alanlarda etkili olmaktadır.

Nem ve Yağış: İsrail’de nemlilik ve yağış, matematik konum, yükselti, denizellik, yer şekilleri ve dinamik faktörler gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Genel olarak ülkenin Akdeniz kıyılarında Akdeniz iklim özellikleri, tepelerde nispeten karasal iklim özellikleri ve güneyinde de çöl iklimi görülür ve doğal olarak yağış değerleri de bu sahalar arasında farklılık gösterir.

Ülkenin kuzey kesimlerinde yağışlar güney kesimlerden daha erken başlar ve geç biter. Buna ek olarak kuzeyde yağış değerleri güneyden daha fazladır. Aynı şekilde batıdan doğuya doğru gidildikçe yağış değerleri azalır ancak bu azalış kuzey-güney yönünde meydana gelen azalış kadar keskin değildir. Doğuya doğru gidildikçe yağışın azalmasının nedeni buharlaşmanın şiddetlenmesidir.

Yağış değerleri üzerinde bunlara ek olarak relief koşulları da etkili olmaktadır. Yamaç boyunca yükselen hava kütlelerinin soğumasına bağlı olarak bağıl nem artmakta bu da beraberinde yağış getirmektedir. Buna göre deniz üzerinden gelen nemli hava

---

²¹ Orni ve Efrat,s.139.

kütleleri dağların ve tepelerin batı ve güney batı yamaçlarına çarparak yağış bırakırken kuzey doğu, doğu ve güney doğu yamaçları yağmur gölgesinde kalmaktadır.

Tablo 2
Uzun Yıllık Ortalama Yağış Değerleri (1971–2000)

Merkez	Yağış (mm)	Yağışlı Gün Sayısı
Kudüs	554	45
Tel Aviv	530	45
Hayfa	538	50
Safet	682	58
Be'er Sheva	204	57
Elat	29	5

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/publications/isr_in_n07e.pdf, Erişim:05.01.2008.

Tablodan da görüleceği üzere ülkede en fazla yağışın düştüğü yerlerden biri de Safet'tir, Safet'i çevresine göre ortalama yükseltisi fazla olan Kudüs izlerken, Kudüs'ün ardından kuzey kıyılarda yer alan Tel Aviv ve Hayfa gelir. Ülkenin en güney ucunda ve Necef çölünün yakınında yer alan Elat'ta ise yağış ve yağışlı gün sayısı son derece azdır.

İsrail'de yağışlı mevsim süresi Kasım-Şubat arasında olup son derece kısadır. Ancak bu kısa süre içerisinde toplam yağışın %70'i düşer. En yağışlı ay genellikle Ocak'tır. Mart ayında değerler azalırken Nisan ayında azalış daha belirgin bir hal alır. Ekim ve Mayıs aylarında yağış nadiren görülür. Haziran, Temmuz ve Ağustos'ta yağış hiç yoktur. Galilee Tepelerinde yağış ülke genelinden erken başlar ve geç biter. Kıyı kesimindeki ovalar yağışın %50'sini Şubat başında alırken Tepeler aynı ayın sonlarında alır. Yağışlı gün sayısı güneyden kuzeye ve doğudan batıya gidildikçe artmaktadır. Kıyı ovalarının güneyi 30–40, Judea 50, Ürdün vadisi 25, Yüksek Galilee 60–80 gün yağışlıdır. Kar ve dolu yağışları ülkede nadiren ve çoklukla yüksek kesimlerde görülür. Kudüs iki gün, Safed 5 gün karlıdır. Hermon dağı ise yağışın büyük kısmını kar şeklinde almaktadır. Çiy ülkede en önemli yoğunlaşma ürünüdür. Kurak yaz

mevsiminde, su kıtlığının yaşandığı bir dönemde hayati bir önem taşır. Deniz kıyısındaki yerlerde çiy iç kesimlere oranla daha yoğun bir şekilde görülür.²²

Buharlaştırma oranı ise sıcaklıkla doğru orantılıdır. Ülkede sıcaklık değerleri oldukça yüksek olduğundan buharlaştırma, yerel farklılıklar görülmekle birlikte, oldukça şiddetlidir. Buharlaştırma kuzey kesimlerde güneye göre daha azdır. Yaz mevsiminde açık gökyüzü ve düşük nemlilik sayesinde buharlaştırma daha da artar. Buharlaştırma Tepele bölgesinde azalırken Ölü Deniz civarında artar.

1.1.4. Biocoğrafya Özellikleri

Flora: Araştırma sahamız olan İsrail hem özel konumu hem de matematiksel konumu nedeniyle zengin bir flora ve fauna hayatına sahiptir. İsrail ayrıca bir Akdeniz ülkesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Akdeniz iklim sahasında, kuraklık sınırında yer alan sahanın beşeri faaliyetler nedeniyle uzun zaman tahribata maruz kalmasına rağmen canlı hayatındaki çeşitlilik oldukça fazladır.

Kuraklık bir başka ifadeyle su kıtlığı sahadaki canlıların neredeyse tek ama en büyük sorunudur. Bitkiler kurak koşullara karşın bazı savunma mekanizmaları geliştirmiştir, buharlaştırmayı azaltmak için yapraklarını küçültmüş, kalınlaştırmış, tüylendirmiş ve mumsu bir yapıyla donatmıştır. Kök sistemlerini de oldukça geliştirmiş bu şekilde yerin derinliklerinden su elde etme şansına erişmiştir. Sahada bulunan yıllık bitkilerin birçoğu yağışlı dönemde hızla çimlenmekte, çiçeklenmekte ve tohumlarını serbest hale getirerek ömrünü tamamlamaktadır. Aynı sahayı paylaşan ancak dikenler geliştiren bitkiler ise daha uzun ömürlü olabilmektedir.

Ülkenin Kıyı kesimi, vadiler ve tepelik alanlar farklı karakterler göstermekle birlikte Akdeniz vejetasyon zonunda yer alır. Özellikle ormanların tahrip edildiği alanlar ile yağış ve toprak koşullarının farklılaştığı alanlarda bu zonun bitkileri de

---

²² Orni ve Efrat,s.146-148.

çeşitlenmektedir.²³ Yukarı Galile ve Carmel’de nem miktarı ve dolayısıyla yağış değerlerindeki artış beraberinde farklı türleri de getirmiştir. Ağaçlık alanların tahribatı çalı karakterindeki gariglerin yayılış göstermesine yol açmıştır.

İklimin biraz daha kuraklaştığı Beersheba bölgesinde yağış değerlerinin 200–300 mm civarına inmesi stepler ile karşılaşılmaktadır. Bunlar yine Akdeniz ormanlarının tahrip alanlarında daha da belirginleşmektedir ve dahası tahribatın ulaştığı son noktadır.²⁴

Yağış değerlerinin 200 mm ve daha aşağısında olduğu sahalarda yani Ölü Deniz çevresi, Judea Çölü, Necef ve Araba Vadisi çevresinde kısa boylu çalılar ve dikenli türleriyle çöl bitkilerini görmek mümkün hale gelmiştir.²⁵

İsrail’de tropikal ve subtropikal türleri sığ göller ve akarsu boylarında (Yarqon, Poleg ve Taninnim çevresinde) görmek mümkündür. Derinliği 2 m’den daha fazla olmayan göller ve Hula Vadisi civarında Papyrus, Lythrum salicaria ve nilüfer çeşitleri bulunur.²⁶

1948 yılından bu yana kurulmuş bulunan İsrail devleti kurduğu yeni yerleşmeler ve daha eski yerleşmelerin etrafını yeşillendirmeye çalışmış bu noktada ülkenin önemli bir kısmı sonradan ağaçlandırılmıştır.

Fauna: İsrail’de fauna hayatı da flora zonlarına göre şekillenir. Fauna hayatının dağılımı üzerinde iklim, morfoloji ve su kaynakları gibi insan da etkilidir. Örneğin sonradan insan eliyle açılan Süveyş Kanalı nedeniyle Kızıl denize ait olan tropik türler ile Akdeniz türleri karışmıştır.

İsrail’de Kızıldeniz kıyıları ve Elat limanlarının yapımı ile avlanmalar mercan

---

²³ Orni ve Efrat,s.167.

²⁴ Orni ve Efrat,s.172.

²⁵ Orni ve Efrat,s.172.

²⁶ Orni ve Efrat,s.174.

alanlarının ve mercan balıklarının önemli bir kısmının yok olmasına yol açmıştır. Bölgedeki denizlerin özellikleri (sıcaklık ve tuzluluk) canlı hayatı üzerinde oldukça etkilidir. Elat'ta 300 çeşit balık bulunmaktadır. Taberiye gölünde ise yine çeşitli balıklar yaşamaktadır.²⁷

İsrail'in birçok özelliğinin yanı sıra kıtalar arasındaki konumu buranın kuş türleri açısından sahip olduğu zenginliği tek başına açıklamaya yeterlidir. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasındaki konumundan dolayı mevsimlere bağlı olarak göç eden kuşların büyük kısmı İsrail üzerinden geçmektedir.

Bütün bunlara ek olarak İsrail'de 60 çeşit memeli de yayılış alanı bulmuştur. Ancak bunların sayısı da ne yazık ki azalış göstermektedir. Ceylanlar ve çakallar sahada en sık rastlanan memelilerdir.²⁸ Burada yaşayan canlı türlerinin hemen tamamı beslenme sorununa, kurak ve yarı kurak koşullara direnmektedir. Canlılar suyu minimum düzeyde harcamak için yazın aktif olmamayı tercih etmektedir ve bir kısmı da su kaynaklarının bolca bulunduğu alanlarda yaşamını sürdürmektedir.

1.1.5. Toprak Özellikleri

Bir yerdeki toprak oluşumu üzerinde etkili olan faktörler; litolojik yapı, iklim faktörü, yer şekilleri ve eğim, bitki örtüsü ve zaman faktörü olarak sıralanabilir.

İsrail'in toprak çeşitliliği üzerinde de yukarıda sıralanan özellikler etkili olmuştur. Ülke son derece küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen çok çeşitli toprak türlerinin yayılış alanı durumundadır.

Akarsuların biriktirme faaliyetleriyle oluşan alüvyal topraklar Yizreel vadisi ve Hula vadisinde ağırlıktadır.²⁹ Bununla birlikte alüvyal toprakları Kıyı Ovaları Bölgesi'nde yaygın bir şekilde görmek mümkündür. Bu bölgede Nahal Besos, Poleg, Alexander, Hadera, Ada, Taninim, Nahal Keziv ve Vadi Azz'ye gibi akarsular yer almaktadır.

²⁷ Orni ve Efrat,s.179.

²⁸ Orni ve Efrat,s.184.

²⁹ C.Colbert Held,"Middle East Pattern",London,West View Pres,1978:s.240

Litosoller ise özellikle Necef çölünde görülürler. Yine Necef ve Judea çöllerinde kumullar, Beer Sheva yakınlarında lösler yayılış alanı bulmuştur. Ülkede görülen yaygın toprak tiplerinden bir diğeri de terrarosadır; bu toprakları Akdeniz kıyısındaki Hayfa çevresinde, Tepeler Bölgesi'nde, Golan Tepeleri'nde ve ülkenin kuzeyinde yer alan Safed yakınlarında görmek mümkündür. Rendzinalar ile de Tepeler Bölgesi'nin güneyinde, Taberiye Gölü ile Ölü Deniz arasında karşılaşmaktadır.³⁰

1.1.6. Hidrolojik Özellikleri

Akarsular: İsrail, diğeri Ortadoğu ülkeleri ile benzer şekilde akarsular bakımından çok zengin bir ülke sayılmaz.

Necef bölgesinde iklim ve toprak özelliklerinden dolayı yıl boyunca yatağında su taşıyamayan buna rağmen yine de ülkenin en önemli akarsularından biri olan Nahal Paran yer alır. Nahal Paran'a paralel doğrultuda ve güney kesimde ise Nahal Hiyon akış gösterir.

Kıyı ovalarında ise genellikle kısa boylu akarsular akış göstermektedir. Nahal Besos, Poleg, Alexander, Hadera, Ada, Tananim, Nahal Keziv ve Vadi Azz'ye bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Ülkenin en önemli akarsuyu ise, aynı zamanda sınırı aşan bir akarsu olan ve bu nedenle de bölge ülkeleri arasında sularının paylaşımı noktasında çeşitli sorunların doğduğu ve büyük bir tektonik depresyon içine yerleşmiş bir akarsu olan Ürdün veya diğeri adıyla Şeria nehridir.

Ürdün nehri 150 km. uzunluğunda olan kısa bir akarsudur. Hermon dağının zirvelerinden doğan bu nehir, birtakım yan kollarla da beslenir. Hermon dağı ile Lut gölü(Ölü deniz) arası 176 km. olup, Ürdün nehri ve tabileri bu mesafe içinde 2814 m yükseltiden, deniz seviyesinden 392 m daha aşağı inmek suretiyle $2814+392=3206$ m

---

³⁰ARIZONA,2007,<http://cals.arizona.edu/OALS/soils/israeli.html>,Erişim: 22.11.2007

alçalmış olur. Depresyonun batı yamacını meydana getiren Yehudiye (Judea) tepeleri nehrin Akdeniz'e ulaşmasına engel olur. Ancak bu tepeler üzerindeki ufak akarsular Ürdün nehri vadisine akarlar. Buna mukabil nehrin büyükçe ve daha bol su taşıyan tabiler ise depresyonun doğu yönünde yer alan Moab yaylalarından gelirler. Bu durum bölgenin morfolojik yapısıyla değil, daha çok iklimik faktörlerle açıklanacak bir olaydır. Bu yönden gelen tabilerin en önemlisi Yermuk (Yarmuk) olup, 160 km uzunluğundadır. Yermuk nehri yılda ortalama 500 milyon m³ su taşımaktadır. Ürdün nehri daimi akışı olan birkaç tabiyi aldıktan sonra ana nehre nazaran 1/3 oranında suyu olan Yermuk kolunu da alır ve Lut gölü'ne ulaşır.³¹

Ürdün nehri, bir biri içine geçmiş iki vadi kademesinin içinde akar. Yukarı vadinin genişliği 3 ile 22 km genişlikte olup, bunun iki kenarında ve fay hatları boyunca 600 m'ye kadar yükselen sıralar sınırlar. Bu depresyona Gor denilir. Gor içinde 50 m daha aşağıda bulunan ve bugünkü nehrin taşma ovasına tekabül eden ikinci bir vadi yer alır. Genişliği 200 ile 1500 m'ler arasında değişen bu vadiye Zor denilir.³²

Ürdün nehrinin toplam drenaj alanı (su toplama alanı) 18140 km² olup, nehrin su toplama alanının 7216 km²'lik bölümü Ürdün'de, 6445 km² ilk bölümü Suriye'de, 712 km²'si Lübnan'da, 1842 km²'si Batı Şeria'da, 1925 km²'si ise 1967 yılından önceki İsrail topraklarında bulunmaktadır.³³

Göller: İsrail akarsular konusunda olduğu gibi göller bakımından da çok şanslı bir ülke sayılmaz. Ülkenin en büyük gölü olan Ölü deniz, Ürdün ve Filistin Özerk Yönetimi ile paylaşılmaktadır. Bunun dışında ülkede yer alan bir diğer göl ise Taberiye gölüdür ve ülkenin önemli su kaynaklarından biridir. Hula gölü de yine İsrail sınırlarında yer alır.

Ölü Deniz: Dünyanın en alçak yerini oluşturmaktadır. Yüzölçümü 958 km² olup, 77 km uzunluğunda ve en çok 16 km genişliğindedir. Bu göl denizden çok aşağı bir

---

³¹ Tunçdilek, s.72

³² Tunçdilek, s.73

³³ Tunçdilek, s.74

yerde bulunmasına ilaveten hayli derindir. Azami derinliği 399 m'dir.³⁴ Miosenden beri var olan Dünya'nın en genç su kaynaklarından biridir. Göl son derece genç olmasına rağmen dışarıya gidegeninin olamaması, ikliminden kaynaklı şiddetli yüzeysel buharlaşma, tabandaki mineral kaynakları (sülfür, bromit, sodyum, magnezyum bromit, potasyum klorit) nedeniyle Dünya'nın en tuzlu gölü olma özelliğini kazanmıştır.³⁵ Ölü deniz'in tuzluluk oranı Akdeniz'in yedi katıdır. Yüksek orandaki tuz herhangi bir canlı yaşamı için uygun değildir. 1950 yılından önce, Ölü denize yılda ortalama 1,3 milyar m³ su girmekte, gelen sular ile buharlaşma dengelendiği için göl seviyesinde önemli bir değişim olmamaktaydı. Günümüzde ise Ürdün nehriindeki yoğun su kullanımları nedeniyle göle katılan su çok azalmış ve Ölü denizdeki su seviyesi 10 m düşmüştür. Bu olay yeraltı su seviyesini de etkilemiştir.³⁶

Taberiye Gölü: Bu göl aynı zamanda Kinnerit ve Galile gölü olarak da adlandırılmaktadır. 165 km² alan kaplayan gölün su seviyesi mevsimden mevsime ve yağış değerlerine göre değişiklik göstermektedir. Gölün en derin yeri deniz seviyesinde 254 m daha derindedir. Tatlı su kaynakları ile beslenmesine rağmen suları tuzludur. Mineral kaynakları göl çevresinden geldiği gibi göl tabanından da çıkmaktadır ve bu durum göl sularının tuzlulaşmasına yardımcı olmaktadır. İklim koşulları nedeniyle yüzejde meydana gelen şiddetli buharlaşma tuzluluk miktarını daha da artırmaktadır.³⁷

Hula Gölü: Sığ bir göl olan Hula, deniz seviyesinden 70 m daha yukarıdadır. Hula'dan 14 km daha güneyde Taberiye gölü yer alır. İki göl arasındaki eğim %019'dur. Bu çok yüksek eğim oranı iki göl arasındaki Ürdün nehriinin yatağında çağlayanlar oluşturmuştur.³⁸

Hula Gölü sıtma hastalığına yol açtığı gerekçesiyle ve yeni tarım alanlarına duyulan ihtiyaçtan ötürü 1951–1958 yılları arasında büyük oranda kurutuldu. Gölün büyük kısmının kurutulması kısa sürede çok daha büyük ekolojik sorunları beraberinde

---

³⁴ Tunçdilek, s.73-74

³⁵ Orni ve Efrat, s.98.

³⁶ Tunçdilek, s.74.

³⁷ Orni ve Efrat, s.89.

³⁸ Tunçdilek, s.72.

getirdi. 1994 yılında ekolojik dengenin yeniden sağlanması için gölü eski haline getirmeye yönelik çalışmalara başlandı ve önemli başarılar elde edilerek bölge kuş gözlemciliği turizmüne açıldı.³⁹

1.2.İSRAİL’İN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

1.2.1 İsrail’in Yerleşme Tarihçesi

Günümüz İsrail toprakları tarih boyunca çok farklı güçler tarafından idare edilmiştir. Yahudilerin kendi kurdukları devletler dışında bu topraklarda sırasıyla Pers İmparatorluğu, İskender İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Arap İdaresi, Kudüs Latin Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu, İngiliz Mandası ve son olarak İsrail Devleti dönemleri yaşanmıştır.

Tarihi ve dini kaynaklar Yahudi kavminin M.Ö. 1700–1500 yılları arasında Mezopotamya’dan “Canaan” (Filistin) bölgesine daha sonra Mısır’a göç ettiğini, M.Ö. 1300 yıllarında ise Mısır’dan Hz. Musa önderliğinde tekrar Filistin bölgesine geçtiğini kaydetmektedir. Kaynaklarda ilk Yahudi krallığının M.Ö. 1025 yılında Saul tarafından kurulduğu, M.Ö. 965–930 yıllarında hüküm süren Hz. Süleyman döneminde Kudüs’te ilk Tapınağın inşa edildiği, M.Ö. 722 yılında başlayan Asur hakimiyeti ve Babil sürgününden sonra, M.Ö. 538–322 yıllarında Yahudi kavimlerinin tekrar siyasal bir varlık oluşturarak ikinci Tapınağı inşa ettikleri, Büyük İskender tarafından bölgenin işgal edildiği, 165–37 yıllarında Hasmonean krallığının hüküm sürdüğü, M.Ö. 63 yılından itibaren Roma’nın bölgeye nüfuz ettiği, M.S. 70 yılında Romalılar tarafından Yahudi isyanlarının bastırılarak ikinci Tapınağın yıkıldığı, Yahudilerin Kudüs’ten ve

---

³⁹SVIVA,2007. http://www.sviva.gov.il/bin/en.jsp?enPage=e_BlankPage&enDisplay=view&enDispWhat=Object&enDispWho=Articals^13117&enZone=threat_eco
Erişim:12.05.2008.

bölgeden sürgün edildikleri ve son Yahudi isyanının M.S. 132 yılında başarısızlıkla sonuçlandığı belirtilmektedir.⁴⁰

Filistin’de, Hz. Ömer zamanında ve 637 yılında gerçekleşen Yermuk savaşında Bizanslıların yenilmesi sonucunda Arap idaresi dönemi başlamıştır. Bundan sonra 1099 yılında Haçlı ordularının müdahalesi ile Kudüs Latin Krallığı ve 1517’de de Osmanlı İmparatorluğu dönemleri başlamıştır.⁴¹

Yahudilerin Filistin’e doğru gerçekleştirdiği göç hareketi, Fransız devrimiyle birlikte dünyada yükselen milliyetçilik dalgası ve bununla beraber gelişen Yahudi karşıtlığı sonucunda başlamıştır. Osmanlı idaresi döneminde ilk “Aliyah” (toplu göç hareketi) 1882–1903 yılında Rusya’da başlamıştır. Hemen hemen aynı dönemlerde ilk Siyonist Kongre İsviçre’nin Basel kentinde, 1897 yılında gerçekleştirilmiş ve Dünya Siyonist Teşkilatının başına Theodor Herzl getirilmiştir.⁴²

Filistin toprakları, I. Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında İngiltere’nin işgaline uğramış ve Milletler Cemiyeti’nin kararıyla 1922 yılında İngiltere Mandasına verilmiştir. Söz konusu karar ile İngiltere bu topraklarda “*Yahudilere bir yurt kurma hakkını temin etmekle*” görevlendirilmişti. Aynı yıl İngiltere Filistin topraklarının yaklaşık 2/3’ü üzerinde Trans-Jordan Arap Emirliği’nin (bugünkü Ürdün Krallığı) kurulmasına müsaade etmiş, ayrıca Filistin’deki Yahudi topluluğunu İngiliz makamlarına karşı temsil etmek üzere bir yapılanmanın oluşturulmasına olanak tanımıştır. Filistin toprakları üzerinde bir “Yahudi Devleti” düşüncesi bu bölgede yaşayan Arapların tepkilerine yol açmıştır. Araplar Filistin’in bölünmesine veya Filistin’de Yahudi siyasi varlığına karşı çıkmışlar bu çerçevede 1937 yılında İngiltere tarafından önerilen paylaşım planını reddetmişlerdir. Buna bağlı olarak Arap ve Yahudi cemaatleri arasındaki çatışmalar artmıştır. II. Dünya savaşının yaklaşmasıyla birlikte

---

⁴⁰ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>, Erişim: 16.12.2007.

⁴¹ MFA,2005, <http://www.mfa.gov.il/mfa/facts%20about%20israel/history/> ,Erişim:11.08.2007.

⁴² MFA,2005, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/History/Facts+about+Israel+History.htm>,Erişim: 11.08.2007.

Arap kamuoyunu gücendirmek istemeyen İngiltere 1939 yılında Filistin'e yönelik Yahudi göçüne önemli sınırlamalar getirmiştir.⁴³

Kuvvet veya uzlaşma yoluyla sorunu çözümleyemeyen ve ekonomik ve siyasi sorunlarla karşı karşıya olan İngiltere, Filistin'den çekilme kararı olarak Nisan 1947'de konuyu Birleşmiş Milletler gündemine aldirmiş ve bölgenin geleceğinin tayin edilmesini istemiştir. 29 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin'in Arap ve Yahudi devletleri arasında paylaştırılmasını ve Kudüs'e uluslararası statü verilmesini öngören 181 sayılı kararı kabul etmiştir. Karar Yahudi liderliğince olumlu karşılanmış ancak Arap tarafınca kabul edilmemiştir. İngiliz yönetiminin sona erdiği 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti ilan edilmiş, bir gün sonra ise Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak bu kararı tanımayarak askeri hareket başlatmışlardır. 15 ay süren savaş, Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğuyla yapılan görüşmeler Sonucunda imzalanan ateşkes anlaşmalarıyla sona ermiştir. Ateşkes anlaşmaları ile İsrail, BM taksim planıyla kendisine bırakılan araziye genişletirken Gazze Mısır'ın, Batı Şeria ve Doğu Kudüs Ürdün'ün yönetiminde kalmıştır.⁴⁴ İsrail ve komşu ülkeler arasında yaşanan savaşlar bununla bitmemiş 1967 yılında Altı Gün savaşı ve 1975 yılında ise Yom Kippur savaşı yaşanmıştır.⁴⁵ Günümüzde de İsrail'in komşu ülkelerle ve Filistin ile olan gerginliği devam etmekte ve bu durum Ortadoğu'da istikrarsızlığı beraberinde getirmektedir.

1.2.2 Nüfus ve Yerleşme

Günümüz İsrail topraklarında 19.y.y 'a kadar yapılan tüm sayımlar vergi toplama nedeniyle ya da askeri nedenlerle yapılmıştır. Bununla birlikte Hz. Davut döneminde Filistin'de nüfusun 5 milyonu bulunduğu düşünülmektedir. Ünlü Yahudi tarihçi Josephus Flavius ise Yahudi devletlerinin hüküm sürdüğü yıllarda bu topraklarda 3 milyon

---

⁴³ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>, Erişim:16.12.2007.

⁴⁴ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>, Erişim:16.12.2007

⁴⁵ MFA,2005, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Facts+About+Israel/History/Facts+about+Israel+History.htm>,Erişim:11.07.2007

insanın yaşadığını belirtir. Bizans döneminde 4. ve 6. y.y. arasında nüfusun çok daha arttığı; ancak 17 ve 18 y.y. arasında nüfusun yeniden azaldığı belirtilmektedir.⁴⁶

I.Dünya Savaşı yıllarında Filistin’de ilk nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. İngiliz Mandası yıllarında ise iki kez nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Buna göre 1922 yılındaki ilk sayımda nüfus 757.182 kişiden oluşurken 1931 yılında yapılan ikinci sayımda nüfusun 1.035.821 çıktığı görülmüştür.⁴⁷

1961 yılında Merkezi İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan sayımda ülke nüfusunun 2.179.500 olduğu ve bu nüfusun 1.932.400’ü Yahudi, 247.100’ü Yahudi olmayanlardan oluştuğu görülmüştür.⁴⁸

Günümüz İsrail nüfusunu şekillendiren en önemli faktör ise İsrail’e doğru çeşitli dönemlerde gerçekleşen göç hareketleri olmuştur. Yahudilerin tekrar eski topraklarında toplanmaları için ilk fikirler 19.y.y’ın ikinci yarısından itibaren gelişmiştir. Böylece 1870–1896 yılları arasında Avrupalı zengin Yahudilerin, Filistin’de bir zirai koloni (kibbutz) Kurdukları görülür.⁴⁹ Ancak Avrupa’da 1800’lü yıllarda Yahudi aleyhtarlığı (antisemitizm) başlamış ve çeşitli şehirlerde meydana gelen olaylarda çok sayıda Yahudi öldürülmüştür. I.Dünya Savaşı’nda Avrupalıların Yahudilere Ortadoğu’da yurt aradıkları görülmektedir.1922’de Sanremo Konferansı’nda İngiltere himayesinde Filistin’de Yahudilerin toplanması sağlandı. Önce Araplar bu duruma şiddetle karşı çıktılar, dünyanın dört bir yanından başlayan göç hareketi, II. Dünya Savaşı sırasında durmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa’da ve Almanya’da Hitler tarafından çok sayıda Yahudi öldürülmüştür.⁵⁰

---

⁴⁶ Orni ve Efrat,s.259.

⁴⁷ Orni ve Efrat,s.259.

⁴⁸ Orni ve Efrat,s.259.

⁴⁹ Gözenç,s.192-193.

⁵⁰ Gözenç,s.192-193.

Yahudilerin “Aliyah” adını verdikleri ilk toplu göç hareketi 1882–1903 yılları arasında Rusya’dan gerçekleşmiştir. II. Aliyah 1904–1914 yılları arasında Rusya ve Polonya’dan gerçekleşmiştir. III. Aliyah 1919–1923 yılları arasında Rusya’dan, IV. Aliyah 1924–1932 yılları arasında Polonya’dan, V. Aliyah 1933–1939 yılları arasında Almanya’dan gerçekleşmiştir. 1955–1957 ile 1961–1964 yılları arasında Kuzey Afrika’dan İsrail’e doğru göçler gerçekleşmiştir.⁵¹ Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu ülkelerinin ekonomik, politik ve sosyal dönüşümü süreci sonucunda 1990 yılının başından itibaren ülkeye göçler tekrar hızlanmıştır.

Tablo 3
İsrail’in Nüfus Özellikleri (2006)

	Toplam	Yahudi ve Diğerleri		Arap
		Toplam	Yahudi	
Toplam Nüfus	7.116.700	5.703.400	5.393.400	1.413.300
Erkek	3.517.300	2.798.400	2.653.800	718,900
Kadın	3.599.400	2.904.900	2.739.600	694,500
Nüfus Artışı	1.8	1.6	1.5	2.6
0–18 Yaş (%)	34.9	31.5	31.8	48.3
19–64 Yaş (%)	55.3	57.0	56.4	48.4
65 Yaş ve Üstü (%)	9.9	11.5	11.7	3.4
Şehir Nüfusu (%)*	91.8	91.2	90.9	94.0
Nüfus Yüzdesi	100.0	100.0	100.0	100.0
Kudüs	12.2	10.7	11.0	18.5
Kuzey Kesim	16.9	10.0	9.8	45.0
Hayfa	12.1	11.6	11.3	14.5
Merkezi Kesim	23.8	27.2	27.6	9.7
Tel Aviv	16.9	20.8	20.9	1.2
Güney Kesim	14.3	15.1	14.7	11.1
Judea ve Samaria	3.7	4.6	4.7	00

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/publications/isr_in_n07e.pdf, Erişim: 01.05.2008.

*Nüfusu 2000 üzerinde olan yerler şehir kapsamına alınmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü ülke nüfusunun çok büyük bir kısmını Yahudiler oluşturmaktadır. Kadınların toplam nüfus içindeki sayısı ise erkeklerin sayısından daha

⁵¹ MFA, 2005, http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2002/10/Aliyah
Erişim: 24.09.2007

fazladır. Ülke nüfusunun büyük kısmı ise Merkezi kesimde toplanmıştır ve nüfusun en seyrek olduğu yer ise Judea ve Samaria'dır.

Ülkede 2006 yılı verilerine göre 7.116.700 olan toplam nüfusun yaklaşık % 75,8'ni Yahudiler, % 19,9'nu Araplar (çoğunluğu Müslüman olmak üzere) oluşturmaktadır.⁵² İsrail'de Yahudilerin ve Müslüman Arapların yanı sıra Hıristiyan Araplar, Dürzîler ve Ruslar da yaşamaktadır.

İsrail'de 2005 yılı verilerine göre Km²'ye 333 kişi düşmektedir. Bununla birlikte nüfus ülke geneline dengeli bir şekilde yayılmamıştır. Ülkede nüfusun büyük çoğunluğunun Akdeniz kıyısında yer alan Tel Aviv, Hayfa gibi şehirlerle Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat'ta ve Kudüs'te toplandığı görülmektedir. Ülkenin güneyini kaplayan Necef çölü ise nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu yerdir.

İsrail'de şehirselleşme açısından ön plana çıkan şehirleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Tel Aviv: Akdeniz kıyısında yer alan şehir İsrail devletinin resmi başkentidir. Bir üniversite, liman, turizm ve ticaret şehridir.

Hayfa: Akdeniz kıyısında yer alan şehir bir üniversite, liman, turizm ve ticaret şehridir.

Kudüs: Üç büyük din için kutsal sayılan şehir tepelik bir alana kurulmuştur. Şehir yedi geçitle dışarıya bağlanmaktadır. Bu geçitler: Damascus, Herod, Yeni Geçit, Yafa, Zion, Dung, St. Stephan geçitleridir.⁵³

Elat: Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat daha çok turistik bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁵²MFA,2007, <http://www.mfa.gov.il/NR/rdonlyres/628CFC52-0282-433C-BF16-2FDB8CB92A84/0/People.pdf>,Erişim:18.05.2008

⁵³ Orni ve Efrat,s.321.

İsrail nüfusunun %90,6'sı yukarıda sıralanan şehirler ile daha başka şehirlerde yaşamaktadır. Nüfusun geriye kalan kısmı ise kırsal alanlarda özellikle Kibutz ve Moshavlar 'da yaşamaktadır. Kibutzlar, kolektif çalışma ilkesi doğrultusunda gelir giderlerin ortak kullanımı ilkesine dayanan ve bireysel mülkiyetin olmadığı, kendi üyelerinin oluşturduğu bir idare heyeti tarafından özerk yönetim şekline sahip olan bir topluluktur. Moshavlar ise ailevi ve ferdiyetçi yaşama daha geniş yer vermelerine karşın, toplumsal bir yapıya sahiptirler. Bunlara bir çeşit kooperatif köyler de denebilir.⁵⁴

1.3. İSRAİL'İN EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Ülkenin kurulduğu yıllarda İsrail ekonomisi tarım ve hafif sanayi ve emek-yoğun endüstrilere dayalı geleneksel bir ekonomiyken, bu yapı günümüzde tamamen değişmiştir. "Bilgi tabanlı" (knowledge based) bir ekonomi ve üretim yapısını tercih eden İsrail, telekomünikasyon, elektronik ve tabii bilimler (life science industries) alanında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri haline gelmiştir. Doğu Bloğunun dağılmasının ardından İsrail'e yaşanan beyin göçü ve askeri alanda yapılan bilimsel çalışmaların sonuçlarından sivil alanda da yararlanılması bu sürece önemli destek sağlamıştır. Eğitimli ve nitelikli işgücü ile ABD, AB, EFTA ve diğer önde gelen birlik ve ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmaları İsrail'in dünya piyasasındaki yerini sağlamlaştıran unsurlar olarak görülmektedir. Son yıllarda enflasyon oranı sifıra yakın seyretmektedir. İsrail ekonomisinin temel karakteristikleri; ihracata dayalı büyüme, teknoloji ve yüksek teknoloji (high-tech) sektörünün hızlı gelişimi, girişimcilik kültürü, ticarete uygun iklim, yatırım ve ar-ge kültürü olarak sıralanmaktadır. Son dönemde Yeni İsrail Şekli'nin (NIS) Dolar karşısında artan değeri, ihracatı ve rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.⁵⁵

⁵⁴ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:16.12.2007.

⁵⁵ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (cari fiyatlarla) 2006 yılında %5,1 oranında büyüyerek 140 Milyar Dolar seviyesine ulaşmıştır. Kişi başına milli gelir 19.800 Dolar seviyesindedir. Milli gelirin artışında Şekelin değer kazanması da rol oynamıştır.

Tablo 4
İsrail’de GSMH’nın Sektörel Dağılımı

Sektör	GSMH’daki Payı	2006 Büyüme Oranı
Sanayi	21,4	10,5
Tarım	2,6	0,6
Ulaştırma ve İletişim	10,1	3,6
İnşaat	6,8	2,2
Ticaret ve Hizmetler	55,6	7,1
Elektrik ve Su	3,4	4,1

Kaynak: Bank of Israel 2006 Yılı Raporu ⁵⁶

Tablodan da görüleceği üzere GSMH’nın en büyük kısmını Ticaret ve Hizmetler oluştururken onu Sanayi, Ulaştırma ve İletişim, İnşaat, Elektrik ve Su en son olarak da Tarım izlemektedir.

1.3.1.Tarım

İnsanoğlunun en eski geçim kaynaklarından biri olan tarım toprak, su, iklim ve yer şekilleri gibi fiziki faktörlerin yanı sıra beşeri özelliklerden de etkilenen son derece önemli bir ekonomik faaliyettir. Ülkeler tarım sayesinde, en azından gıda konusunda, dışa olan bağımlılıklarını azaltacaklarından bu sektöre ayrı bir önem vermektedirler.

Topraklarının yarısından fazlası Necef çölü ile kaplı olan İsrail’de tarımın yoğun bir şekilde ve son derece başarılı olarak sürdürülmesinin nedeni kısıtlı imkanların en iyi şekilde değerlendirilmesi, gen teknolojisinde kaydedilen gelişmeler ve sulamada geliştirilen yöntemlerdir.

⁵⁶ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:16.12.2007.

İsrail arazisinin yaklaşık % 25'i tarıma elverişlidir. İsrail kurulduğu 1948'den günümüze, ekili arazi miktarını büyük oranda artırmıştır. Tarım sektörü toplam üretimde az bir paya sahip olmakla birlikte, hükümet müdahalesinin ve dolayısıyla sübvansiyonların en yoğun olduğu sektördür.⁵⁷

İsrail'de bugün üç tarım sahası karşımıza çıkmaktadır:

- a-Kıyı ovaları ve iç kesimlerdeki vadiler
- b-Tepeler Bölgesi
- c-Ürdün Vadisi

Matematik konumu ve özel konumu gereği İsrail tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü bir ülkedir. Özellikle Akdeniz Havzası bin yıllar önce tarımsal faaliyete geçilen ilk yerlerdendir.⁵⁸

Günümüze gelindiğinde tarımsal üretimde çok büyük bir değişim yaşanmış; kuru tarıma dayalı üretim yapısı hızlı bir değişim sürecine girmiş ve sulu tarıma yönelik yoğun bir modernizasyona gidilmiştir. Bunun yanı sıra, kendi kendine yeterli düşük verimlilik tipi tarımsal üretimden, pazara yönelik özelliği bulunan tarıma doğru çarpıcı bir gelişme olmuştur. Göçmenlerin tarım kesiminde istihdam edilmeleri, tarımsal ihracatın özendirilmesi bir devlet politikası haline gelmiştir. Karma ve kolektif çiftlik tarımının geliştirilmesi ve tarım kooperatiflerinin değerlendirilmeleri bu politikaların önemli bir parçasıdır. Temelini moshav ve kibbutzların oluşturulduğu söz konusu kooperatif düzenine dayanan yöntemler günümüzde de devam etmektedir.⁵⁹

İsrail'de 2005 yılı verilerine göre tarım sektöründe çalışanların sayısı 49.900 kişidir. Aynı yılı verilerine göre toplam tarımsal üretim 4,35 Milyar Dolar olmuştur. Bu üretimin %60'ı tarım ürünleri %40'ı ise hayvancılık ürünleridir. Bu rakam, 2004'e göre

---

⁵⁷ Adina Beharyakar, Geçmişten Günümüze Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkilerinin Bir Değerlendirmesi ve Olası Bir Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2002, s.10.

⁵⁸ Orni ve Efrat, s.472.

⁵⁹ Beharyakar, s.10.

% 6 artışı ifade etmektedir. İhracata yönelik tarımsal üretim 2004 yılında bir önceki yıla göre %30 oranında artarken, 2005 yılında bu artış %10'da kalmıştır. 2006 yılında tarım ürünleri ihracatı değer olarak %4,6'lık bir artış göstermiş olmakla birlikte, miktar açısından önemli bir değişiklik olmamıştır. Miktar açısından sebze ihracatında %23, pamuk ihracatında ise %29,9 artış görülürken; narenciye ihracatında %19, diğer meyve ihracatında ise %1,3 düşüş meydana gelmiştir. 2006 yılında tarımsal üretimde miktar ve değer yönünden görülen değişim oranları aşağıdaki tabloda verilmektedir.⁶⁰

Tablo 5
Önemli Tarım Ürünlerinin Belli Yıllardaki Üretimi (Bin Ton)

Ürün	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Sebze	1291	1.366,4	1.240	1.204,8	1.112,5	1.164
İçinden: Domates	433,2	512	405,6	388,3	348,6	415,2
Salatalık	127	145,3	148,2	144	119,5	124,3
Meyve	1490,1	1.209	1.137,9	1.269,7	1.292,4	1.342,4
İçinden: Turunçgiller	652,7	469,2	503,5	551,9	665,6	710,6
Elma	187,6	120,7	116,4	119,1	111,8	102,5
Üzüm	79,5	73,5	68,9	70,2	57,2	59,1
Muz	140,6	102,7	93,8	96,2	100,4	87,5
Zeytin	29	62	21,5	56	26	56
Avokado	85,6	75,7	54,1	95,4	78,6	81,3
Granül Buğday	200,8	165,6	198,5	177,3	158	96
Pamuk	18,4	25	18,1	18,8	22,3	16
Saman	236,3	217,4	205,9	19,27	233,1	179
Patates	593,9	570,8	416,1	393,1	396,3	388,7
Et İçin Tavuk	486,7	468,4	450	452,7	447,3	416,4
Et İçin Sığır	89,9	81,5	81,2	79,7	62,4	63,8
Sığır Sütü (Milyon Litre)	1.178,7	1.168,1	1.142,6	1.175	1.191,7	1.149,3
Yumurta (Milyon)	1.863,4	1.890,3	1.869,4	1.806	1.756,6	1.825,1
Balık	46	42,9	41,1	37,5	34,7	36,2

Kaynak: İsrail İstatistik Bürosu 2006 İstatistik Yıllığı

Genel olarak Akdeniz iklim özelliklerinin görüldüğü ülkede özellikle Akdeniz kıyısı ve tepeler bölgesinde, yaz kuraklığı ve kış ılıkılığı isteyen turunçgil, zeytin ve muz gibi tarımsal ürünler yetiştirilirken bunlar içinde en çok turunçgiller dış ticarete konu olmaktadır.

⁶⁰ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007

İsrail’de çiçekçilik ürünlerinin ekimine olan ilgi son yıllarda oldukça artmış, bu konuda büyük bir ihracat potansiyeli yaratılmıştır. Ülkede yetiştirilen çiçeklerin önemli bir kısmı özellikle AB pazarına ihraç edilmekte olup, ülkeye döviz geliri sağlamaktadır. Bir devlet kuruluşu olan “Çiçek Pazarlama Ofisi” paketleme tesislerinin sayısını önemli ölçüde artırmış, modernleşmeye yönelik büyük yatırımlar yapmıştır.⁶¹

Sahada sebze, meyve, tahıl tarımı gibi hayvancılık da çok uzun yıllar boyunca sürdürülmüştür. Zamanla ortaya çıkan erozyon nedeniyle mera hayvancılığının yerine ahır hayvancılığı geliştirilmeye başlanmıştır. Ülkede koyun, keçi sıklıkla beslenen hayvanlar olup kümes hayvancılığı, balıkçılık, arıcılık da ihmal edilmemektedir.⁶²

1.3.2. Madencilik

Bir Ortadoğu ülkesi olan İsrail komşu ülkeleri gibi petrol veya doğalgaz zengini olmayan yeraltı kaynakları bakımından son derece fakir bir ülkedir. Ülkedeki yeraltı kaynaklarının çoğu Ölü Deniz çevresi ile merkezi ya da güney Necef’te yer aldığından bu kaynakların taşınıp başka yerlerde işlenmesi, ülkenin küçük yüzölçümüne rağmen, çok zordur.

Ülkenin en önemli yeraltı kaynağı Ölü Deniz çevresinde çıkartılan potasyumdur. Bunun yanında Ölü Deniz’den tuz ve çeşitli mineraller ile bakır, fosfat, manganez ve demir de belli oranda çıkartılmaktadır. Çıkartılan madenler Akdeniz kıyılarından Avrupa, Amerika ve batı Afrika pazarına sunulurken, Kızıldeniz kıyılarından Doğu Afrika, Güney ve Doğu Asya ile Avustralya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Bununla birlikte İsrail yeraltı kaynakları bakımından birçok dünya ülkesi ile rekabet edebilecek durumda değildir.⁶³

---

⁶¹ Esin Güllüler, İsrail Ülke Raporu, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi-İGEME, Mart 2000:s.12.

⁶² Orni ve Efrat,s.472.

⁶³ Orni ve Efrat,s.481

1.3.3. Sanayi

Ortadoğu ülkeleri içinde sanayisi en fazla gelişmiş olan ülke İsrail'dir. Birikmiş sermaye, yetişmiş teknik eleman, pazar gücü ve ileri teknolojisi ile İsrail sadece Ortadoğu'nun değil dünyanın da sanayide önde gelen ülkelerindendir.

İsrail'deki ilk sanayi faaliyetleri sabun, şarap ve cam üretimi üzerine kurulu hafif sanayi özelliği göstermekte idi.1950 yılına gelindiğinde özel yatırımlar, kooperatifler ve devlet yatırımları ile sanayi geliştirilmeye başlanmıştır.⁶⁴

İsrail sanayi sektörünün gelişmesi, 1958–1965 yılları arasında olmuştur. Bu dönem içinde sanayi alanındaki üretimi % 142 oranında bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Sanayi alanındaki gelişmeler içinde madencilik de diğer bir önemli sektördür. İsrail'in dışsattımından elde ettiği gelirin üçte birinden fazlasını elmas sanayisinde elde ettiği bilinmektedir. Ayrıca, dokuma, kimya ve makine yapımı alanlarında da üretimi % 100 ile 150 oranında artmıştır. Ülkede toplam işgücünün % 33,4'ü sanayide çalışmaktadır. Devamlı göçler ve Arap dünyasının ekonomik boykot uygulamaları, İsrail'i ülke ekonomisini gerek sanayi ve gerekse tarım alanlarında yeni yatırımlar yapmaya; öte yandan da yeni pazarlar aramaya yöneltmiştir.⁶⁵

Yüksek teknoloji alanında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kaydedilen gelişmeler sayesinde İsrail bir yüksek teknoloji ülkesi haline gelmiştir. Ar-Ge harcamalarının GSYİH'e oranı %4,5 seviyesinde olup, bu oran dünyadaki en yüksek oranlar arasında yer almaktadır. Yazılım, kontrol ve gözetim ekipmanları, elektronik haberleşme ekipmanları, uçak sanayi, büro ve bilgisayar gereçleri, farmasötikler, İsrail'in yüksek teknoloji ürünleri olarak göze çarpmaktadır.⁶⁶

Ayrıca savunma sanayi, kimya sanayi, tıp tekniği ürünleri de İsrail'in önemli sanayi ürünleri arasında yer almaktadır. İsrail'in askeri malzeme satışı dünya silah

---

⁶⁴ Orni ve Efrat,s.482.

⁶⁵ Özey,s.101.

⁶⁶ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007

ticaretinin %10'unu oluşturmakta ve İsrail dünya silah ihracatında ilk 5 ülke arasında yer almaktadır. İşgücünün çok pahalı olması, tekstil sanayinin İsrail'i terk etmesine ve cazip olanaklar sunan Mısır ve Ürdün'deki Nitelikli Sanayi Bölgelerine (QIZ) kaymasına neden olmaktadır.⁶⁷

Demir-çelik sektörü,1998 yılından bu yana kriz yaşamaktadır. Krizin nedenleri, başta inşaat sanayi olmak üzere iç piyasadaki talep yetersizliğinin yanı sıra; Türkiye, Doğu Avrupa ve başta Çin olmak üzere Uzak doğu ülkelerinden yapılan ithalattır. Buna rağmen temel metal sanayisi(temel demir-çelik, metal hurda ve atıkları geri dönüşüm sanayisi ve dökümevleri) ve metal ürünleri sektörlerinin ihracatı 2004 yılında %22 artış göstermiş ve toplam satışlarının %22'sini oluşturmuştur. Bu iki sektörde çalışan sayısı 2003 yılında 49.000 iken, bu sayı 2004 yılında 51.000'e yükselmiştir. Sektörde inşaat sektörü için çelik çubuk üretimi yapan iki firma (Yehuda, Steel ve Hod) bulunurken, demir çelik işleme ve İsrail'in Türkiye'ye ihracatında da önemli kalemler arasında yer alan hurda metal işleme sektörlerinde de çok sayıda firma faaliyet göstermektedir. Tekstil sektörü 2004 yılında 1,1 Milyar Doları iç piyasa, 1 Milyar Doları ihracat olmak üzere 2,1 Milyar Dolarlık satış gerçekleşmiştir. İsrail'li tekstil şirketlerinin %60'ı, üretimlerini başta Ürdün, Mısır ve Filistin olmak üzere işçiliğin ucuz olduğu bölgelere taşımışlardır.2005 yılında şirketlerin % 30'unun da aynı yolu seçmesi ve Mısır ile imzalanan Nitelikli sanayi Bölgeleri anlaşması'nın bu ülkede üretim yapan İsraili firma sayısını artırması beklenmektedir.⁶⁸

1.3.4. Ticaret

Uluslar arası ticaret ya da “dış ticaret” denildiğinde, genellikle herkesin aklına, dünyanın başka yerlerine gönderilen petrol, buğday, muz, kahve, otomobil ve giyim eşyası gibi maddeler gelir. Uluslararası ekonomide ticaret “primer ürünler” ve “mamul

---

⁶⁷ MÜŞAVİRLİKLER,2005,<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007

⁶⁸ MÜŞAVİRLİKLER,2005,<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.12.2007.

maddeler” olarak ikiye ayrılmaktadır.⁶⁹ Aynı şekilde ülkede üretilmeyen veya yetiştirilemeyen ürünlerin de dışarıdan satın alınması yani ithal edilmesi de ticaretin bir başka boyutudur.

İsrail’in dışarıya sattığı ve dışarıdan satın aldığı ürünler ise şu şekilde sıralanabilir: Dışarıdan yatırım malları, ham elmas, yakıt ve yağlar, çeşitli tüketim malları satın alır. İthalatta ABD, Almanya, Belçika, İsviçre, İngiltere gibi ülkelerle ilişkileri gelişmiştir. Dışsattım özellikle mamul eşya ve sanayide kullanılan ham maddeler, işlenmiş elmas, dokuma, gıda, tütün, kimyasal maddeler üzerinde yoğunlaşmıştır. İhracatta ise ABD, Japonya, İngiltere, Almanya ve Belçika gibi ülkeler söz sahibidir.⁷⁰ Bununla birlikte İsrail’de ticaret dengesi sürekli açık vermektedir. İsrail’de yıllardır süregelen olan dış ticaret açığı, yıldan yıla büyüyen yüksek ithalat ve nispeten düşük ihracat seviyesi farkından kaynaklanmaktadır. Bu durum, ekonominin dış kaynaklara olan bağımlılığını göstermektedir. Ancak yinede halkın yaşam seviyesi yüksektir. Bu durum ise İsrail dışında yaşayan Yahudilerin, Yahudi fonuna gönderdikleri paralara ve ABD’nin ülkeye verdiği yüksek kredilerle açıklanmaktadır.⁷¹

Ticaret sektörünün 2006 yılı toplam cirosu, 2005 yılına göre %7 artarak yaklaşık 342 Milyar NIS (Yaklaşık 77 Milyar Dolar) olmuştur. Toptan ticaret 233 Milyar NIS ciro ile ticaret sektörünün %68’ini oluştururken, 109 Milyar NIS cirosu olan perakende ticaretin bir önceki yıla göre büyüme oranı %6 olmuştur. Büyümenin temel nedeni, talep ve özel tüketimin artmasıdır.⁷²

1.3.5.Ulaşım

İsrail ulaşım sektörü gelişmekte olan bir sektördür. GSMH’ya yaklaşık % 8 oranında katkıda bulunan ulaşım ve iletişim sektörü, ülkenin mal ve hizmet ihracatının

---

⁶⁹ Erol Tümerterkin ve Nazmiye Özgüç,Ekonomik Coğrafya,Küreselleşme ve Kalkınma,İstanbul:Çantay Kitabevi,1997:s.60.

⁷⁰ Özey,s.102

⁷¹ Beharyakar,s.23.

⁷² MÜŞAVİRLİKLER,2005,<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007

% 10'nı oluşturmakta ve toplam işgücünün % 6'sını kullanmaktadır. Ürünlerinin % 47'sini kara taşımacılığı, % 22'sini deniz ve hava taşımacılığı, % 20'sini iletişim ve geri kalan bölümünü de depolama ve park etme dahil çeşitli hizmetler kapsamaktadır.⁷³

Demiryollarının geçmişi ülkede çok eskilere inmektedir. Ülkede ilk demiryolu hattı Yafa-Kudüs arasında 1890 yılında tamamlanmıştır. Günümüze gelinceye kadar geçen sürede ülkede demiryolu ulaşımının geliştirilmesine çalışılmıştır. Bugün de devlet hafif raylı sistemle demiryolu ulaşımını diğer ulaşım sistemleriyle rekabet eder duruma getirmeye özen göstermektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi İsrail'de de karayollarının ayrı bir yeri vardır. Karayolunun diğer ulaşım ağlarına nazaran hemen hemen her yere götürülebilir olması, iklim ve yer şekillerinin sınırlayıcılığının karayolları üzerinde daha az etkili olması İsrail için de büyük avantajdır. Bugün karayolu ile ülkenin her yerine rahatlıkla ulaşılabilir.

Ülke içi ulaşımda ve yurt dışına çıkışlarda havayolu ulaşımının önemi büyüktür. Bugün İsrail'de küçük hava alanları dışında 3 havaalanı bulunmaktadır. Bununla birlikte havaalanları talebi karşılamakta zorlanmaktadır. İsrail'in uluslar arası havaalanı Tel Aviv yakınındaki Ben Gurion havaalanıdır. İsrail havayolları EL-AL, Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Afrika ülkelerine seferler yapmaktadır.⁷⁴

İsrail bir Doğu Akdeniz ülkesi olduğu için ülkede denizyolu ulaşımı da ayrıca bir öneme sahiptir. Ülkenin Akdeniz kıyısında Hayfa, Ashdod ve Tel Aviv gibi üç büyük limanın yanında çeşitli marinalar bulunurken ülkenin Kızıldeniz kıyısında ise tamamen turistik amaçlı kullanılan marinalar yer alır.

---

⁷³ MÜŞAVİRLİKLER,2005, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007

⁷⁴ Güllüler,s.23.

2.İSRAİL'İN TURİZM COĞRAFYASI

2.1.İSRAİL'DE TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İsrail üç büyük kıtanın birbirine yaklaştığı bir coğrafik konumda, topografik ve sosyolojik olarak büyük çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Yüzölçümünün küçüklüğüne rağmen kumlu plajları, gölleri, çöl alanları, doğal spaları ile eşsiz beşeri özellikleri bu ülkeyi turizm coğrafyası açısından önemli kılmaktadır.

İsrail devletinin kuruluşundan önceki dönemlerde sahadaki turizmin gelişimi tarihi coğrafya açısından değerlendirildiğinde iki döneme ayrılabilir:

- a) 19 yy ortalarından I.Dünya Savaşı'na kadar olan dönem
- b) 1917'den 1948'e kadar süren İngiliz mandası dönemi

19 yy ortalarına varılıncaya kadar bölgede ulaşım yaya olarak veya at sırtında gerçekleşmekte idi.1850'li yıllar ise ulaşımın açıkça gelişmeye başladığı dönem olmuştur. İlk buharlı geminin Yafa limanını ziyaretinden sonra kalabalık gruplar buraya yönelmeye başladı.1870 'lerde yük vagonları ve at arabaları Yafa – Kudüs yollarına dökülmeye başlayınca Osmanlı İmparatorunun emriyle 1867 yılında Yafa-Kudüs yolu yapımına başlandı. Söz konusu yol yapım çalışmaları 1880 yılında tamamlandıktan sonra bu yol hac ziyareti yapan insanların akınına uğramaya başladı. Ulaşımda sağlanan gelişmeler ve bölgeye gelen insan sayısındaki artış özellikle Kudüs şehrinin büyümesine ve şehir içi ihtiyaçların artmasına yol açtı. Bu ihtiyaçlara cevap olabilmek için şehir içi yollar ve bağlantılar kuvvetlendirildi. Devam eden ziyaretçi akımı ve özellikle hacıların kendi din ve mezheplerine ait manastır ve yapılar da kalma isteği beraberinde sözü edilen binalara yeni bölümler eklenmesini ve daha başka misafirhanelerin açılmasını getirdi. 1840 yılında Franciscan'lar Hıristiyan mahallesine Casa Nova misafirhanesini yaptırdı ve 1850'lerin ortalarında Ruslar ünlü Rus Blokları'nı eski şehrin surları dışında

inşa ettiler. Kurulu oteller standart ve ucuz hizmet verirken aynı zamanda Avrupa'daki kiliselerle ortak çalışmalar yürüterek otelciliğin gelişmesini ve modernleşmesini sağlamaya çalıştılar.⁷⁵

Eski Şehrin surları içinde de oteller inşa edilmeye başlandı ve bu oteller özellikle Yafa ve Domescus yollarının kenarlarında yoğunlaştı. Bunların ilki Mediterranean Oteli'dir ve 1850 yılında Yafa geçidinde kurulmuştur. Sözü edilen oteller manastır ve misafirhanelerden tamamı ile farklı olup hizmet kalitesi daha yüksek ve daha pahalı otellerdi. Turistler ve hac ziyareti yapan insanların sayısındaki artış 19 yy sonuna ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar devam etmiştir. Buna göre 19 yy ortalarında her yıl bölgeye gelen turist sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte bu sayı bazı kaynaklarda birkaç bin, bazı kaynaklarda 10.000 ve bazı kaynaklarda da 20.000 olarak belirtilmektedir. Bölgeye bu dönemde giriş yapan ziyaretçi sayısı hakkında gerçeğe en yakın tahminler 1870'lerdeki organize turlar üzerinden yapılabilir. 19 yy ilk yarısında hacıların çoğu Ermeni ve Yunan Ortodoks iken zamanla Rus ve Katolik hacıların sayısında da bir artış gözlemlendi buna rağmen sözü edilen gelişmenin seyri Rus Devrimi ve I Dünya savaşı döneminde tekrar değişmek zorunda kaldı.⁷⁶

Hızla ilerleyen zaman ve değişen koşullar turistlerin otellerden olan beklentilerini de değiştirmeye başladı. Modern ve Avrupa tarzı olan otellerde konaklama isteği nedeniyle yeni oteller Eski Şehrin surları dışına kurulmaya başlandı. İlk Musevi oteli Kaminitz ailesi tarafından 1880 yılında açıldı ve bu otel zincirine Hebron, Yafa ve Eliha'dakiler de eklenmeye başladı. Diğer bir dönüm noktası ise 1890 yılında Fast otelinin açılması olmuştur. Beş yıldızlı olarak açılmış olan bu otel sıradan bir otel olmayıp 100 adet odası, banyosu, sıcak-soğuk su imkanı, merkezi ısıtma sistemi ve elektriği ile diğer tüm otellerden farklı olarak yüksek standartlar yakalamıştı.⁷⁷

Sonuç olarak Batı'nın Filistin ile politik olarak ilgilenişi 19 yy'da başlamıştır. Bu yüzyılda ülkede pek çok şey değişmiş özellikle ulaşım alanında meydana gelen hızlı

⁷⁵Noam Shoval ve Kobi Cohen- Hattab,"Urban Hotel Development Patterns In The Face Of Political Shifts",Annals Of Tourism Research,vol.28,no.4 (2001),s.912-913.

⁷⁶ Shoval ve Cohen- Hattab, s.914

⁷⁷ Shoval ve Cohen -Hattab,s.914.

gelişmeler Filistin'in insan akınına uğramasına yol açmıştır. Bu yüzyılın ikinci yarısında turistler için yeni olanaklar yaratılmaya çalışılmış, Avrupa tarzı oteller inşa edilmiş, çeşitli festivaller düzenlenmiş, seyahat acenteleri kurulmuş ve organize turlar düzenlenmiştir.

İkinci devre İngiliz Mandası ile başlamış, yeni Avrupalı sistem turizmin gelişmesine olanak sağlamıştır. İngiliz mandasındaki otuz yıl boyunca Filistin'in fiziksel alt yapısı, kamu hizmetleri, ticareti büyük gelişme göstermiştir. Buna göre ilk sivil hava ve deniz yolu 1930 yılında Lod kenti yakınlarında hizmete girdi. İngiliz mandası yıllarında özellikle Kudüs için hazırlanan masterplanda şehirdeki tarihi yapıların restorasyonu yapılmış, şehrin çevresine yeşil parklar eklenmiş, ulaşım sistemleri geliştirilerek uluslar arası yollar ile bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır.⁷⁸ Ekonomideki büyüme ve modernizasyon modern turizmin de tohumlarının yeşermesini sağlamıştır. İngiliz mandası bunlarla da yetinmemiş Filistin'in tarihsel yapısıyla da yakından ilgilenmiştir. Manda süresince İngilizler Filistin'in kutsal mekanları ve arkeolojik öneme sahip olan alanlarını koruma altına almıştır. Filistin Araştırmaları ve Antik Varlıkları Kurumu bu amaçla İngilizler tarafından kurulmuş ve turizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürmüştür, bunun için yeni kültürel enstitüler, Kudüs'te bulunan Rackefeller Müzesi gibi müzeler açılmıştır. Manda süresince Filistin toprakları Avrupa kıtasının bir parçası olarak değerlendirilmiş, sahil kesiminde yer alan Tel Aviv ve Ölü Deniz kıyısında bulunan Taberiye gibi şehirler de turistlerin yöneldiği şehirler olmaya başlamıştır. Böylece yalnızca inançları gereği burayı ziyaret eden insanların yanı sıra farklı türde amaçlar için de ülkeye gelen turistlerin sayısında da bir artış meydana gelmiştir.⁷⁹

Filistin'e gelen turist sayısı 1920 ve 1940 yıllarının ortalarında 52.000 iken ilk defa 1930'lu yılların ortalarında bu sayı 100.000'i bulmuştur.1940 'lı yıllar ve II Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar ülkeye giriş yapan turist sayısı artmaya devam etmiş ve 1945

---

⁷⁸ Shoval ve Cohen- Hattab,s.915.

⁷⁹Kobi Cohen- Hattab ve Yassi Katz," The Attraction of Paletsine:Tourism In The Years 1850-1948",Journal of Historical Geography,vol.27,no.2(2001),s.5.

yılında 150.000 turist ile bir zirve yapılmıştır. Gerçekte sözü edilen yıllar arasında ülkeye yönelen turistler daha çok Askeri Turizm başlığı altında incelenebilir.⁸⁰

Yukarıda da belirtildiği gibi İngiliz Mandası altında Filistin’de modern turizmin tohumları yeşermeye başlamış, doğal olarak önce Yahudi kökenli turistler ülkeye yönelmiştir. Kibutz, Moshav gibi çiftliklerin kuruluşu ve modern İsrail’in en büyük şehirlerinden Tel Aviv şehrinin kuruluşu yine aynı döneme denk gelmiştir ve Siyonist hareketlere göre şekillenmiştir. 1920’lerin başında Anglo-Filistin Bankası’nın kontrolünde Yahudi Acentesi ve Ulusal Yahudii Fonu aracılığıyla Filistin Ekspres Seyahat Acentesi kurulmuş sonradan bu acente Filistin-Mısır Lloyds Ltd.’ye dönüşerek tüm Ortadoğu’ya yayılmıştır. İlki 1932 yılında düzenlenen ve dünyanın her yerinden Musevi kadın ve erkeklerin katıldığı atletizm oyunları olan Maccabiah Oyunları da bu amaca hizmetle başlatılmıştır.⁸¹

Filistin’de turizmin gelişimine bağlı olarak bir birinden çok farklı konaklama tesisleri açılmıştır. Bu tesislerden ilki pansiyonlardır. Yeni Yahudi mahallelerinde örneğin Rehavia, Beit Hakerem ve Talpiot gibi yeşillikler içinde ve gözden uzak yerlerde açılmışlardır. Bu pansiyonlara daha çok yerli turistler rağbet etmiş, dinlenmek için geldikleri bu pansiyonlarda uzun süre konaklamışlardır.⁸²Sözü edilen pansiyonlar otellere oranla daha küçük ve daha ucuzdur. Nahariye’de yerli halk için evlerinin bir odasını turistlere bir süreliğine kiraya vermek uzun dönemler boyunca önemli bir gelir kaynağı olmuştur.1932-1938 yılları arasında Beşinci Aliyah sürecinde yani bir çok musevinin Avrupa’dan yeni kurulacak olan İsrail’e getirilme süresinde de yeni konaklama alanlarına ihtiyaç duyulduğundan yeni pansiyonlar açılmıştır⁸³

İkinci tip konaklama tesisi ise birkaç düzine odası olan orta ölçekli otellerdi. Bu oteller daha çok Kudüs şehrinin surlarının dışında; Yafa yolu, Kral George ve Ben

---

⁸⁰ Shoval ve Cohen- Hattab,s.915.

⁸¹ Cohen- Hattab ve Katz,s.5.

⁸² Shoval ve Cohen- Hattab,s.917.

⁸³ Cohen -Hattab ve Katz,s.5.

Yehuda yolu üçgeninde açılmışlardı. Adı geçen oteller yerli turistler ile yurt dışından gelen turistlere hizmet vermekte idi.⁸⁴

Tesislerin üçüncü tipini büyük oteller oluşturmaktaydı ve her biri en az 100 odalıydı. Filistin'in en büyük otellerinden biri Palace Otel de bunlardan biriydi. Bu otel 1920 yılında Arap Yüksek Komisyonu inisiyatifi ile inşa edildi; amaç çok büyük oranda turist ağırlayıp Orta Doğu'dan gelen Arap misafirlere hizmet vermektir. Arap Yüksek Komisyonu tarafından 1929 yılında açılan otel mali sıkıntılardan dolayı elden çıkarıldı. Otelin 140 odası, sülteri, restoranı, barı, üç asansörü ve merkezi ısıtma sistemi vardı.1930 yılına gelindiğinde otel İngiliz hükümet yetkililerine devredildi; aynı otel daha sonraları İsrail Endüstri Bakanlığı tarafından kullanılmaya başlandı. Mısır kökenli bir otel olan Kral Davut oteli de 1931 yılında turizmde ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere açılmış, ülkenin uluslar arası standartlardaki ilk otelidir. Bu otel ise Mısır kökenli Musevi bir aile olan Mosseri'lere aittir. Bu aile Mısır'da beş yıldızlı oteller zincirine sahiptir, bunların arasında Giza'da, piramitlerin yakınında kurulmuş olan Mena-Hause, Sheppard ve Kahire'deki Continental Savoy da vardır. Bu otel Filistin'in en saygın oteli idi çünkü aralarında Siyonist ve Arap liderlerle kraliyet ailesi mensupları ve film yıldızı olan çok sayıda tanınmış insanı ağırlamıştı.⁸⁵

Önceleri tarım amaçlı kullanılan Kibbutz adı verilen çiftliklerin turistlere konaklama amaçlı sunumu ise 1940'lı yıllarda başlamıştır. II Dünya Savaşı süresince askeri birliklerin bir kısmı dinlenme amaçlı olarak Filistin'e gelmiş, Kibbutzlar birer pansiyon olarak ülkeye gelenlerin hizmetine sunulmuş bu durum da yerel turizmin ve dolayısıyla yerel ekonominin gelişmesine olanak sağlamıştır.⁸⁶

İngiliz Mandası'nın sona ermesinden sonra, 1948 yılında yeni İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından bölgede yeni bir dönem başladı. Sözü edilen yeni dönem turizm açısından da bir dönüm noktası oldu.

---

⁸⁴ Shoval ve Cohen -Hattab,s.916.

⁸⁵ Shoval ve Cohen -Hattab,s.916.

⁸⁶ Cohen -Hattab ve Katz,s.5.

1948 yılında Kudüs şehri ikiye bölündü. Şehrin doğu yarısı Ürdün, batı yarısı ise yeni kurulan İsrail Devleti'nin oldu. Kudüs şehrinin en dikkat çekici ve turistler için önemli olan kısmı Ürdün Krallığı'nın elinde kaldı. Bunlar arasında Kıyamet Kilisesi, Via Dolorosa, Gethseanera, Zeytin Dağı, Davut şehri, Batı Duvarı ve daha birçok yer sayılabilir. İsrail'in elinde ise sadece Zion Dağı kalmıştı. Buna rağmen otellerin çoğu İsrail tarafında kalmıştı çünkü İngiliz Mandası döneminde ticaret ve turizm İsrail tarafında daha yoğun bir şekilde sürdürülmekte idi.⁸⁷

1948–1967 yılları arasında Kudüs'ün karmaşık statüsü turizmde belli bir gerilemeye yol açtı. Ülkeye gelen turistlerin çoğu burada en fazla sekiz gün kalmakta ve beş günlerini Tel Aviv'de geçirmekteydiler. İsrail tarafına gelen turistler Musevi kökenli ABD'liler iken Ürdün tarafına gelen turistler Avrupa kökenli Hıristiyanlardı. Sınırı geçmek son derece zordu ve birkaç din adamı ile Birleşmiş Milletler görevlileri sınırı geçebiliyordu. İki ülke arasında gidiş geliş yapmak için bu iki ülkenin de pasaportuna sahip olmak gerekliydi, sınırı geçen kişi en fazla 5-6 saat sonrası geldiği yere geri dönmeliydi. İsrail Devleti bu dönemde sınırlamaları biraz daha gevşek tutarak kendi tarafında turizmin daha fazla kan kaybetmesine biraz olsun engel olmayı başardı. İngiliz Mandası döneminde büyüyen Rehavia, Beit Hakerem gibi banliyöler gelişimlerini devam ettirdiler ancak aynı yükseliş turizmcilik açısından gözlenemediği gibi aileler tarafından işletilen pek çok pansiyonda işler gerilemeye başladı. Sözü edilen durum Netanya, Naharia ve Taberiye gibi daha başka turistik şehirlerin ekonomisi üzerinde de olumsuz etki yaptı. Bu dönemde yaşanan en büyük gelişme Kral Davut otelinin yanına The King otelinin inşası olmuştur. Doğu Kudüs'te ise İntercontinantal oteli dikkat çekmekteydi.⁸⁸

Altı Gün Savaşı'nın ardından Kudüs'ün tamamında İsrail egemenliği dönemi başladı. Savaşın ardından ülkede ve özellikle Kudüs'te yeni bir otelleşme süreci başladı. Savaşı kazanan İsrail Doğu Kudüs'te günümüze kadar devam edecek şekilde otel yapımına başladı. Bunun paralelinde Şehre ve tabi ki tüm İsrail'e giriş yapan turist sayısında da bir artış gözlemlendi. Sözü edilen süreçte 1500 olan otel odası sayısı 6000'e

---

⁸⁷ Shoval ve Cohen -Hattab,s.917.

⁸⁸Shoval ve Cohen -Hattab,s.917.

yükseldi. Bazı oteller ise 1967 yılından sonra buldukları şehirlerde büyük izler bırakmaya başladılar; Hilton, Kral Solomon ve Sheraton gibi otellerin çoğalışı mimarları ve şehir planlamacılarını harekete geçirdi.⁸⁹

İngiliz Mandası döneminde işletilen banliyö pansiyonları yavaş yavaş kapatılmaya başlandı. Arz talep dengesi üzerine kurulmuş olan bu pansiyonlar, beş yıldızlı otellerin varlığı, gelişen ulaşım sistemleri sayesinde artık gününbirlik ziyaretlerin gerçekleştirilebilmesi ve ikinci nesil aile üyelerinin artık bu işi sürdürmek istememeleri nedeniyle geri plana düştü.⁹⁰

Kudüs şehrinin Ürdün Krallığı ve İsrail arasında bölünmüş olduğu yıllarda şehrin sınır boyları hep ihmal edilmişti. İsrail bu boşluğu kapatmak, bu kesimleri iyileştirmek için yeni projeler geliştirmeye başladı. Bu projelerden en önemlisi Mamilla Projesi'dir. Bu proje çerçevesinde bu kesimlere lüks apartmanlar, ticaret merkezleri ve Hilton tarafından 800 odalı oteller inşa edilmiştir. İki ülke arasında sınır kapısı görevini yerine getiren kesime ise 1500 odalı üç otelin yapımı planlandı. Turizme verilen bu önem elbette ki 20 yy'ın son çeyreğinde turizmin ülke ekonomisinin önemli bir lokomotifini halini almasıyla ilgiliydi.⁹¹

Tablo 6
1970–1995 Yılları Arasında Ülkeye Gelen Turist Sayısı

Yıllar	İsrail'e Gelen Turist Sayısı(Bin)	Kudüs'e Gelen Turist Sayısı(Bin)
1970	441	352
1975	620	496
1980	1,176	940
1985	1,436	1,148
1990	1,342	1,073
1995	2,530	2,024

Kaynak: Shoval ve Cohen- Hattab,s.919.

⁸⁹Shoval ve Cohen -Hattab,s.919.

⁹⁰Shoval ve Cohen -Hattab,s.919.

⁹¹Shoval ve Cohen -Hattab,s.920.

Yukarıdaki tablodan da açıkça görüleceği gibi 1970–1995 yılları arasında ülkeye gelen turistlerin çok büyük bir çoğunluğu Kudüs’e gitmiştir. İsrail ve Turizm denilince akla ilk gelen yerin Kudüs olması şaşırtıcı bir durum değildir. Bu şehirde turizmin izlediği seyir hemen tüm ülke için oldukça önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu yılları, I Dünya savaşı yılları, İngiliz Mandası ve II Dünya Savaşı yılları, İsrail’in komşu ülkelerle yaşadığı her türlü çatışmalı dönem hatta savaşlara rağmen Kudüs her dönem turistlerin ziyaret ettiği İsrail’in neredeyse tek ve en önemli köşesi olmuştur.

2.2.İSRAİL’DE TURİZM ÇEŞİTLERİ

2.2.1.Deniz Turizmi

Sanayi devriminin önemli sonuçlarından biri de turizmi belli bir tabakanın sürdürdüğü bir faaliyet olmaktan çıkarıp toplumun geneline yaymasıdır. Bundan sonra kıyılarda yer alan sıradan kasaba ve köyler turizmin hızlı gelişimi nedeniyle birer tatil merkezi haline almaya başlamıştır ki bu süreç ilk olarak sanayi devriminin başladığı İngiltere ve ABD gibi ülkelerde kendini ortaya koymuştur. Gelir seviyesinin yükselmesi, kara ve hava yolu taşımacılığının gelişmesiyle 20.yüzyılın ikinci yarısında uluslar arası turizmde büyük gelişmeler gözlenmiştir. Bu durum Kuzey Amerika ve Avrupa’nın merkezinden çok daha uzaklarda yeni turistik varış yerlerinin doğmasına yol açmıştır.⁹²

20.yüzyılın ikinci yarısında İsrail’in turizmde yakaladığı yükseliş süreci diğer gelişmiş ülkelerde de gözlenmiştir. Turizmden elde edilen gelir hızla artmıştır oysaki aynı dönemde ülkede ve bölgede politik bir dengesizlik ve karmaşa hali yaşanmış bununla birlikte yine aynı dönemde İsrail içinde gelir seviyesinin genel olarak yükselmesi yerli turistlerin kriz anında bile turizm gelirlerinin yükselmesine katkı sağlamasına yardımcı olmuştur. Bu katkının çoğunluğu da hiç kuşkusuz deniz turizminden sağlanmıştır.

---

⁹² Kobi Cohen Hattab ve Noam Shoval, "The Decline of Israel's Mediterranean Resort: Life Cycle Change Versus National Tourism Master Planning" *Tourism Geographies*, vol.6, no.1(2004), s.59.

İsrail kıyılarının hemen büyük çoğunluğunda Akdeniz iklim özellikleri görülmektedir; bununla birlikte kıyıların tamamında turizmin baskın ekonomik faaliyet olmadığı da görülmektedir.

2.2.1.1. Kıyı Turizmi

Kıyı turizmi denizden çok çeşitli rekreasyonel faaliyetlerle büyük ölçüde faydalanan ve konaklama, ağırlama gibi hizmetleri kıyıya bağlı olarak sağlayan bir turizm çeşididir.⁹³

Kıyı turizmi akla ilk önce deniz, kum, güneş üçlüsünü getirdiğinden bu faaliyet özellikle iklim şartlarının kontrolünde ve yaz aylarında yoğunlaşmıştır. Tipik Akdeniz iklimi özelliği nedeniyle yaz ayları zaten sıcak geçen ülkede deniz suyu sıcaklığının ortalaması 25–28 °C, Kızıldeniz kıyılarında ise 21–28 °C dir⁹⁴. İsrail'in yaz ayları sıcaklık ortalaması incelendiğinde ise ağustos ayı sıcaklığının 26 °C, Ocak ayı sıcaklığının ise 19°C olduğu görülür.⁹⁵ Kıyı turizminin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için deniz suyu sıcaklığının ise 25°C olması gerekir. Bu bilgi ışığında İsrail'in deniz suyu sıcaklığı açısından kıyı turizmi için elverişli bir ülke olduğu görülür.

Kıyı turizminde bağıl nem oranı da oldukça önemli bir yere sahiptir. Bağıl nem oranının %70 üzerinde olması başka bir dezavantajı beraberinde getirir⁹⁶.

---

⁹³ Suna Doğaner, Türkiye Turizm Coğrafyası, İstanbul:Çantay Kitabevi,2001,s.1.

⁹⁴ IMS,2007,www.ims.gov.il,Erişim:23.12.2007.

⁹⁵ Orni ve Efrat,s.152.

⁹⁶Suna Doğaner,s.4.

Tablo 7
Bazı Kentlerin Bağlı Nem Oranları

Kent	Oc.	Şub.	Mar.	Nis.	May.	Haz.	Tem.	Ağus.	Eyl.	Ek.	Kas.	Ar.
Hayfa	75	65	58	61	53	64	66	67	64	64	54	64
Tel Aviv	66	78	66	71	52	72	72	74	69	68	64	78
Elat	52	47	32	29	64	26	29	33	37	38	44	45

Kaynak: Orni ve Efrat,s.151.

Tablodan da görüldüğü üzere İsrail’de Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarında yaz aylarında bağlı nem oranları % 70’in üzerine fazla çıkmamaktadır. Duruma bu açıdan bakıldığında İsrail’in Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarındaki bağlı nem oranının turistik faaliyetleri sekteye uğratabilecek düzeyde olmadığı görülür.

Kıyı turizminde göz önünde bulundurulması gereken bir başka özellik yaz mevsiminin kurak geçip geçmemesi meselesidir. İsrail’in hem Akdeniz ve hem de Kızıldeniz kıyılarında yaz mevsimi kesin bir kuraklık ile karakterize olur. Turistler açısından tatillerinin birkaç gününün yağışlı geçmesi son derece rahatsızlık verici bir durum olduğundan İsrail’in Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarının yaz aylarında yağış almaması büyük bir avantajdır.

Kıyı turizminde rüzgar hızı günlük rekreasyonel faaliyetleri etkilemesi bakımından önemlidir. Deniz üzerinde esen hafif şiddette rüzgar denizle ilgili rekreasyonel faaliyetler için uygundur. Kıyı turizminde hafif şiddette rüzgar deri üzerinde nemi buharlaştırarak sıcağa dayanabilmeyi kolaylaştırır. Şiddetli bir rüzgar ise denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerin bir kısmının yapılmasını zorlaştırır. Bunun için rüzgar hızının 7 m/sn’den fazla olmaması gerekir.⁹⁷ İsrail kıyıları bu açıdan değerlendirildiğinde rüzgar hızının 4–8 m/sn olduğu görülür.⁹⁸

⁹⁷ Doğaner,s.4

⁹⁸ IMS,2007.www.ims.gov.il,Erişim:17.12.2007.

Yukarıda sıralanan ve iklim koşullarına dayandırılan özellikler dışında kıyıların jeomorfolojik koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Kıyı gerisi yer şekillerinin fazla yüksek ve engebeli olmadığı, ulaşımın iç kesimlerle kolay sağlandığı, turistik tesis yapımında fazla zorlanılmadığı ve en önemlisi uzun, geniş ve ince kumlu plajların bulunduğu sahalar iklim koşullarının da elverişliliği ile birlikte kıyı turizmi açısından büyük önem taşımaktadır.

İsrail'in Akdeniz kıyıları toplam 188 km uzunluğa sahiptir. Hayfa limanı dışında bu kıyılar oldukça düzdür. Burada Akdeniz kıyıları beş ünite altında incelenebilir:

I- Rosh Hanikra - Akre: Akre kıyılarında çok sayıda aşınım platformuna ve cep plajlara rastlanır. Kıyı gerisinde kumtaşı tepe serileri bulunur ki bunların yükseltisi fazla değildir.

II- Hayfa: Kuzeyde Akre ve güneyde Carmel ile sınırlıdır. Geniş kumsalları ve kumsal gerisinde ise kum tepeleri bulunur.

III- Carmel Kıyı Ovası: Hayfa ve Hadera arasında bulunur. Kumlu plajın gerisinde bir birine paralel üç sıra halinde kalkerli kumtaşı tepeleri dizilmiştir.

IV-Sharon:Hadera ve Tel Aviv arasında bulunur. 30 m'lik oldukça dar bir kumsalı vardır ve kumsal gerisinde 50 m'lik tepeler sıralanmıştır.

V- Güney Kıyıları: Tel Aviv ve Gazze arasında yer alır. 30 ile 50 m arasında değişen bir kumsalı ve kumsal gerisinde kum tepeleri bulunur.⁹⁹

Yukarıda da görüldüğü gibi İsrail kıyılarında plajların gerisinde çeşitli tepeler bulunmaktadır. Bu tepelere yerli halk tarafından **kurkar** adı verilmiştir. İsrail'in Akdeniz kıyısındaki plajlar ise daha çok Nil deltasından dalgalar ve rüzgarlar tarafından taşınmış biriktirilmiş olan malzemelerden oluşmuştur. Yılda 170.000 veya 540.000 m³

---

⁹⁹ Ministry of Environment, Planning Department, Coastal Zone Management, İsrail: 1999, s.4.

kum taşınıp İsrail'in Akdeniz kıyılarında biriktirilmektedir.¹⁰⁰ İsrail'in Kızıldeniz kıyıları ise oldukça düzdür ve kumlu plajları ile dikkat çekmektedir.

Bugün ülke nüfusun %70'nin yaşadığı kıyı kesimi,1948 yılında gerçekleşen resmi kuruluşun ardından başlayan ve 1964 yılına kadar büyük hızla devam eden yapılanma sürecinin en etkili olduğu kuşak olarak karşımızda durmaktadır. Buna göre İsrail'de kıyı kesimi ülkenin saçak bölgelerinden olmayıp ekonomik aktivitelerin ve nüfusun toplandığı merkezdir. Sözü edilen yapılanma sürecinde (şimdilerde daha kontrollü bir şekilde sürdürülmektedir) yeni konut yapımına ve alt yapı hizmetlerinin tamamlanmasına hız verilmiştir. Aynı dönemlere denk gelecek şekilde yeni bir gelir kaynağı olarak kıyı turizminin keşfedilmesi kıyıların belli oranda yapılanmasını hızlandırmıştır.¹⁰¹

Yapılanma sürecinin gereği olarak inşaat sektöründe meydana gelen patlama beraberinde inşaatlarda kullanılacak malzeme sorunun da getirmiştir. Sorunun çözümü noktasında gözler kıyılara kaymış ve 1948–1964 yılları arasında tonlarca kum kıyılardan inşaat alanlarına taşınmıştır. Sözü edilen yıllar arasında taşınan kumun bu kıyılarda tekrar birikebilmesi için gereken süre 60 yıldır.¹⁰²

Kıyı kesiminde süre gelen hızlı yapılaşmanın engellenmesi için 1983 yılında hazırlanan Akdeniz Ulusal Masterplan'ı kıyılardan 100 m içeriye kadar olan kısımlarda yapılaşmayı yasaklamaktadır. Yine toplam 188 km uzunluğa sahip olan Akdeniz kıyılarının 50 kilometrelik kısmı ulusal alt yapı hizmetleri ve savunma amaçlı kullanılmakta olup halka açık değildir. 59 kilometrelik kısım beledi kıyıları oluşturur, 43 kilometrelik kısım doğal park ve koruma alanıdır, 36 kilometrelik kısım ise çeşitli kullanımlara açık bırakılmıştır.¹⁰³

---

¹⁰⁰Ministry of Environment,s.4-5.

¹⁰¹ Ministry of Environment,s.4.

¹⁰² Ministry of Environment,s.5.

¹⁰³ Ministry of Environment,s.7.

Akdeniz kıyıları yukarıda da belirtildiği gibi ülke nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Bu kıyılarda yer alan şehirleri şu şekilde sıralama mümkündür: Akre, Tel Aviv, Herzliya, Aşkelon, Ashdod, Kishon, Hayfa, Netanya, Bat Yam ve Kesarya.

İsrail’de kıyıların hemen gerisinden yükselen dağ sıralarının olmayışı ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Kıyı ile iç kesimler arasında yer yer demiryolu ve genellikle karayolu ile bağlantı sağlanmaktadır. Belediyeler kıyı ile iç kesimler arasında ulaşımın rahatlıkla sağlanabilmesi için büyük çaba harcamaktadır.

1930’lar boyunca İsrail’in Akdeniz kıyılarında turizm büyük bir hızla gelişmeye başlamıştır. İngiliz Mandası döneminde(1917–1948) bu süreci hızlandıran üç faktör olmuştur: Nazi Almanyası döneminde turizm ile ilgilenen Yahudi yatırımcıların bundan sonra yatırımlarını İsrail’e yönlendirmeleri, İngilizlerin şehir planlamacılığındaki yeterliliğinden ötürü ortaya çıkan alt yapının kalitesi ve yerel varlıklı tabakanın (Yahudi, Arap, İngiliz) turizme olan talebi.¹⁰⁴

İngilizlerin ülkedeki askeri ve sivil varlığı 1930’lar ve II Dünya Savaşı yılları boyunca devam ederken turizm de gelişim sürecini devam ettirmiştir. 1948 yılını takiben yani İsrail devletinin kuruluşunun ardından turizmde belli bir gerileme yaşanmış; ancak 1960’lı yıllar yeni bir toparlanma dönemi olarak karşımıza çıkmıştır.1960’lı yıllarda ülkeye yabancı paranın girişini sağlamak için turizm desteklenmeye, ulaşım ucuzlatılmaya ve daha büyük hava limanlarının yapımına ağırlık verilmiştir. Doğu Kudüs, Hebron, Eliha ve Beytullahim gibi Yahudiler ve Hıristiyanlar için önem taşıyan kültürel ve kutsal mekanlar uzun dönem Ürdün Krallığı idaresinde kaldıktan sonra 1960’lı yıllarda politik değişiklikler yaşanmaya başladı.1967 yılında yaşanan 6 Gün Savaşı’nın ardından İsrail, Kudüs’ü bütün halinde topraklarına katmış oldu bundan sonra İsrail için Ölü Deniz çevresine ulaşmak ve burada yapılanmak çok daha rahat bir hal almaya başladı. Bu süreci takiben Akdeniz kıyısı artık ülkenin önemli bir turistik alanı olmaktan yavaş yavaş çıkmaya ve yerini Ölü Deniz çevresindeki

---

¹⁰⁴ Cohen Hattab ve Shoval,s.64.

otellere bırakmaya başladı, kaldı ki bu süreç devlet yetkilileri ve turizm planlamacıları tarafından direkt desteklenmiş; Akdeniz bilinçli bir şekilde geri planda tutulmaya çalışılmıştır. Devlet turizme ayırdığı bütçenin neredeyse tamamını sağlık turizmine katkılarından dolayı Ölü Deniz ve Kızıldeniz'deki Elat çevresine kaydırdı. Sözü edilen yerler Akdeniz'e göre daha büyük avantajlara sahipti. Elat doğal mercan resifleri, rekreatif faaliyetler için son derece uygun iklimi ile Avrupa kışın ortasını yaşarken turist ağırlayabilecek bir şehir olarak görülmekteydi. Bundan sonra Akdeniz kıyıları kendini birden ülkenin diğer destinasyonları ile rekabet halinde bulmuş ve bu rekabetten olumsuz etkilenmiştir.¹⁰⁵

Son on yıl içinde ülkeye giriş yapan turist sayısında büyük bir artış gözlenmiştir. İsrail otellerindeki geceleme sayısındaki artış aynı zamanda yerli turistlerin yaşam standartlarının ve gelir seviyesinin yükselmeye başladığı bir döneme denk gelmiştir. Buna rağmen Akdeniz kıyısında yer alan oteller bu olumlu süreçten yeterince faydalanamamıştır. Son otuz yıl içinde Akdeniz kıyısında yer alan Nahariya, Netanya, Herzeliya ve Aşkelon gibi şehirlerdeki otel ve geceleme sayısında bir azalış gözlenmeye başlamıştır. Buna karşın 1970'li yıllarda İsrail otellerinde geceleme sayısı %30 oranında artış göstermişken 1990'ların sonlarında ise %60 büyüme göstermiştir. Kızıldeniz kıyısında Elat, Ölü Deniz ve Taberiye gölü yakınındaki Taberiye şehirlerinde turizmin yükselişi devam etmiştir.¹⁰⁶

Akdeniz kıyısında yer alan otellerin fonksiyonlarını hala sürdürebilmelerinin tek nedeni kıyı kesiminin halen İsrail'in en yoğun nüfuslu yeri olmasıdır. Akdeniz'e gelen turistlerin yalnızca %15'i geliş nedenlerini deniz, kum, güneş üçlüsüyle açıklamaktadır. Ziyaretçilerin üçte biri buraya geliş nedenlerini turlarının bir parçası olması ve buranın Tel Aviv ve Kudüs'e oranla daha ucuz olmasıyla açıklamaktadır. Geriye kalanlarının çoğu buraya akraba ve arkadaş ziyareti nedeniyle geldiğini belirtmiştir.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Cohen -Hattab ve Shoval,s.65.

¹⁰⁶ CBS,2007.www.cbs.gov.il,Erişim: 15.10.2007.

¹⁰⁷ Cohen -Hattab ve Shoval,s.67.

Şehirlerin coğrafi gelişiminde merkezden kenar bölgelere kaçış kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum turizm üzerinde de etkili olmuş ve Akdeniz kıyısında yer alan büyük şehirlerden kenar kesimlere doğru bir turist akışı meydana gelmiştir.

1970'lerin sonlarında Turizm Bakanlığı, Ölü Deniz ve Elat çevresinde turizmi geliştirmeyi hedeflemiştir. Sözü edilen durum yeni bölgelerin gelişmesini ve yeni iş alanlarının yaratılmasını, daha fazla sayıda insanın istihdamını beraberinde getirmiştir.¹⁰⁸

Turizm Bakanlığı 1948 yılından bu yana turizmle ilgili üç master planın hazırlanışına ön ayak olmuştur.

I-1976 Master Planı:1976 master planı yasalaşma amacıyla hazırlanmamış; daha çok turizmin ne şekilde geliştirileceği ve destekleneceği üzerine hazırlanmış bir plandır. Plan turizmin Nehariyya-Aşkelon ve Yamit (Sina yarım adasının kuzeyinde yer alır ve 1979'da Mısır'a geri verilmiştir) hattı üzerinden geliştirilmesi gereğine vurgu yapmıştır.1970'lerin başı, yani bu planın hazırlandığı dönem aynı zamanda Akdeniz'de turizmin altın çağını yaşadığı dönem olduğu için devlet buralardan henüz desteğini çekmemiştir.

II-1987 Master Planı: Tıpkı 1976 planında olduğu gibi amaç yasal düzenlemeler yapmak değil turizm açısından özet bilgi vermektir.1984-1987 yılları arasında hazırlandı.1995 yılı için yapılan öngöründe 2,3 milyon turistin ülkeye giriş yapması beklenmişti. Turizmde mevsimsel, dönemsel dalgalanmalar otellerin doluluk oranını olumsuz yönde etkilemiştir. Akdeniz kıyısında yer alan Nahariya, Netanya, Herzeliya, Bat Yam ve Aşkelon'daki otel odalarının sayısında belirgin bir düşüş gözlenmiştir.

III-1996 Master Planı: İlk iki master plan turizmi geliştirmeye yönelik özet bilgiler veren çalışmalar iken 1996 yılında hazırlanan bu plan yasal bir karakter taşımıştır. İsrail'de turizmin gelişimine yönelik her türlü yaklaşıma bağlayıcı bir

---

¹⁰⁸ Cohen -Hattab ve Shoval,s.69.

doküman oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte adı geçen plan hiçbir zaman tam anlamıyla dikkate alınmamış, hükümetler tarafından tam anlamıyla onaylanmamıştır. Bugün bile turizmin geliştirilmesi ve planlanmasında yarı resmi bir plan olarak değerlendirilmektedir. Planda 2010 yılında 5 milyon turistin ülkeye giriş yapacağına yönelik bir öngörüye yer verilmiştir.¹⁰⁹

Bu plan İsrail'in turizm potansiyelini dini-kültürel miras, ruhani deneyimler üzerine kurulu Kutsal Topraklar'a ziyaret olarak değerlendirmiştir bununla birlikte Akdeniz'deki otel odalarının sayısını artırmak yönünde beklentiler de dile getirilmiştir. Nahariya şehri hakkındakilerin dışında, 1976 yılındaki master planın tahminlerinden hiç biri tutmamıştır. Otel sayısı beklenene ulaşmadığı gibi ilerleyen yıllarda genel bir düşüş gözlenmiştir. Bu nedenle birçok otel 1990'larda Rusya ve Etiyopya'dan gelen göçmenlerin yerleştirildiği sahalara dönüşmek zorunda kalmıştır. Diğer konaklama alanları kiralık evlere dönüşmüş, ülke içinde yaşam standartlarının yükselişi ve yaşlı grupların talebi bu yeni ekonomik gelişimi desteklemiştir.

Bu planda kıyıda 100 m içeriye kadar olan kesimlerin yapılaşması durdurulmuştur. Amaç sınırları belirlenen kesimin yalnızca turistik faaliyetlere ayrılmasıdır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin de bilgisi dahilinde marinalar inşa edilmiş, binlerce demirleme yeri yapılmış; ancak bunlar taleple son derece orantısız olmuştur.

İsrail'de turizm daha çok inanç ve tarih turizmi üzerine şekillenmiştir. Buna göre turizme dayalı çeşitli planlamalar daha çok inanç ve tarih açısından uluslar arası öneme sahip olan şehirler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle de yurt dışından gelen turistlerin büyük çoğunluğunun rotaları sözü edilen yerlere dönüktür.

Turizmin önemli dallarından biri olan kıyı turizmi İsrail'de henüz olması gereken yerde değildir. Buradaki doğal kaynakların potansiyeli yeterince kullanılmamıştır. Kıyı turizminin en fazla yoğunlaştığı kesim ise kıyıların merkezi olan Tel Aviv, Netanya ve

---

¹⁰⁹ Cohen –Hattab ve Shoval,s.69-70.

Herzliya ile Elat'tır. Bununla birlikte son yıllarda 2.4 milyon turistin ziyaret ettiği İsrail'de gelen turistlerin %14'ü yani 330.000 kişi gezi programına İsrail kıyılarını da dahil etmeye başlamıştır. Kıyı kesimindeki otellerde 10.000 oda mevcuttur ki bu İsrail otellerinin toplam oda sayısının %30'undan fazlasına karşılık gelir.¹¹⁰

İsrail'de kıyı turizmine asıl büyük ilgiyi gösteren kesim yerli turistlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi nüfusun büyük bir kısmı zaten kıyı kesiminde yaşamaktadır, İklim koşulları gereği yaz mevsiminin son derece sıcak geçtiği ülkede halk bu dönemlerde kıyılara akın etmektedir. Halkın daha çok rağbet ettiği Akdeniz kıyılarınının 27 km'lik bir kısmı cankurtaranlar tarafından gözlem altında tutulmaktadır. Halk sadece cankurtaranlar tarafından gözlenen kıyılara değil herhangi bir önlemin alınmadığı diğer kıyılara da rağbet etmektedir.¹¹¹

Kıyı turizminden büyük öneme sahip olan bir diğer önemli faaliyet dalmasıdır. Özel ekipmanlar ve uzmanlarla birlikte yapılan dalma kıyı turizmini daha ilgi çekici bir hale getirmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında İsrail'de özellikle Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat şehrinin dalma faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı yer olduğu görülmektedir.

Kızıldeniz'deki Elat kıyılarında oldukça önemli bir mercan resifi bulunmaktadır. Bu resifin önemi, Kuzey Yarım Küre'de mercan resiflerinin çıkabileceği en kuzey sınırı oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Elat kıyılarında yer alan resif kıyıdan 1200 km ileriye doğru yayılmıştır. Derin kanyonlar, 270 çeşit mercan ve bazıları Kızıldeniz'e özgü deniz canlıları ile dalgıçların ilgisini çeken özel bir yerdir. Resifin dışında ilgi çeken diğer doğal oluşumlar ise deniz mağaraları ve geçitleridir.¹¹²

Dalma sadece Kızıldeniz kıyısındaki Elat'ta değil aynı zamanda Akdeniz kıyısındaki şehirlerde de önemli bir faaliyettir. Aşkelon, Yavne, Appolonia, Kesarya,

---

¹¹⁰ Ministry of Environment,s.11.

¹¹¹ Ministry of Environment,s.12.

¹¹² TOURISM,2007,www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Articles/Attractions/The+Coral+Reef+in+Eilat.htm ,Erişim:09.01.2008.

Dor, Atlit ve Akre gibi şehirlerde denizel arkeoloji açısından önem taşıyan gemi batıkları ve eski şehir kalıntıları mevcuttur. Carmel kıyılarından 250–400 m uzakta, 8–12 m derinlikte bazıları 8000 yıllık buluntular mevcuttur. Bu buluntular arasında balık ve hayvan kemikleri, silahlar, su kuyularını sıralamak mümkündür. 1985 yılında Kibutz Mo'agam Mikhael kıyısında M.Ö 4. yüzyıla ait gemi; 1990 yılında da Aşkelon'da Roma donanmasına ait gemiler bulunmuştur.¹¹³

2.2.1.2. Yat Turizmi

Dünyada yat turizminin en çok gelişmiş olduğu denizler, bir birine yakın mesafede adaların bulunduğu, matematik konumu bakımından iklimin bütün yıl yatçılığa uygun olduğu, Kuzey ve Güney yarım kürede 10°-20° enlemleri arasında yer almaktadır.¹¹⁴ Buna göre yatçılığın gözde denizlerinden sayılan Akdeniz'in doğusunda yer alan İsrail de yatçılığın geliştiği bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Akdeniz'de yat turizmi açısından büyük önem taşıyan asıl hat Batı Akdeniz'dir; bununla birlikte İsrail 'den başlayıp Kıbrıs üzerinden gelip Türkiye kıyılarını dolaşp Rodos üzerinden geri dönen veya Yunanistan üzerinden Batı Akdeniz'e yönelen ikinci bir hat vardır.¹¹⁵ Görüldüğü gibi İsrail Akdeniz'de yer alan ikinci dereceden yoğun olan hat üzerinde yer almaktadır.

Yat turizmi yapılacak olan kıyıların jeomorfolojik özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür. Hakim rüzgar yönüne karşı korunmalı kıyılar, dolgulu, enine, rialı, anslı ve dalmaçya tipi kıyılar yat turizmi için en elverişli kıyı tipleridir. Burada kolayca demirleyebilme, hakim rüzgar yönünden korunma son derece önemlidir.¹¹⁶

Akdeniz'de yat turizmi, 1940'lı yılların başlarında Kuzey Avrupa'nın soğuk iklimlerinden, Akdeniz kıyılarının sıcak iklimine doru yapılan turizm hareketi şeklinde

---

¹¹³ Ministry of Environment, s.10.

¹¹⁴ Doğaner, s.39.

¹¹⁵ Doğaner, s.39.

¹¹⁶ Doğaner, s.40.

gelişmiştir.¹¹⁷ Zamanla Batı Akdeniz’de başlayan hızlı yapılaşma ve kirlenme yatçıları Doğu Akdeniz’e yönlendirmiştir. Doğu Akdeniz’de yer alan İsrail de bu süreçten elden geldiğince faydalanmaya çalışmıştır. Ülkede marinalar aynı zamanda ticaretin gelişmesini sağlayan yerler olarak da düşünüldüklerinden hazırlanan tüm master planlarda marina inşaatları daima desteklenmiştir. Herzeliya, Aşkelon, Ashdod, Nahariya, Hayfa, Kesarya, Netanya, Yarkon, Yafa ve Bat Yam’da marina inşaatlarına hız verilmiştir.¹¹⁸

İsrail’de ülke nüfusunun gelecekte daha da artacağı tahmin edildiğinden kıyı kesiminin önemi de gittikçe artmaktadır. Bununla birlikte halkın ve turistlerin kullanımına açık plaj sıkıntısı vardır. Marinaların sahayı işgali turizm amaçlı olmuştur; ancak bu durum halkın dinlence imkanlarını kısıtlamakta, kıyı kesiminin yoğun bir şekilde yapılaşmasına yol açmaktadır. Herzeliya marinası 800 m’lik bir alana yayılmıştır, Aşkelon 700 m ve Hayfa 2000 m alan kaplamaktadır. Demirleme yerlerinin sayısı ise gereğinin üstündedir.¹¹⁹

İsrail kıyılarında turistlere hizmet veren ve doluluk oranı ancak %57 olan marinaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Tel Aviv Marinası: İsrail’in en büyük ticari ve kültürel şehri olan Tel Aviv kıyısında yer alır. Bu marinadan İsrail’in her yerine kolaylıkla ulaşmak mümkündür.24 saat güvenliğin sağlandığı bu marinateda su, telefon, park gibi her türlü alt yapı hizmeti mevcuttur.300 demirleme yeri bulunur.

2-Yafa Marinası: Tel Aviv’in güneyinde yer alır. Balık avlamaya ve deniz sporlarına elverişli bir marinadır.100 demirleme yeri bulunur.

---

¹¹⁷ Doğaner,s.58.

¹¹⁸ Ministry of Environment,s.12-13.

¹¹⁹ Cohen Hattab ve Shoval,s.73.

3-Akre Marinasi: İsrail'in en kuzeyindeki marinadır. Akre şehrinin kendisi de tarihi bir şehir olduğundan oldukça ilgi çekmektedir.20 demirleme yeri bulunur.

4-Elat Marinasi: İsrail'in en güneyinde yer alan marinadır. Kızıldeniz ve Süveyş kanalı ile mekansal yakınlık gösterdiğinden önemi oldukça büyüktür.300 demirleme yeri bulunur.

5-Herzliya Marinasi: Tel Aviv'in kuzeyinde yer almaktadır. Herzliya'nın kendisi de turistik bir şehirdir ve her türlü modern yat hizmeti verilmektedir.800 demirleme yeri bulunur.

6-Aşkelon Marinasi: İsrail'in Akdeniz kıyılarının en güneyinde yer alan marinasıdır.600 demirleme yeri bulunur.

7-Ashdod Marinasi: Tel Aviv'in yarım saat güneyinde yer alır.574 demirleme yeri bulunur.

8-Kishon marinası: Hayfa limanının yanındadır. Hayfa limanı özel yatlara hizmet vermediğinden bu yatlar da Kishon marinasına gelmektedir.220 demirleme yeri bulunur.¹²⁰

Yukarıda belirtildiği gibi İsrail kıyılarında toplam 8 adet marina bulunmaktadır. Bu marinaların doluluk oranı % 60'ı geçmemekte ve daha çok yerli turistler tarafından kullanılmaktadır. Kıyıların morfolojik yapısı da göz önünde bulundurulduğunda ki İsrail'in kıyıları genellikle düz ve girinti-çıkıntıdan uzak kıyılardır, buraları Yunanistan ve Türkiye gibi yabancı yatçıların sıklıkla uğradıkları yerler olmamıştır.

---

¹²⁰ www.sailing-news.co.il,Erişim:09.01.2008.

2.2.2.Sağlık Turizmi

Bilimsel temeller üzerine kurulmuş olan ve gün geçtikçe biraz daha ilerleyen tıp, insanı pek çok konuda çaresiz olmaktan kurtarmıştır. Ancak insan sağlık sorunun çözümünü, her zaman için, ikamet ettiği ve çalıştığı yerde bulamamıştır; bu nedenle insan çözüm için bazen yaşadığı yeri bir süreliğine terk ederek başka bir yere gidebilmekte ve hatta gittiği bu yerde aynı zamanda tatilini de yapabilmektedir. Sağlık ve turizmin yukarıda sözü edildiği şekilde ortak bir paydada buluşması “sağlık turizmi” kavramını da beraberinde getirmektedir.

Sağlık turizmi, yılın her zamanına denk düşen bir yapı arz ettiği için, genellikle yaz aylarına özgü “sezonluk” olarak düşünülen turistik faaliyetlerden ayırır. Çünkü hastalıkların ve hastalıklardan kurtulma arayışının “sezon”u yoktur. Sağlık turisti ise öncelikle-yaşadığı yerde bulamadığı-sağlığını dışarıda arayan kişi demektir; o nedenle de bu kişide ağır basan turist kimliğidir. Sağlık turisti; sağlık hizmetlerinin yanı sıra boş zaman, eğlence, spor ve eğitim gibi faaliyetler yoluyla ev ve iş meşguliyetlerini ortadan kaldırmak üzere, eski sağlığını korumak ya da mevcut sağlık sorunlarını ortadan kaldıracak ürün ve hizmetleri satın alır¹²¹.

Konuya bu açıdan bakıldığında İsrail’in de sağlık turizmi açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olduğu görülür. İsrail’deki sağlık turizmi daha çok termal kaynaklar üzerinden şekillenmiştir.

Termal sular, özellikle volkanik bölgelerde, yerkabuğunun derinliklerinden yeryüzüne ilk kez çıkan juvenil sular; yeryüzündeki suların yerçekimi ile çatlak ve faylardan sızıp yerin derinliklerine giderek orada ısınması ve tekrar yukarı çıkması sonucu oluşan vadoz sular ile bu ikisinin karışımından doğan karışık sular olarak sınıflanır¹²². Bu termal suların gerek sıcaklık değerleri ve gerekse bünyelerinde barındırdıkları kimyasal bileşimleriyle çeşitli rahatsızlıkların tedavisinde kullanılması geleneği tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat’tan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu

¹²¹ Hatice Özkurt, “Sağlık Turizminin Tahvilleri”, Maliye Bakanlığı, Maliye Dergisi, say.152 (2007), s.126.

¹²² Zeynep Aslan, “Termal Hizmetlerin Oluşturulmasında Termal Suyun Standartlarının Belirlenmesi”, Ekoloji Çevre Dergisi, sayı:14 (1995), s.40.

nedenle de kırık hatları üzerinde yer alan ve genç volkanik arazilerde bulunan ülkelerde sağlık ve turizmi bir arada bulunduran termal turizm gelişmiştir.

Eski Gondwana kıtasının bir parçası olan İsrail toprakları derin bir rift vadisinin etkilerini de taşır. Jeolojik anlamda hareketli olan bu topraklarda rift vadisinin çeşitli kısımlarında yeryüzüne çıkan termal kaynaklar günümüz İsrail topraklarının milattan önceki zamanlardan bu yana termal turizme konu olmasına olanak tanımıştır.

Termal turizm İsrail’de daha çok Taberiye gölü ile Ölü deniz çevresinde toplanmıştır. Bunun nedeni yukarıda da belirtildiği gibi bu iki gölün büyük rift vadisinin en derin ve çanaklaşmış kısımlarında yer almalarıdır.

Özellikle Roma ve Bizans’tan kalma termal kaynaklar üzerine yapılan hamamlar şunlardır:

I-) Hamme-i Tiberias(Hammat Tiberias): Taberiye gölünün batı kıyısında yer alır. Termal sular yakınlardaki Hamat Taberiye Ulusal Parkı’ndan gelir, 2000 m derinlikten gelen bu 17 kaynağın sıcaklığı ise 39°C ‘dir. Sözü edilen kaynaktan 100 çeşit mineral bulunmaktadır.

II-) Hammatha de Pehal(Hammat Abu Dable):Decapolis, Pella’da yer alır.

III-) Hamme-i Bar’arah: Ölü deniz çevresinde yer alır.

IV-) Hammat Gader: Yukarıda sıralanan hamamlar içerisinde en meşhur olanıdır. Kelime anlamı Gadara’nın Sıcak Pınarı olan hamam Yarmuk nehri vadisinde, Taberiye gölünün 7 km doğusunda yer alır.500 m² alan kaplayan yapının ne zaman ve kimin tarafından inşa ettirildiği kesin olarak bilinmemektedir. Roma İmparatorluğu zamanında hasta askerlerin tedavi edildiği ve sağlıklı askerlerin de rekreasyon amaçlı buraya geldikleri bilinmektedir. Hamat Gader’de sıcaklığı 25°-51°C arasında değişen havuzların her biri ayrı bir odada; ama bir biri ile bağlantılı olarak bulunur. Ain el-Maqla olarak adlandırılan kaynaktan sular çeşitli kanallar yolu ile bu havuzlara

ulaştırılmaktadır. Bazalt ve kireçtaşından yapılmış olan binada bir havuz vardır ki diğerlerinden ayrı bir ek binada yer alır, giriş ve çıkışları kapatılabilecek şekilde tasarlanmış odaya Leprosy (cüzzam) Odası adı verilir¹²³

Dünyanın en tuzlu gölü olan Ölü Deniz mineral kaynaklar bakımından oldukça zengindir; burada sıcaklık değerleri yılın önemli bir kısmında değişiklik göstermez. Hava kurudur, bol oksijen içerir; alerjenler ve kirlilikten ise uzaktır. Göl çevresindeki siyah çamur buraya ayrıca bir önem katar. Bunlara ek olarak Ölü deniz çevresinde güneşlenme süresi ne kadar uzun olursa olsun asla güneş yanığı sorunu ile karşılaşılmaz. Ölü denizden 30 dakika uzaklıktaki Arad şehri ise yine kuru ve temiz havasıyla alerji ve astım gibi sorunu olan hastaların gözde mekanlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁴

Ölü deniz çevresindeki çeşitli spaları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

I-) Ein Gedi: Sürekli olarak tuzlu ve mineralli kaynaklar tarafından beslenir. Sıcaklığı 38°C dir. Burada ikisi kadınlara, ikisi erkeklere ait ve ikisi karma olarak kullanılan toplam altı adet termo-mineral havuz bulunmaktadır. Binanın dışında çamur banyosu yapılacak geniş bir alan ve özel masaj odaları bulunur.

II-) Neve Midbar: 8.000 m² alan kaplar. Kaynaklar 900 m derinlikten gelir ve sıcaklığı 40-46°C arasında değişir. Mineral sülfür ve magnezyum içerir. Saunaları ve özel masaj odaları mevcuttur.

III-) Hamam Tse'elim: Kibbutz Tse'elim'de tarım sektöründe çalışanların sahayı bir sayfiye yerine çevirmesiyle ortaya çıkmıştır. Burada bulunan termo-mineral havuzun sıcaklığı 40°C dir.

---

¹²³BIBLICALARCHAEOLOGY,2007,www.biblicalarchaeology.org/HealinWater, Erişim:08.10.2007.

¹²⁴TOURISM,2007,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Tourist+Information/Discover+Israel/Health+Tourism.htm#South_and_Dead_Sea_area,Erişim:10.12.2007.

IV-) Ein Bokek: Ölü deniz'in batı kıyısı, Nahal Bokek'in aşağı çıkışında yer almaktadır. Erkekler ve kadınlar için ayrı havuzların bulunduğu Ein Bokek'te mineral banyolarının yanı sıra güneş maruziyeti ile psoriasis, artritlik rahatsızlıklar tedavi edilmektedir.¹²⁵

Ölü deniz ve Taberiye dışında Tel Aviv'de ve Akabe körfezinde yer alan Elat şehrinde de sağlık turizminin geliştiğini görmek mümkündür; ancak ülkenin en popüler sağlık turizmi merkezleri yine de Ölü Deniz ile Taberiye Gölü çevresidir.

İsrail'de sözü edilen yerlerde ve özellikle Ölü deniz çevresindeki spalarda insan sağlığı üzerinde sağlanan gelişmeler şu şekilde açıklanabilir: Mineral ve termal kaynaklar, özel jeolojik şartlar altında oluşmuş olduklarından fiziksel ve kimyasal özellikler nedeniyle tedavi kabiliyeti olan kaynaklardır. Balneoterapi adı verilen bu tedavilerde mineralli su içeren banyolar veya havuzlar kullanılır. Özellikle Ölü Deniz çevresinde yer alan spalarda tedavi gören psöriazisli ve atopik dermatitli hastaların çoğunda iyileşmeler görülmüştür. Buralardaki spalarda ayrıca akne vulgaris, kontakt dermatit, dizhidrotik egzama, granülom, anüler, iktiyozis vulgaris, liken planus, liken skleoatrofik, mikozis fungoides, nekrobiyozis lipoidika, palmoplanter, keratozis v.s gibi rahatsızlıklar da tedavi edilmektedir. Ayrıca termal tedavi sırasında kan basıncının düştüğü, mineral banyoları ve çamur banyoları gibi farklı uyarıların etkisiyle ağrı eşliğinin düzenlenebileceği ve ağrının azaltılabileceği belirtilmektedir.¹²⁶

Mineralli su ve çamurdaki eser elementlerin deriden absorbe edilmesi sonucunda bağışıklık sisteminin etkilenebileceği belirtilmektedir. Sülfürlü spa banyoları, kontakt dermatit, psöriazis ve atopik dermatit gibi bozukluklarda başarı ile kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi özellikle dermatolojik ve romatolojik bozuklukların tedavisinde de Ölü Deniz spalarından faydalanılmaktadır. Buradaki spalarda ayrıca helioterapi (güneş maruziyeti), talassoterapi (Ölü Deniz suyunda banyo), balneoterapi (termomineral su

¹²⁵TOURISM,2007,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Tourist+Information/Discover+Israel/Health+Tourism.htm#South_and_Dead_Sea_areaErişim: 10.12.2007.

¹²⁶Şemsettin Karaca ve diğerleri,"Dermatolojide Balneo-Foto-Terapi",Afyon Kocatepe Üniversitesi,Kocatepe Tıp Dergisi,sayı:6 (2005),s.7.

banyosu ya da havuzlara dalma), peloterapi (ısıtılmış Ölü Deniz çamuru terapisi), klimatoterapi (atmosfer, su, nem, basınç, güneş ışınları) uygulanmaktadır.¹²⁷

Ölü Deniz'in tedavi edici özellikleri doğal faktörlere bağlanmaktadır. Bu faktörler arasında en önemli olanı mineral içeriğidir. Ölü Deniz, suyu başlıca bileşenleri potasyum klorid, magnezyum klorid, kalsiyum klorid ve sodyum klorid olan çeşitli tuzlar içerir. Kuru ağırlığının %98'ini tuz oluşturur. Okyanus ile karşılaştırıldığında Ölü Deniz, kalsiyum, magnezyum, potasyum, bromid açısından zengin ve sodyum, sülfat ve karbonat açısından fakirdir. Ölü Deniz'in mineralden zengin siyah çamuru bituminöz katran olarak bilinir ve terapotik etkileri yüksek mineral içeriği ve ısıyı koruyabilmesi ile ilişkilidir. Kan dolaşımını düzenler ve deriyi ölü epidermal hücrelerden temizler. Ölü Deniz üzerindeki kalın sis tabakası da mineralden zengindir.¹²⁸

Ölü Deniz psöriaz kliniğine başvuran kayıtlı 1448 hastada tedavi cevabı ve demografik özelliklerinin değerlendirildiği geriye dönük bir çalışmada hastaların %88'inde %80–100 temizlenme ortaya çıkmıştır. Ölü Deniz psöriazis terapisindeki klimatolojik faktörler atmosferin yüksek mineral içeriği(kalın sis, yüksek seviyede bromid içeriği), Ölü Deniz'in yüksek mineral konsantrasyonu, rahatlama ve hafifletilmiş UV ışınları içerir. Bu faktörlerin kombinasyonu güneş yanığı olmadan hastalara uzun dönem Ölü Deniz'de kalma olanağı tanır. Balneoterapi en çok psöriazisde kullanılır. Ölü Deniz terapisinde çamur sürülmesi ve sülfür banyolarının eklenmesi deri ve eklemde ortaya çıkan iyileşmeyi artırır. Atopik dermatit, Ölü Deniz bölgesinde geçirilen ilk haftada kaşıntı azalır, 4–6 hafta büyük oranda temizlenme sağlanır. Aynı şekilde vitiligolu ve akne vulgarisli hastaların büyük çoğunluğunda anlamlı iyileşme sağlanmıştır.¹²⁹

Yukarıda da özetlendiği gibi Ölü Deniz ile Taberiye Gölü çevresi termal turizmin ve dolayısıyla sağlık turizminin yoğunlaştığı yerlerdir. Bilimsel çalışmalar Ölü Deniz

---

¹²⁷ Şemsettin Karaca ve diğerleri ,s.9.

¹²⁸Şemsettin Karaca ve diğerleri,s.10.

¹²⁹Şemsettin Karaca ve diğerleri,s.10.

çevresinde belli sürelerde sürdürülen terapiler sonucunda çeşitli dermatolojik ve jinekolojik sorunların belli oranda çözümlendiğini göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi İsrail topraklarında sağlık turizmi tıpkı inanç turizmi gibi kökleri çok eskilere dayanan bir turizm çeşididir. Asya, Avrupa ve Afrika kıtasından çok sayıda insan günümüz İsrail topraklarına milattan önceki dönemlerden beri sağlık bulmak için gelmiştir. Günümüzde de dünyanın her yerinden çok sayıda insan İsrail'e gelerek hem turistik faaliyetlerde bulunmakta ve hem de sağlık problemlerini çözümlenmektedir. Ölü Deniz, Taberiye Gölü çevresi ve Akabe körfezinde Elat şehri termal turizmin yoğunlaştığı yerlerdir.

2.2.3 Çöl Turizmi

Çöllere kurak koşullara uyum sağlamış son derece hassas bitki ve hayvan çeşitliliğine sahip alanlar olup tarih boyunca farklı toplumlara ev sahipliği yapmış, dünyanın doğal ve kültürel miras alanlarından biridir, bu nedenle çöllere günümüzde de çok çeşitli alanlarda faydalanılmaktadır. Dünyanın %34'ü çöl ve kurak alan ekosistemlerine karşılık gelir ve buralarda sürdürülecek olan her türlü beşeri faaliyetin olumlu/olumsuz etkisi de çok büyük olur.

İsrail'in güneyinde yer alan Necef çölünde nüfuslanma geleneksel yapıya ve jeopolitik nedenlere göre şekillenmiştir. Necef'in esas nüfusunu çok eski dönemlerden beri bedeviler oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ve İngiliz Mandası yıllarında Necef çölü yatırım yapılmaya değer bir alan olarak görülmemiş; ancak sonraları İsrail ülkenin güneyinde yer alan ve oldukça geniş bir alan kaplayan bu bölgeyi ekonomik anlamda güçlendirmeye ve nüfuslandırmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda çeşitli dönemlerde bölgeye yerleştirilen insanlar öncelikle kibutz ve moshav gibi kolektif çiftliklerde tarımsal faaliyetler sürdürmeye yönlendirilmiştir. Necef nüfusunda ilk artış 1950'li yıllarda Kuzey Afrika'dan gelen Yahudilerin bölgeye yerleştirilmesiyle

yaşanmıştır. Bunu daha sonra 1960'lardaki artış ve 1990'larda Sovyet Rusya ve Etiyopya'dan gelen insanların buraya yerleştirilmesi izlemiştir.¹³⁰

Necef halen İsrail nüfusunun sadece %8'ini barındırır, Beersheba ve Arad gibi nispeten büyük şehirlerin yanı sıra nüfus Mitzpe Ramon, Yeroham, Dimona, Sderot, Ofakim ve Netivot gibi yerlerde toplanmıştır. Necef aynı zamanda ülkenin gelir seviyesinin en düşük olduğu bölgeleri arasında yer alır. Necef'in en büyük şehirlerinden biri olan Beersheba'da kişi başına düşen aylık geliri 8.861 Yeni Shekel iken Hayfa'da 10.740 ve Tel Aviv'de 11.088 Yeni Shekel'dir. Devlet ülkenin kuzeyinden su getirerek tarımı geliştirmeye çalışmıştır. Tarım tek başına bölgedeki iş ihtiyacını karşılayamadığından yeraltı kaynaklarının çıkarımına ve kimya endüstrisinin geliştirilmesine de ağırlık verilmiştir.¹³¹

Dünya genelinde ulaşımın ve teknolojinin gelişimine paralel olarak insanların turizmden beklentileri artmış; artık klasikleşmiş olan kıyı ve miras turizminden farklı olarak çöl turizmi gelişmiştir. Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti, ABD, Hindistan gibi ülkelerin yanı sıra İsrail de Necef'te ekonomiyi daha fazla geliştirebilmek ve yeni istihdam alanları yaratmak adına çöl turizmini geliştirmeye çalışmaktadır.

İsrail'in güneyinde Sina çölünün devamı olarak nitelendirilen Necef Çölü de büyük turizm potansiyeli taşımaktadır. Arkeolojik alanları, jeolojik yapısı ve doğal görünümü ile her yıl çok sayıda turisti kendine doğru çekmektedir. Son dönemlerde devlet tarafından da desteklenen şirketler yeni aktiviteler ile çölü turistler açısından daha ilgi çekici bir yer haline getirmeye çalışmaktadır. Bu çabalar başarılı olmakta, çölün popüler bir turistik bölge olarak önemi her geçen gün daha da artmaktadır.¹³² Bununla birlikte Necef çölünde ulaşımın büyük oranda karayolu ile sağlanması ve karayolu ulaşımının ülkenin kuzey yarısındaki gibi çok fazla gelişmemiş olması önemli bir sorundur.

---

¹³⁰ Adva Center, Current Plans For Developing the Negev: A Critical Perspective, Shlomo Swirski, İsrail, 2007, s.3.

¹³¹ Adva Center, s.4.

¹³² Natan Uriely ve diğerleri, "Rescuing Hikers In Israel's Desert: Community Altourism Or An Extension Of Adventure Tourism", Journal of Leisure Research, vol.34, no.1 (2002), s.25.

Yerli ve yabancı çoğu turist bir ya da yedi gününü, zorlu iklim koşullarına meydan okuyarak, çok çeşitli aktivitelerle çölde geçirmektedir; ancak çölde gerçekleştirilen deneyimler çok büyük riskler de taşımaktadır. İklim şartları turistlerde aşırı su kaybına veya sıcak çarpmasına yol açmaktadır. Risk özellikle çöl koşullarına meydan okumak isteyen turistler ile dağcılar ve arazi aracı sürücüleri için daha büyüktür. Sonuç olarak yüzlerce turist her yıl yaralanmakta veya beyin travması gibi daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadır.¹³³

2.2.3.1.Çöllerdeki Tarihi Çekicilikler

Necef'i turizm için ilgi çekici bir yer haline getiren ilk özellik burada yer alan arkeolojik kalıntılardır. Necef özellikle Bizans döneminde keşişlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Buradaki keşişler Hıristiyanlığı yaymaya çalışmış, dini ve kültürel eğitim vermiş, tarımla uğraşmış, hacılar ve yolcularla ilgilenmiştir. Bugün bu keşişlerden kalma şehir ve manastırlar hala ilgi çekmektedir. Sözü edilen kalıntıları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Aila: Nebatiler, Roma ve Bizans dönemlerinin, Elat/Akabe Körfezinin işlek limanıydı. Hıristiyan yerleşmeleri, şapeller ve manastırların kalıntıları bulunur.

2-Birosaba(Beersheba): Bizans döneminden kalma yerleşme ve bazilika mevcuttur.

3-Elusa(El Khalassa,Halutza): Günümüz Beersheba şehrinin 20 km güneyinde yer alır.Katedral,şehir surları ve kuleleri bulunur.

4-Ein Avdat: Kireç taşının yaygın bir şekilde bulunduğu sahada dört mağara bulunmaktadır. Mağaraların bir kısmı tapınmada kullanılırken biri mutfak olarak kullanılmıştır.

---

¹³³ Natan Uriely ve diğerleri,s.25.

5-Horvat Hur (Khirbet Horaor, Havra): Bazilikası, atriumu, manastırı ve odaları bulunur.

6-Horvat Kuseife: Arad yolu üzerinde bulunan alanda Bizans kalıntıları ve kiliseler bulunur.

7-Horvat So'a (Khirbet Sa'wa): Bizans dönemine ait kiliselerin bulunduğu karmaşık bir yapıdır.

8-Mampsis (Kurnub, Mamshbit): Necef'in kuzeyinde yer alır.Şehir duvarları ve iki kilisesi bulunur ki muhtemelen bunlar Necef'te yer alan en eski kiliselerdir.

9-Mitzpe Shivta (Mishrefe): Bizans döneminden kalma şapel, kilise ve odalar bulunur.

10-Nessana: Tarımın yoğun bir şekilde sürdürüldüğü bir alan olup Bizans ve Müslüman idaresinde varlığını sürdürmüştür. Altı adet kilise bulunur. St. Sergius ve St. Mary kiliselerinin yanı sıra Osmanlı döneminde misafirhaneye dönüştürülmüş bir başka kilise ile bunun 150 m güneyinde yer alan daha başka iki kilise ve bir adet şapel bulunmaktadır.

11-Obada (Edoba, Abdeh, Avdat): Beershaba-Elat yolunda yer alır ve buraya ilk kilise 5.yüzyılda inşa edilmiştir. Bundan başka çoğunluğu yıkılmış olan kiliseler ve şapeller bulunur.

12-Ruheibeh (Rehovat ha Negev): Şehirde dört adet kilise ve atrium bulunur.

13-Sobata (Sbeita, Shivta): Üç kilisesi, şehir duvarları ve atriumu bulunur.

14-Tel'Ira: Şapeli, avlusu ve bir kaç odası bulunur.

15-Tel Yeshua (Tel es-Sawa): Beersheba'nın 20 km doğusunda, Arad yolu üzerinde bulunur ve manastırı mevcuttur.

16-Tel Masos (Khirbet el Meshash): Nahal Beersheba nehrinin kıyısında yer alır, manastırı ve avlusu bulunur.¹³⁴

Bunların yanı sıra Necef tarihi İpek Yolu'nun güzergâhında yer aldığından bu rota üzerinde çeşitli şehirler kurulmuş ve kervansaraylar inşa edilmiştir. İpek yolu üzerinde bulunan sözü edilen alanlar Ulusal Park İdaresi tarafından koruma altına alınmıştır.1992 yılında çıkartılan bir kanun ile bu alanlarda yeni binaların yapılması tamamen yasaktır ve buralarda yapılacak her türlü değişiklik için önce bu İdare'den izin alma zorunluluğu vardır.

İpek yolu üzerinde kurulmuş ve turistik değeri büyük olan şehirler ve kervansarayları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Moa Hisarı ve Kervansarayı: Kervansaray'ın bir merkezi avlusu, avlunun çevresinde 11 oda, yeraltı kaynağı ile beslenen bir havuz ve bir adet zeytinyağı atölyesi bulunur.

2-Kasra Hisarı: Bir gözetleme kulesi, üç odası ve sarnıcı bulunur.

3-Nekorot Hisarı: İki kulesi, üç odası, tamamı ile yıkılmış olan esas yapının altı odası ve sarnıcı bulunur.

4-Ein Saharanim Kervansarayı: Bir adet avlusu ve avlunun çevresinde odaları bulunur.

5-Makhmal Hisarı: Gözetleme kulesi, iki odası ve sarnıcı bulunur.

---

¹³⁴ Pau Figueras, "Monks and Monasteries in the Negev Desert", XVIII. International Congress of Byzantine Studies, August-1991, s.405-449, Moscow.

6-Graffon Hisarı: İki kulesi, beş odası ve sarnıcı bulunur.

7-Kilometre Taşları: Kilometre taşları İpek Yolu üzerinde bulunur. Makhtesh Ramon'da altı, Nafha'da beş taş istasyonu bulunur ve her bir istasyonda iki taş mevcuttur.

8-Halzva: Necef'in en kuzeyinde kurulmuş olan bir şehirdir. Küçük bir tiyatrosu ve bir kilisesi bulunur.¹³⁵

2.2.3.2.Çöllerdeki Doğal Çekicilikler

Necef Çölü'nde turistik açıdan dikkat çeken tek unsur yukarıda sıralanan tarihi öneme sahip yerler değil aynı zamanda fiziki coğrafyanın gözler önüne serdiği doğal güzelliklerdir. Bu doğal güzelliklerden ilki aşınım sonucu oluşmuş çukurlardır. Rüzgar, sel suları ve akarsular tarafından aşındırılarak meydana getirilmiş bu oluşumlara İbranicede "Makhtesh" denir ve bilimsel literatüre "Mortar" olarak geçmiştir¹³⁶.Sözü edilen aşınım sonucu oluşmuş bu derin çukurlardan bölgede üç tane bulunmaktadır.

1-Ha Makhtesh Ha Gadol: Orta büyüklükte olan çukurdur.

2-Ha Makhtesh ha Katan: En küçük çukurdur ve fazla dikkat çekmemektedir.

3-Makhtesh Ramon: Necef'te yer alan üç çukurdan en büyüğü ve en dikkat çekici olanıdır.40 km uzunlukta,2–10 km genişlikte,500 m derinliktedir. Güneyinde Har Ramon dağı, kuzeydoğusunda Har Ardon, güneyinde Har Marpel ve Har Katom dağları yer alır. Kuzeyinde bir zamanlar aktif bir volkan olan siyah renkli Giv'at Ga'ash yer alır. Ramon çukuru farklı litolojik yapısı sayesinde rengarenk bir görünüme sahiptir ve tabanında 200 milyon yıllık taşlar bulunur. Baharat yolu üzerinde yer alan çukurun hemen yanında bugünün tek yerleşmesi olan Mitzpe Ramon kasabası bulunur. Mitzpe

¹³⁵ PARKS,2006,www.parks.org.il/files/Incense_Route_for_internet.ppt.,Erişim:29.05.2007.

¹³⁶UNESCO,2008,http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1486/, Erişim:29.05.2007.

Ramon'da 2001 yılı verilerine göre lüks oteli ve gençlik hostelleri ile 1000 yatak mevcuttur ve saha daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır¹³⁷

Yukarıda sözü edilen doğal yapıların dışında turistik öneme sahip olan diğer doğal unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

Çöl flora ve faunası: Necef çölü Büyük Sahra ve Arabistan çölleri ile aynı kuşakta yer almaktadır. Elat yakınları deniz seviyesinde, Necef Tepeleri deniz seviyesinden 1000 m daha yüksekte ve Ölü Deniz (Lut Gölü) çevresi deniz seviyesinin altında yer almaktadır. Yer şekilleri ve yükseltinin kısa mesafelerde bu şekilde değişmesi ve komşu çöllerin varlığı Necef'in flora ve fauna bakımından zengin bir çöl olmasını sağlamıştır. Tulipa systola, Polygonum equisetiforme, Pancratium sickenbergeri, Sternbergia clusiana, Moricandia nitens, Anabasis articulata ve Colutea istria Necef'te yayılış alanı bulmuş çeşitli bitkilerdir. Necef'te tepelik alanlarda Pistacia atlantica gibi ağaçlarla da karşılaşmak mümkündür. Tilki, leopar ve dağ keçileri gibi memeliler ise Necef'te rastlanılan diğer canlılardır.¹³⁸

Kanyonlar: Necef çölünde kuaternerdeki iklim değişikliklerine bağlı olarak oluşmuş çok sayıda kanyonla karşılaşmak mümkündür. Bunlara ek olarak çöl pınarları ve vadileri de Necef'te ilgi çeken diğer doğal güzelliklerdir.

Ulusal park kapsamına alınmış sahada turistler özel cipler, develer, bisikletler ile gezmekte; safarilere, yürüyüşlere, tırmanışlara katılmaktadır.

Çöllere kendilerine has jeomorfolojik yapıları, flora ve fauna hayatları ile son yüzyılda kendilerine doğru çok sayıda turist çekmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti ile ABD gibi pek çok ülkede çöllere yerli ve yabancı turistlerin sıklıkla ziyaret ettikleri yerlerin başında gelir. İsrail'de de Necef çölü ile Judea çölü maceracı turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Bu çöllerde çok özel jeomorfolojik oluşumlar ile beşeri

¹³⁷MOSAIC,2007,<http://mosaic.lk.net/g-ramon.html>,Erişim:29.05.2007.

¹³⁸NEGEVDESERTBOTANICALGARDEN,2007, <http://www.negevdesertbotanicalgarden.org.uk/>
Erişim:15.05.2008.

faaliyetlerin izlerinin açıkça görüldüğü ticaret yolları ve bu yollar üzerindeki küçük ve orta çaplı tarihi yerleşmeler ile yapılar özel cipler, develer ve bisikletler ile turlayan turistlerin ziyaretlerine konu olmaktadır.

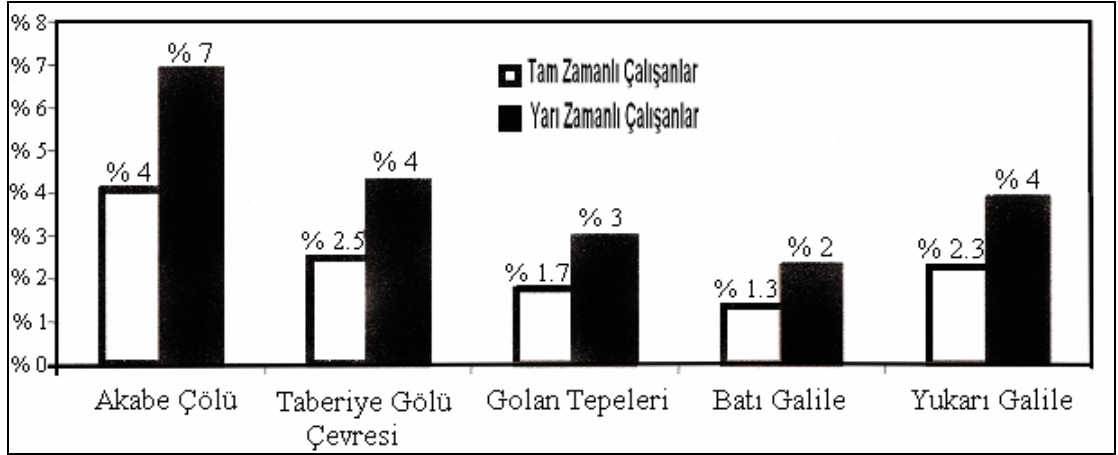
2.2.4.Kırsal Turizm

Kırsal alanların ekonomisinde önemli bir yere sahip olmaya başlayan kırsal turizm Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarında büyük bir hızla gelişen bir sektör halini almıştır. Buna benzer bir gelişme İsrail’de de karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde ve İsrail’de kırsal turizmin gelişimi, diğer turizm türlerinde olduğu gibi, insanların gelir seviyelerinin yükselmesi, boş zamanlarının artması, ulaşım olanaklarının ve iletişimin gelişmesi ve eğitim seviyelerinin yükselmesi ile bağlantılıdır. Bununla birlikte kırsal nüfus için ise tarım dışında başka bir gelir kaynağına sahip olma arayışı kırsal turizmin önünü açan bir diğer faktör olmuştur. İsrail’de bu süreçte devlet desteğinin rolü de göz ardı edilmemelidir. Devlet, tarımdan turizme yönelişi veya tarımla turizm arasında sağlanacak bir güç birliğini çeşitli politikalar ve programlarla desteklemektedir.

Kırsal turizm pek çok noktada tarıma ve otelciliğe göre daha fazla avantaja sahiptir. Otellerde servisler müşterilerin odalarına yapılırken kırsal turizme dayalı çiftlik evlerinde müşteriler kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadır. Otellerin olmazsa olmaz unsurlarından lobi, havuz, bahçe gibi kısımlar çiftlik evlerinde yerini çiftlik bahçesine bırakmıştır. Çiftlik çalışanları, otel çalışanlarına göre zaman konusunda daha rahattır; hem çiftliğin rutin işleri hem de operatörlük gibi müşteri hizmetleri kolayca bir arada verilebilmektedir. Çiftlik evlerinde turizmin tarıma göre daha avantajlı olmasını sağlayan bir diğer unsur da yarı zamanlı çalışanların bu alanda rahatlıkla istihdam ediliyor olmasıdır.¹³⁹

---

¹³⁹ Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain, Differentiation & Synergies in Rural Tourism: Evidence from Israel, The Hebrew University of Jerusalem, Discussion paper No:5.06,2006,s.11.

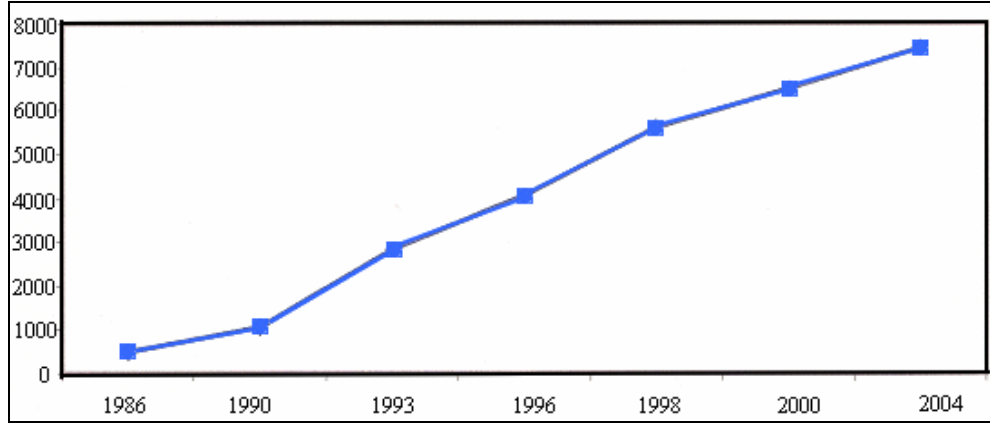

Şekil 1: Kırsal Turizm’de İstihdam Edilmiş alışanların Özellikleri
Kaynak: Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain, s.14.

Şekilden de görüleceği üzere kırsal turizm alanında istihdam edilmiş insanların büyük çoğunluğunu yarı zamanlı çalışanlar oluşturmaktadır. Yarı zamanlı çalışanların önemli bir kısmı geriye kalan zamanlarında ya başka işlerde çalışmakta ya da öğrencilik hayatını devam ettirmektedir.

Bugün İsrail’in kuzey kesiminde yer alan kırsal meskenlerin %10’nu kırsal turizm alanında kullanılmaktadır, buna göre kırsal turizm yılda %15’lik bir büyüme hızı ile son yirmi yılın en gözde faaliyetlerinden biri halini almaya başlamıştır. 2004 yılı verilerine göre İsrail’de 210 kasabada (moshav, kibutz ve tarım dışı faaliyetlerle uğraşan kasabalar olmak üzere) 8000 konaklama tesisi mevcuttur.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain, s.9.

Şekil 2: Kırsal Alanlardaki Konaklama Tesislerinin Sayısı
Kaynak: Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain, s. 10.

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere 1986 yılındaki kırsal alanlardaki konaklama tesislerinin sayısı oldukça azdır. Alternatif turizm arayışının bu dönemde henüz yeterince gelişmediği anlaşılmaktadır. 1990'lı yıllara gelindiğinde şehir hayatının daha da zorlayıcı bir hal alması ve özellikle yerli turistlerin daha sakin ortamlarda tatil yapma isteği onları kırsal alanlardaki konaklama tesislerine yöneltmiş ve böylece bu tesislerin sayısı da düzenli bir artış göstermeye başlamıştır.

İsrail'de devlet pek çok sektörü olduğu gibi turizmi ve özellikle kırsal turizmi desteklemeye çalışmaktadır; bununla birlikte İsrail'de devlet kırsal turizme ayrılmış konaklama tesislerini çok sıkı bir şekilde kontrol etmektedir. Kırsal arazinin %97'sine sahip olan devlet bu arazileri İsrail Toprak İdaresi ve İç İşleri Bakanlığı aracılığıyla kontrol etmektedir. Söz konusu tesislerin nerelere kurulabileceği, sayıları ve kaplayacakları alan devlet tarafından belirlenmektedir. Devlet yukarıda sözü edilen sıkı kontrolleri yanında kırsal turizmi geliştirmek için de çeşitli yollar izlemektedir. Nüfusa yeni istihdam alanları açan ve alternatif gelir kaynakları sağlayan kırsal turizmi destekleme adına çok sayıda program geliştirmiştir. Konaklama tesisleri ve firmalar devlet garantisine sahiptir ayrıca yerel halk tarafından yapılan hediyelik eşya üretimi için de devlet yine maddi destek sağlamaktadır. Çiftliklerin çevresinde her türlü konforu ve düzeni sağlamak için yollar, park yerleri, yön tabelaları, yürüyüş yolları yapılmaktadır. İsrail Tarım Bakanlığı da sözü edilen çiftliklerde kırsal turizmin

gelişebilmesi için diğer bakanlıklarla birlikte çalışarak alt yapı hizmetlerini geliştirmeye çalışmaktadır. Turizm Bakanlığı ise son dönemlerde bunun için bütçesinden yılda 2.500.000 doları ayırmaktadır ki bu milli gelirin yaklaşık %2,5'ine karşılık gelmektedir.¹⁴¹

Kırsal turizm İsrail'de tarım ve genel turizm gelirlerinin küçük bir kısmını kapsar. Bununla birlikte ülkenin bazı yerlerinde, özellikle Yukarı Galile, Batı Galile ve Taberiye Gölü çevresindeki halkın geçiminde önemli bir paya sahiptir. Kibbutzların büyük çoğunluğu lüks birer otel gibi hizmet vermekteyken moshavlar yatak-kahvaltı hizmeti vermektedir.¹⁴²

Yukarıda da belirtildiği gibi kırsal turizm Galile bölgesinin kuzeyinde son dönemlerde büyük bir hızla gelişmektedir. Buradaki konaklama tesislerinde yaklaşık 3000 oda mevcuttur ve bu odalar yılda 80–120 gün boyunca doluluk gösterir ki bu değer 1994 yılından bu yana %25 oranında artış göstermiştir.¹⁴³

Bugün İsrail'de çiftliklerin %60'ı sadece tarımsal faaliyetlerle ilgilenmektedir; turizme yönelmiş çiftliklerin ise bir aile şirketi statüsünün ötesine geçememesi, devletin her türlü desteğine rağmen kırsal turizm üzerindeki sıkı kontrolleri tarımla turizm arasında yaratılan güç birliğinin istenilen boyutlara ulaşmasına engel olmaktadır.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain,s.22.

¹⁴² Anat Tchetchik, Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain,s.23.

¹⁴³ UNEP,2006, <http://www.unep.org/gc/gccss-ix/documents/israel-tourismandbiodiversity.pdf>, Erişim:10.03.2007.

¹⁴⁴ Anat Tchetchik,Aliza Fleischer ve Israel Finkelshtain,s.24.

2.2.4.1. *Ornitoturizm (Kuş Gözlemciliği Turizmi)*

İsrail’de hali hazırda var olan turizm çeşitliliğine kuş gözlemciliğini de eklemek mümkündür. İsrail yüzölçümünün küçüklüğüne rağmen üç kıta arasındaki konumu, jeomorfolojik çeşitliliği ve iklimsel çeşitliliği ile çok zengin bir flora ve fauna hayatına sahiptir. Buna göre İsrail 540 çeşit kuşa ev sahipliği yapmaktadır.¹⁴⁵

Konumu nedeniyle göçmen kuşların yolu üzerinde bulunan ülkeden yılda iki kez olmak üzere 500 milyon kuş geçmektedir. Sonbahar ve ilkbahar aylarında Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında göç eden kuşlar İsrail’de belli bir süre konaklamada ve kışlamaktadır. Buna göre kuş gözlemcileri için İsrail ziyaret edilmesi gereken yerlerden biridir ve kuş gözleme merkezleri bugün hem yerli ve hem de yabancı turistlere hizmet vermektedir. İsrail’de kuş gözlemciliği için en popüler merkez Büyük Rift Vadisi’nin kuzeyinde yer alan ve dünya miras alanlarına dahil edilen Hula Vadisi’dir. Hula vadisi uzun zaman önce tarımsal faaliyetlerde kullanılmak üzere drene edilmiş ve yalnızca çok küçük bir kısmı Ramsar Anlaşması yoluyla olduğu gibi bırakılmıştı. 1990 yılında saha yeniden eski haline getirilmiş ve kullanıma açılmıştır. Yılda 250.000 kişi sadece kuş gözlemciliği amacıyla sahaya gelmektedir. Çevre Bakanlığı’nın desteği ile İsrail Doğayla Koruma Derneği ve Tel Aviv Üniversitesi Uluslararası Göçmen Kuşlar Çalışma Merkezi’ni kurmuştur. Merkez, Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkelerindeki diğer merkezler ile işbirliği halinde çeşitli çalışmalar yürütmektedir.¹⁴⁶

İsrail’in güneyinde yer alan Elat da kuş gözlemciliği sayesinde turizm yelpazesini genişletmeye çalışmaktadır. Elat’ta yer alan ve Çevre Bakanlığı tarafında desteklenen uluslar arası bir başka merkez de dünya çapındaki diğer merkezlerle iletişim halindedir. Her yıl kuş gözlemciliği amacıyla 100.000 kişi burayı ziyaret etmektedir. İsrail’de Çevre ve Turizm bakanlıkları birlikte çalışarak kuş gözlemciliğinin ekonomik potansiyelini belirlemeye çalışmaktadır. Şimdiye kadar İsrail’de 13 kuş izleme

¹⁴⁵ UNEP,2006, <http://www.unep.org/gc/gccs-ix/documents/israel-tourismandbiodiversity.pdf>, Erişim:10.03.2007.

¹⁴⁶ UNEP,2006, <http://www.unep.org/gc/gccs-ix/documents/israel-tourismandbiodiversity.pdf>, Erişim:10.03.2007.

istasyonu turizm amaçlı açılmış olup bunların yedisi eğitim ve araştırma yapmak üzere tam kapasite çalışmaktadır.¹⁴⁷

2.2.4.2.Çiftlik Turizmi

Dünya genelinde ve İsrail’de kırsal bölgelerde tarımla geçimini sağlayan çevrelerin alternatif gelir kaynağı yaratma arayışlarının bir sonucu olarak çiftlik turizmi (agro tourism) kavramı doğmuştur. İsrail’de sözü edilen tarımsal turizm faaliyetleri özellikle kibutz denilen kolektif çiftliklerde yoğunlaşmıştır.

İsrail’de SSCB’deki kolhoz ve sovhozlara benzetilebilecek, sosyalist bir anlayışa sahip ortak çiftlikler olan kibutz ve moşavlar tarımın temel dayanaklarıdır.

Tablo 8
Belli Yıllarda Kibutz Sayısı ve Nüfusu

Yıl	Kibutz Sayısı	Kibutz Nüfusu
1910	1	-
1920	12	805
1930	29	3900
1940	82	26.550
1950	214	67.550
1960	229	77.950
1970	229	85.100
1980	255	111.200
1990	270	125.100
2000	268	117.300

Kaynak:http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2002/11/Focus%20on%20Israel%20Kibbutz,Erişim:18.05.2008

Tablodan da görüldüğü üzere 1910 yılından 2000 yılına kadar geçen sürede Kibutz sayısı ve kibutzların nüfusu çok büyük dalgalanmalar göstermeden genel hatlarıyla artış göstermiştir.

¹⁴⁷ UNEP,2006, <http://www.unep.org/gc/gccs-ix/documents/israel-tourismandbiodiversity.pdf>
Erişim:10.03.2007.

Bugün İsrail’de kibutzların büyük bir kısmı ülkenin kuzey ve güneyindeki kırsal alanlarda toplanmıştır. Kibutzların gelirinin %40’ı tarım,%20’si sanayi,%15’i turizm ve %25’i ticaret ve diğer faaliyetlerden oluşmaktadır.¹⁴⁸

Kolektif işletme tipi olan kibutzlarda üyeler birlikte yaşamaktadır, üretim ve tüketim de ortaktır. Dolayısıyla bu kolektif çiftliklerdeki insanların yaşam tarzını merak eden insanların belirli bir süre dahilinde bu işletmelere gittikleri ve işletmelerde kibutz üyeleri ile birlikte çalışarak çiftlik turizmi veya agro-turizm denilen yeni bir turizm çeşidini beraberinde getirdikleri görülmektedir. Dünyanın dört bir yanından gelen üniversite öğrencileri yaz tatillerini bu kibutzlarda çalışarak geçirmektedir.

Birer turist ve gönüllü olarak kibutzlarda en az iki ve en fazla altı ay boyunca kalınmaktadır. Gönüllüler haftanın altı günü günde sekiz saat çalışmaktadırlar ve ayda yalnızca üç günlük izin hakları vardır. Görev dağılımı bulunulan kibutz’un lideri tarafından belirlenir ve gönüllü kendisine verilecek her türlü göreve karşı hazırlıklı olmalıdır. Çalışma alanı tarım, sanayi, turizm ve servis alanlarından herhangi biri olabilmektedir. Çalışma alanı bulunulan kibutza, mevsime ve gönüllünün yeteneklerine göre değişir. Gönüllülere açık tarım görevlerinden bazıları şunlardır:

- Meyve toplama (muz, avokado, elma, portakal vb)
- Sera Çalışmaları (domates, patates)
- Sulama tesislerinde görev alma
- Balıkçılık
- Kümes çalışması
- Hindi evi
- Kuluçka makinesi
- Ahır, inek ve inek sağımına ait işler

---

¹⁴⁸ Murat Boyacı, İsrail Tarımı ve Bilgi Sistemi, Ankara: Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi, yay. No.223 (2001), s.5.

Gönüllülerin çalıştıkları bir diğer alan da turizmdir. Turizm alanındaki işler misafir evleri, restoranlar, spa salonları ve turistik dükkânları kapsamaktadır. Gönüllüler bu yerlerden hangisinde desteğe ve yardıma ihtiyaç var ise orda görev almaktadırlar. Servis alanındaki işler ise mutfak, yemekhane ve çamaşırhaneyi kapsamaktadır. Gönüllülere bahçelerde, atölyelerde, çocuk bahçelerinde görev verilebilmektedir.

Kibutzun gönüllülere açtığı odalarda iki ya da üç kişi kalmaktadır. Yemekler herkesle birlikte yemekhanede yenmektedir. Çamaşırhane mevcuttur ve gönüllülere aylık cep harçlığı verilmektedir; ancak seyahat masrafları gönüllüler tarafından karşılanmaktadır.¹⁴⁹

Özetle kırsal alanlarda sürdürülen turistik faaliyetler kırsal turizm olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede İsrail'deki kırsal alanlardaki zengin fauna ve flora varlığı turistik çekiciliği artırmaktadır. Özellikle kuş gözlemciliği üzerine kurulu ornitoturizm çerçevesinde yerli ve yabancı turistler gözlem istasyonlarında kalarak uzun süre kuşları gözlemlemekte ve böylece turizm yelpazesini daha da genişletmektedir. Kırsal alanlarda ve özellikle kibutzlar ile moshavlarda tarımın yanı sıra farklı gelir kaynaklarının yaratılması amacıyla çeşitli çalışmalar sürdürülmüştür. Sözü edilen kolektif çiftliklerde özellikle yerli turistler birkaç gün geçirmektedirler. Ayrıca farklı ülkelerdeki üniversite öğrencileri deneyim kazanmak ve bu kolektif çiftliklerdeki yaşam koşullarını daha yakından görebilmek için buralarda birkaç hafta kalabilmektedirler.

2.2.5. İnanç Turizmi

İnanma ve tapınma sisteminin adı olan “din”, insanın kendini tanımasında, alemi anlamlandırmasında, ferdi ve toplumsal ilişkilerinde, fiziki aleme ve fizikötesine ait bazı kavramaları oluşturmasında, sonuç olarak kendisine ve eşyaya bakışında belirleyici

---

¹⁴⁹ AKDENİZ,2007, http://www.akdeniz.edu.tr/ziraat/arsiv/ogr_arsiv/onemli_bilgi.doc, Erişim:21.12.2007.

bir rol oynayan bir sistemdir. Onun bu rolü tarihi seyrinde ve pratik hayatta kendisini çok açık bir şekilde hissettirmektedir.¹⁵⁰

Din sadece inanç sistemlerinden ibaret değildir; aynı zamanda bir sosyal organizasyon veya böyle organizasyonların bir parçasıdır. Dinin toplumsal ve sosyal önemi de vardır. Konuya bu açıdan bakıldığında bazen toplumları bir birine yaklaştıran bazen de onları bir birinden daha fazla uzaklaştıran din veya inanç sistemlerinde, kendine has ritüeller, ibadet anlayışları ve kutsal sayılan mekanların ziyaret edilmesi gereği beraberinde” inanç turizmi” kavramını da getirmektedir ki inanç turizmi yalnızca çağımızın yükselen değeri olmamış, tüm zamanlarda hep gündemde kalmıştır.

Dini nedenlerle yapılan hac ziyaretleri henüz turizm anlayışı ortaya çıkmadan binlerce yıl önce başlamıştır. İnanç kültüründe önemli bir yere sahip olan hac ziyaretleri Budizm, Hinduizm, İslam, Musevilik ve Hıristiyanlıkta yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tarih, teoloji, sosyoloji, felsefe, antropoloji ve coğrafya gibi farklı disiplinlerden olan çok sayıda araştırmacı hac ziyaretleri üzerine çalışmalar yapmıştır. Yine çok sayıda araştırmacı hacılar ile turistler arasındaki farklılıkları ortaya koyabilecek kriterler aramıştır. Hacı manevi bir nedenle bir dine ait olma duygusuyla hareket eder; turist tamamı ile dünyevi nedenlerle, zevk için hareket eder. Bununla birlikte bazen turistler de en az hacılar kadar manevi nedenlerle seyahat edebilirler.

Hac turları düzenleyen organizasyonlar ve bu organizasyonlara katılan hacılar inanç gereği yapılan seyahatleri turistik birer faaliyet olarak görmemektedirler. Ekonomistler ise bu tür seyahatleri turizm kapsamına almaktadırlar. Bir müzeyi veya arkeolojik bir alanı gezen bir kişi miras turisti, bir ormanı gezen bir kişi ekoturist olarak kabul edilecekse hacılar da birer inanç turisti sayılmalıdırlar.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Veli Kayhan, "Hak Dinin Tek Oluşu", Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 11, Sayı. 1 (2006), s.77.

¹⁵¹ Noga Collins Kreiner ve Jay D. Gatrell., "Tourism, Heritage and Pilgrimage: The Case of Haifa's Baha'i Gaedens", Journal of Heritage Tourism, vol. 1, no. 1 (2006), s.47.

İster ruhani nedenlerle ister dünyevi nedenlerle motive olmuş olsun, gündelik yaşamını sürdürdüğü yerden bir süreliğine ayrılıp seyahate çıkan, başka yerleri gezip görmeye çalışan, bu iş için belirli bir bütçe ve zaman ayıran, sonunda da yaşadığı yere geri dönen herkes turist olarak kabul edilebilir.

İsrail'in kültürel ve dinsel karakteri turizm açısından büyük anlam taşımaktadır. Tanıtımının yoğun bir şekilde yapıldığı İsrail turizmi, farklı gruplar ve farklı programlarla şekillenmektedir. İsrail'de ve özellikle Kudüs'te adım atılacak her yer büyük ekonomik değer taşıyacak hale getirilmiştir. Üç büyük dinin köklerinin yayıldığı İsrail'de turistik öneme sahip olan yerler bazen yan yana bazen de üst üste bulunmaktadır.

19.yüzyıla gelindiğinde bu topraklarda egemenlik sırasıyla Osmanlı İmparatorluğu'na, İngiliz'lere ve İsrail Devleti'ne geçmiştir. Farklı din ve kültürlerin doğup büyüdüğü ve izlerinin yoğun bir şekilde taşıdığı bu topraklarda modern turizm 1869 yılında Thomas Cook'un düzenlediği turlarla başlamıştır.¹⁵² Sözü edilen turlar daha çok Kudüs'e yönelik inanç turları olmuştur.

İsrail'de politik ve ekonomik değeri çok büyük olan turistik alanları koruma altına almak neredeyse mecburidir; ancak turistik alanlar arasındaki rekabet bu yerlerin alanlarını genişletmek üzerine kurulu olmamalıdır. Önemli olan buralardaki her türlü hizmetin kalitesini artırmaktır. Özellikle Kudüs gibi bir şehirde izlenecek yayılcı bir politika hassas dengelerin birden bozulmasına yol açabilir.1996 yılında Batı Duvarı(Ağlama Duvarı) yakınlarında başlatılan tünel çalışması Yahudiler ve Müslümanlar arasında çok büyük bir gerginliğin doğmasına yol açmıştır. Bu da bize sözü edilen durumlarda turistik bir bölgenin başka bir bölgenin aleyhine genişletilmesinin şok etkisi yaratacağını göstermektedir.¹⁵³

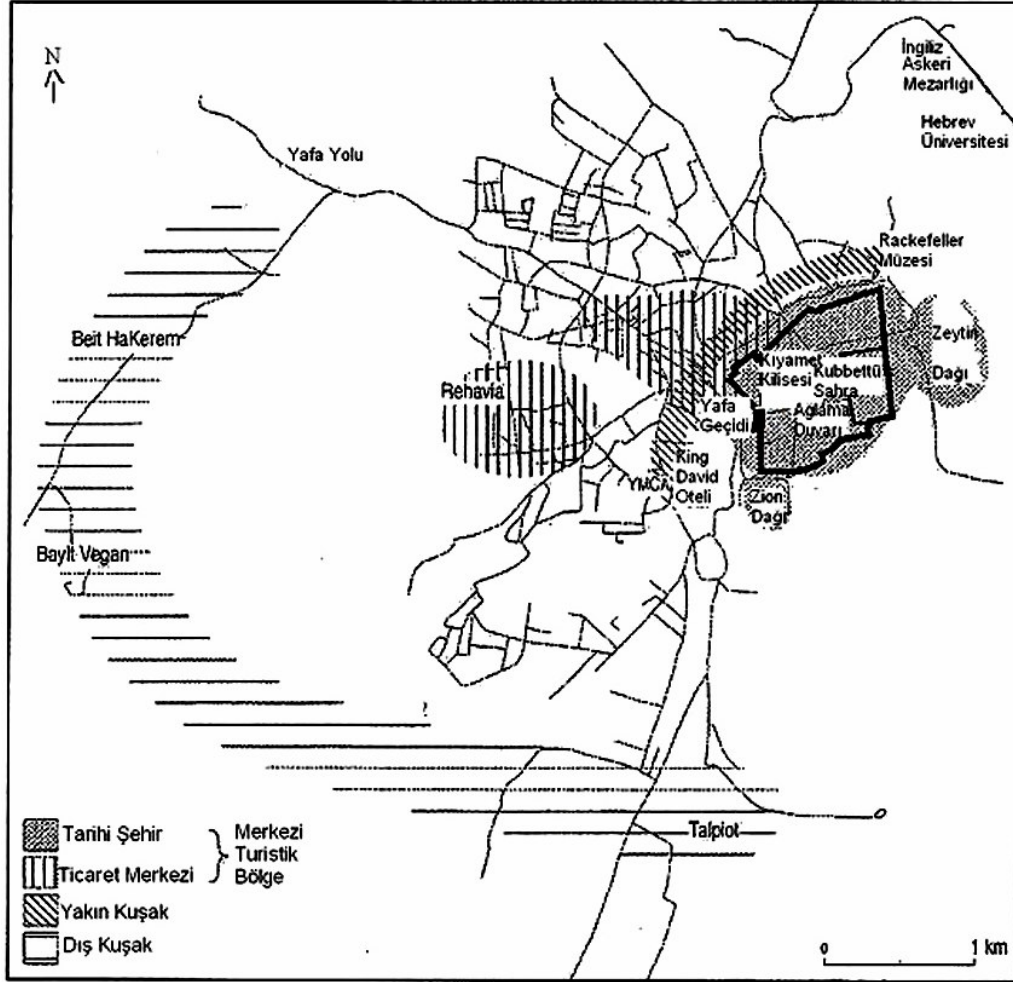
Aşağıdaki şekilde, inanç turizmi merkezi sayılabilecek, tarihi Kudüs şehri ile yakın çevresi görülmektedir. Tarihi şehrin merkezinde Hıristiyanlar için kutsal sayılan

---

¹⁵² Shachar and Shoval,s.199.

¹⁵³ Shachar ve Shoval,s.210-211.

Kıyamet Kilisesi, Müslümanlar için kutsal sayılan Kubettü's Sahra ve Yahudiler için kutsal sayılan Ağlama Duvarı yer almaktadır. Bu da bize küçük bir şehir olan Kudüs'te ve şehrin merkezi sayılabilecek çok dar bir alanda farklı kültür ve inançların bir arada durduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Tarihi Kudüs Şehri ve Yakın Çevresi

Kaynak: Kobi Cohen-Hattab, "Historical Research and Tourism Analysis: Tourist-Historic City of Jerusalem", *Tourism Geographies*, vol.6, no.3(2004), s.296.

2.2.5.1. İsrail'de Müslüman Turistler

İslâm, Hz. Muhammed'e Allah tarafından vahiyyle bildirilen son ilahi dinin adıdır. Bu dine uyanlara Müslüman denir. Arap Yarımadasında doğan ve sonradan dünyanın dört bir yanına yayılan İslam dininin takipçileri olan Müslümanlar için günümüz İsrail topraklarında çok sayıda kutsal mekân bulunmaktadır.

İsrail sınırlarındaki Kudüs'ü Müslümanlar için kutsal yapan çeşitli sebepler vardır. Bu sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Kudüs'te, Kubbetü's-Sahra'yı (Taş Kubbe, Dome Of The Rock) ve Mescid-i Aksa'yı barındıran Harem'ül Şerif bölgesi oldukça önemlidir. Yıkılan Süleyman Tapınağı'nın üstüne inşa edilen Kubbet's-Sahra'nın kubbesi sarı renkte olup, sekizgendir ve mihrabı bulunmamaktadır. Kudüs'teki Mescid-i Aksa, Abdümelik bin Mervan tarafından yaptırılmıştır ve bu cami adını Kur'an'daki İsra Suresinin birinci ayetinden almıştır.¹⁵⁴ Mescid-i Aksa yeşil bir kubbeye sahip olan dikdörtgen bir yapıdır.

İkinci olarak Kudüs Kur'an'ında ifade ettiği gibi, Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e geceleyin yaptığı mucizevî yolculuğa (İsra) tanıklık etmiş ve İslam kaynaklarına göre, Hz. Peygamber Kudüs'te göklere çıkmıştır (Mirac). Üçüncü neden olarak İslam'ın beş direğinden biri olan günlük beş vakit namaz ile Kudüs arasındaki özel bağıdır.¹⁵⁵

İsrail'e gelen turistlerin sadece %1'lik bir kısmı Müslüman'dır. Daha öncede belirtildiği gibi Hz. Muhammed'in göğe yükseldiği; Mescid-i Aksa ve Zion Dağı gibi kutsal mekanların bulunduğu İsrail'e Müslüman turistlerin ilgisi oldukça az gibi görünmektedir; ancak ülkenin komşu ülkelerle olan çatışmalı ve gergin geçmişi, Arap-İsrail ilişkilerinin hassas ve kırılğan yapısı, Filistin İntifadaları Müslüman ve Arap Müslümanların İsrail'i ziyaretini belli oranda kısıtlamaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Abdullah el-Khatip, "Kur'an'da Kudüs", çev. Ramazan Işık, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 9, Say. 1 (2004): s. 110-111.

¹⁵⁵ Abdullah el-Khatip, s. 111.

¹⁵⁶ Shachar ve Shoval, s. 209-210.

2.2.5.2. İsrail'de Hıristiyan Turistler

Hıristiyanlık, Hz. İsa'ya bildirilmiş bir din olup bu dinin takipçilerine Hıristiyan veya İsevi adı verilir. Hıristiyanlık günümüz İsrail topraklarında doğmuş ve buradan dünyaya yayılmıştır.

Akdeniz, Hıristiyanların hac ziyaretlerini gerçekleştirdikleri en önemli merkezdir. Fransa, İspanya, İtalya ve İsrail Hıristiyan hacıların yöneldikleri başlıca ülkelerdir. Hatta 2000 yılı aynı zamanda Hz. İsa'nın 2000.doğum yıl dönümü olması nedeniyle İtalya ve İsrail gibi ülkelerde turizmin büyük bir patlama gerçekleştireceği bir yıl olarak görülmüştür.¹⁵⁷ İsrail'i özellikle Kudüs'ü Hıristiyanlar için kutsal yapan şey Hz İsa'nın burada doğmuş (Beytullahim şehrinde), yaşamış, dinini yaymaya çalışmış ve sonunda da çarmıha gerilmiş olmasıdır. Via Dolorosa (Acılar yolu, Çarmıh yolu) Hıristiyan inancına göre Hz İsa'nın çarmıhını büyük acılar çekerek sırtında taşıdığı yoldur. Hıristiyanlar bu yolu görmek ve bu yolda yürümek için her yıl dünyanın çok farklı yerlerinden Kudüs'e gelmektedir. Bu yolculuğa Zeytin dağında yer alan Meryem Ana Kilisesi'nden başlanır, yol boyunca her biri ayrı bir öneme sahip olan 14 durak bulunur.13.durak Hz. İsa'nın ellerinden ve ayaklarından çivilenerek çarmıha gerildiği yer ve 14.durak da Onun kutsal mezarının bulunduğu yerdir. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa'nın kutsal mezarının bulunduğu yerde bugün Kıyamet Kilisesi(Church of Holy Sepulchare) bulunur. Bu kilisenin çevresinde Yunan Ortodoks, Vatikan Katolik, Süryani ve Kipti kiliseleri bulunur. Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Beytullahim'deki Doğuş Kilisesi (Church of Nativity) de Hıristiyanlar tarafından sıklıkla ziyaret edilen yerler arasındadır. Galilee bölgesinde Nezarath, Beatitudes Dağı, Capernaum, Kafır Kana ve Kursi çevresi Hıristiyanların gözünde sembol halini almış yerlerdir çünkü buraları Hz. İsa'nın hayatının geçtiği yerlerdir.¹⁵⁸

1990'ların ikinci yarısında ülkeye gelen turistler arasında yapılan bir çalışmaya göre kendini hacı olarak tanımlayanların sayısı yarım milyon dolaylarında iken bu

¹⁵⁷ Aliza Fleischer, "The Tourist Behind The Pilgrim In The Holy Land", Hospitality Management, 19(2000), s.311-326.

¹⁵⁸ TOURISM,2006. www.tourism.gov.il,Erişim:06.08.2007.

turistlerin %90'ı Hıristiyan ve bu %90'nın yarısı Katolik diğer yarısı ise Protestan mezhebine dahildi.¹⁵⁹ Burada mezhepsel farklılıkların üzerinde durulmasının nedeni turistlerin motivasyonu ve davranışlarının büyük ölçüde dahil oldukları mezhebe göre çeşitlenmiş olmasıdır. Katolikler kilise ve manastır gibi kutsal mekanlarda gezmeyi ve bir günlerini buralarda dua ederek geçirmeyi tercih ederken Protestanlar kutsal olan mekanların dışında da gezebilmektedirler.

Avrupa kıtasından İsrail'e düzenlenen turlar üç grup halinde incelenir. Bunlar:

- I- Klasik Turlar: Bu turlarda gezilen 32 adet mekan vardır ve çoğunluğu Hz. İsa'nın hayatının geçtiği yerlerdir. Turlar pahalı olmadığı gibi süreleri de kısadır.8 gün süren bu turların ilk 4 günü Kudüs'te, 2 günü Taberiye'de 1 gecesi ise ya Tel Aviv ya da Netanya'da geçmektedir.
- II- Katolik Turları: Bu turlar toplam 12 gün sürmektedir. En az 7 gün Kudüs'te, İncil'de adı geçen kutsal yerlerin ziyareti ile geçer.
- III- Protestan Turları: Bu turlar 14 gün boyunca devam eder.40 farklı yer gezilir, bunlar içinde tarihi ve kutsal yerler, İsrail modern tarihini yansıtan yerler ve doğal parklar bulunur.¹⁶⁰

İsrail Turizm Bakanlığı ülkenin farklı çıkış noktalarında 5 yıl süren bir çalışma sürdürmüş ve bu çalışmanın sonuçlarını 1997 yılında yayınlamıştır. Bu çalışmada turistlerin ülkeye geliş amaçları, sosyo-ekonomik düzeyleri, ülkedeki harcamaları gibi belli başlı sorulara cevap aranmıştır.¹⁶¹ Aşağıdaki tabloda bu çalışmanın bazı sonuçları görülmektedir.

---

¹⁵⁹ Fleischer,.317.

¹⁶⁰ Fleischer,s.316.

¹⁶¹ Fleischer,s.317.

Tablo 9
Hacılar ve Diğer Turistlerin Dinsel Dağılışı (%)

Din/Mezhep	Hacı	Diğer
Protestan	33	23
Katolik	45	19
Diğer Hıristiyan	8	6
Yahudi	7	33
Müslüman	6	4
Bildirimde Bulunmayan	1	15
Toplam	100	100

Kaynak: Fleischer,s.317

Tablodan da görüleceği gibi Kendini hacı olarak gören Yahudi turistlerin oranı kendini hacı olarak değerlendiren Hıristiyanların oranından daha düşüktür. Bunun en önemli nedeni yılın her döneminin Hıristiyanlar için hac dönemi olması; Museviler içinse sadece yılda üç defa hac ziyaretlerinin gerçekleştirilebilmesidir.

Tablo 10
Hacılar ve Diğer Turistlerin Bölgesel Dağılışı(%)

Bölge	Hacı	Diğer turist	Protestan Hacı	Katolik Hacı
Batı Avrupa	56	64	47	70
Doğu Avrupa	2	6	1	1
Kuzey Amerika	34	24	49	19
Diğer	8	6	5	10
Toplam	100	100	100	100

Kaynak: Fleischer,s.318.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi turistlerin yarısı Avrupa kıtasından, üçte biri de Kuzey Amerika kıtasından ülkeye gelmektedir. Avrupa kıtasından gelenlerin sayısının daha fazla olmasının nedeni bu kıtanın mekansal olarak İsrail'e daha yakın olmasıdır. Protestanların çoğu Amerika'dan, Katoliklerin %70'i Avrupa kıtasından gelmektedir. Hacıların çoğu Christmas ve Easter'de İsrail'e gelmeyi tercih etmektedirler. Ülkeye yaz mevsiminde gelen hacı sayısı azaldığında bu dönemde diğer nedenlerle gelen turistlerin sayısı artmaktadır.

Tablo 11
Hacılar ve Diğer Turistlerin İsrail’i Ziyaret Şekli

Ziyaret Şekli	Hacı	Diğer Turist
Grup	83	36
Bağımsız	17	64
Toplam	100	100

Kaynak: Fleischer,s.320

Tablodan da görüleceği üzere İsrail’e hac nedeniyle gelen turistlerin büyük çoğunluğu grup halinde hareket etmekte, bağımsız hareket eden turistlerin sayısı da oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır. Öte yandan hac ziyareti dışındaki nedenlerle İsrail’e gelen turistlerin yarısından fazlasını bağımsız hareket eden turistler oluşturmaktadır.

2.2.5.3. İsrail’de Yahudi Turistler

Yahudilik veya bilinen diğer adıyla Musevilik Hz. Musa’ya bildirilmiş dindir. Bu dinin ve peygamberin takipçilerine Yahudi veya Musevi denilmektedir. Yahudiler diğer dünya ülkelerine günümüz İsrail topraklarından çıkıp yayılmıştır.

Hz. Davut’un oğlu Süleyman’ın (Solomon) günümüzden 3000 yıl önce Kudüs’e bir tapınak yapması bu şehri Yahudiler için kutsal bir şehre dönüştürüp Yahudi hac ziyaretlerinin merkezi haline getirmiştir. Kudüs’ün sözü edilen durumu I.yüzyıla kadar bu şekilde devam etmiş ve aynı yüzyıl içinde zirve yapmıştır.¹⁶² Buna göre Yahudilik Kudüs şehrinin önemi üzerine odaklanmış bir dindir. Batı Duvarı(Ağlama Duvarı, Hakotel Hama’arası) başta olmak üzere Kudüs’te Yahudiler için kutsal sayılan çok sayıda mekan ve yapı vardır. Hacı Yahudilerin çoğunluğunu yurt dışından gelen Yahudiler ile İsrail’de yaşayan yerli halk oluşturur. Kudüs’te yukarıda sözü edildiği gibi Batı Duvarı, Güney Duvarı, Yahudi Mahallesi, Mabet bölgesi ile bağlantılı kazı alanları,

¹⁶² Shoal ve Cohen -Hattab,s.908.

Davut Şehri, Batı Kudüs ve mezarlar başlıca kutsal mekan ve yapılar olup çokça ziyaret edilir.

Yahudiler için kutsal sayılan ve ziyaretlere konu olan mezarların önemini ise şu şekilde açıklamak mümkündür: Milattan sonra 70 yılında, Roma İmparatorluğu'na daha az vergi vermek isteyen Yahudilerin başlattığı Judea eyaleti isyanında Roma orduları Yahudiler için kutsal sayılan İkinci Mabet'i tahrip etti. Bundan sonra Yukarı Galilee Yahudilerin yeni merkezi halini aldı. I.yüzyıldan V.yüzyıla kadar çok sayıda haham(tama'im) ve alim (amora'im) gelip buraya yerleşti. Yukarı Galilee'de Safed ve Taberiye gibi şehirlerde yaşamış olan bu haham ve alimlerin kutsal güçleri olduğuna inanıldığından bugün onların mezarları(kivrey tsaddikim) büyük önem taşımaktadır. Bu mezarlar özellikle 1970'li yıllardan bu yana yerli halk ve yurt dışından gelen Yahudiler tarafından ziyaret edilmektedir¹⁶³

Yahudiler için kutsal sayılan mezarlardan ve mekanlardan bazıları şunlardır: Haham Shimon Bar Yohai, Yonatan Ben Uziel ile Ha'ari'nin mezarları ve Idra Raba mağarası. Haham Shimon Bar Yohai'ye ait olan mezar oldukça önemli olup 1200 m'lik Meron dağının eteklerinde yer almaktadır. Din İşleri Bakanlığı'na göre her yıl iki milyon kişi buraya gelmektedir. Bu zat Roma döneminde Taninim dolaylarında, İkinci Mabet'in tahribinden sonra yaşamış, Ortodoks Yahudiler için önemli olan Kabalah'ın ilk modeli olan Zohar(Aydınlık)'ı yazan kişi/kişilerden kabul edilir. Yonatan Ben Uziel'in mezarı Safed yakınlarında yer alır ve yine Yahudiler için oldukça önemli ziyaret alanlarından birini oluşturur. Bu zat da Talmud'un en önemli öğreticilerindedir. Her yıl binlerce insanın gerçekleştirdiği bu ziyaretten beklentileri çocuk sahibi olmak ya da bir eş bulabilmektir. Ha'ari'nin de mezarı Safed'te yer alır. Bu zatın asıl adı Yitzchak Luria'dır ve 1534 yılında Kudüs'te doğmuş, Yahudilerin bir araya gelmesi için çalışmıştır ve bu nedenle de her yıl binlerce insan bu mezarı ziyaret etmektedir. Idra Raba mağarası, Safed ve Meron arasındaki anayolun yakınlarında bulunur. Kabala'ya

---

¹⁶³ Noga Collins-Kreiner,"Graves As Attractions: Pilgrimage-Tourism To Jewish Holy Graves In Israel",Journal Of Cultural Geography,vol.24,no.1(2006),s.72.

göre Haham Shimon BarYohai ve öğrencileri burada toplanmıştır. Buraya 1955 yılında bir yapı inşa edilmiş bundan sonra da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.¹⁶⁴

Bu mezarları ziyaret eden Yahudiler de farklı mezheplere ve anlayışlara mensup olup bir birinden farklı özellikler gösterebilir. Ultra Ortodokslar(Haredim), turistik amaçlardan tamamen uzak bir şekilde sadece dua etmek için buraları ziyaret etmektedir. Bu mezhepten gelen ve 17–20 yaş aralığındaki gençler organize gruplar halinde hareket etmekte, özellikle Kudüs ve Bnei Brak'tan gelmektedirler. Gece gezer ve bir mezardan diğerine geçerler, bazen otobüslerle hareket ettikleri de olur. Seküler ziyaretçiler(Hiloneim) Organize turlar halinde hareket ederler. Orta yaş ve orta gelir seviyesinden gelip merak, ilgi, bir kültürel etkinliğe katılma, hayata anlam bulma gibi duygu ve isteklerle ziyaretlerini gerçekleştirirler. Geleneksel ve Dinsel ziyaretçiler (Masortem ve Dateim) ki çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bir gruptur, Sephardik kökenli olup organize turlar halinde hareket ederler. Ekonomik gelir seviyesi düşük olan bu ziyaretçiler bereket ve sağlık istemek gibi çeşitli nedenlerle mumlar yakar ve bulabildikleri yerlere bez parçaları bağlarlar.¹⁶⁵

Yahudiler için geleneksel bir anlam taşıyan Bar/Bat Mitzvah törenleri de İsrail dışında ve özellikle ABD'de yaşayan Yahudilerin İsrail'i ziyaret etmelerini sağladığından turizm açısından önem taşımaktadır. Yahudi geleneklerine göre 13 yaşına basan erkek çocuklar ile 12 yaşına basmış olan kız çocukları artık birer yetişkin sayıldıklarından bundan sonraki hal ve hareketlerinden sorumlu sayılırlar ve 10 Emir'e uymakla yükümlü hale gelirler. Erkek çocukları için Bar Mitzvah, kız çocukları için Bat Mitzvah törenleri geleneksel olarak İsrail'de gerçekleştirilir. Bu nedenle de İsrail dışında yaşayan Yahudiler bu törenleri gerçekleştirmek için ya organize turlarla gruplar halinde ya da bağımsız olarak İsrail'e gelirler. Tur operatörleri, Yahudi organizasyonları, Federasyonlar ve Sinagoglar bu tür törenler için ailelere yardımcı

---

¹⁶⁴ Collins- Kreiner,s.73-75.

¹⁶⁵ Collins- Kreiner,s.81-82.

olmaktadır. Bu tür turlar özellikle okulların tatil edildiği dönemlere denk getirilir, bazen indirimler uygulanır ve bazen de ücretsiz düzenlenir.¹⁶⁶

Yahudiler için kutsal sayılan diğer mekanları ve yapıları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Batı Duvarı(Ağlama Duvarı): M.Ö 957 yılında Hz. Davut tarafından yapımı planlanan ancak Hz. Süleyman tarafından yaptırılan I.Mabet'in (Süleyman Tapınağı) Babiller tarafından yıkılmasından sonra onun yerine II. Mabet inşa edilmiş bu mabet de M.S 70 yılında Roma orduları tarafından yıkılmıştır. Bu yapılardan geriye kalan Batı Duvarı Yahudiler için en kutsal yerdir.1967 yılında ülke sınırlarına dahil olmuştur. Yukarıda sözü edilen Bar/Bat Mitzvah törenleri de tercihen Batı Duvarı'nda gerçekleştirilir.

2-Güney Duvarı: Mabet'in ayakta kalan bir diğer kısmıdır; ancak Batı Duvarı kadar büyük bir önem taşımamaktadır. Burada da yine özel törenler düzenlenir ve Judea Tepeleri ile Zeytin Dağının manzarası izlenir.

3-Batı Duvarı Tünelleri: Otuz yıl önce yapılan kazılar ve araştırmalar sonucunda keşfedilmiştir.

4-Masada: M.S 70 yılında Mabet'in yıkımından sonra Yahudilerin bir kısmı Ölü Deniz yakınındaki Masada dağına kaçmış ve burada üç yıl boyunca yaşayıp; yapılarını inşa etmiştir. Burada bulunan en önemli yapı aynı zamanda ayakta kalabilmiş dünyanın en eski Sinagogu olan Zealots Sinagogu'dur.

5-Zeytin Dağı: Yahudi inancına göre Hz. Musa'nın Allah ile konuştuğu yerdir. Armageddon sonrası yani kıyamet gerçekleşikten sonra insanların dirileceği ilk yerdir.

---

¹⁶⁶TOURISM,2005,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Tourist+Information/Jewish+Themes/BarBat+Mitzvah.htm ,Erişim:03.08.2007.

6-Hebron: Hz. İbrahim ve çocuklarının mezarlarının bulunduğu yerdir. Burası aynı zamanda Hıristiyanlar ve Müslümanlar için de son derece kutsal bir yerdir.¹⁶⁷

2.2.5.4. İsrail'de Bahaî Turistler

Kendini Mesih olarak ilan eden Bab'ın (Bahaî Seyyid Ali Muhammed) 1850 yılında İran'da öldürülmesinden sonra Mirza Hüseyin Ali (Bahauallah) kendini bu yeni dinin yeni lideri olarak tanıtmış ve bunu takiben Osmanlı idaresindeki Bağdat'a ve sonra Akre Kalesi'ne sürülmüştür. Bundan sonra Akre yakınlarındaki Hayfa şehri Bahaî dininin dünya merkezi olarak kabul edilmiştir. Bugün bu dinin 130 ülkede 6-7 milyon takipçisi olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁸

İsrail'in üçüncü büyük şehri olan Hayfa doğal bir limana sahiptir ve Carmel dağı ile Akdeniz arasında yer alır. Şehrin nüfusu 250.000 olup farklı dinleri buluştuğu bir merkezdir. Carmel Dağı'nın yukarıda sözü edilen Bahaî dininin yayılışı için bir üs gibi kullanılması burayı kutsal bir yer haline getirmiştir. Dinin önemli liderlerinden biri olan Bab'ın türbesinin de bulunduğu, beyaz taşlarla inşa edilmiş Yunan tarzı sütun ve revaklarıyla estetik bir görünüme sahip olan ve çok sayıda terastan oluşan Bahaî Bahçeleri, Arşiv, Evrensel Adalet Sarayı, Uluslararası Öğretim Merkezi ve Tekst Çalışmaları Merkezi gibi ek binalarıyla Hayfa'yı Bahaî dininin merkezi haline getirmiştir. İsrail'deki ve tüm dünyadaki halka açık park ve bahçelerden farklı olarak bu bahçelere giriş sınırlıdır. 19 adet terastan oluşan bahçenin bir günde yalnızca bir terasın gezilmesine izin verilir. Ziyaretçilerin genellikle en üstteki terası gezmeyi tercih ettikleri görülür çünkü buradan Hayfa şehri ve limanı ile İsrail'in kuzey kesimi seyredilebilmektedir. En altta yer alan teras da halka açık olmakla birlikte araçların park sıkıntısından dolayı pek tercih edilmemektedir. Bab'ın türbesinin bulunduğu 10.teras herkese açık değildir ve türbeye girilmesi yasaktır.¹⁶⁹

¹⁶⁷TOURISM,2005, www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Search.htm?SearchWords=jewish+holy+places
Erişim:03.08.2007.

¹⁶⁸ Collins Kreiner,s.38.

¹⁶⁹ Collins- Kreiner,s.38-39.

2001 yılının Nisan ayında halka açılan bu bahçelere, sözü edilen tarihten bu yana, 1,5 milyondan daha fazla sayıda insan gelmiştir. Aşağıdaki tabloda da bu bahçelere düzenlenen turlar ve turların katılımcıları hakkında bilgiler sunulmuştur.

Tablo 12
Bahaî Bahçeleri'ne Düzenlenen Turlar ve Ziyaretçi Sayıları

Göstergeler	4.6.2001–3.6.2002	4.6.2002–3.6.2003	4.6.2003–31.8.2003
Toplam Tur sayısı	5709	4251	1079
Toplam Ziyaretçi sayısı	228.165	152.836	39.441
Tur başına Ortalama Ziyaretçi sayısı	39.9	36.0	36.6
Günlük Ortalama Tur Sayısı	15.6	11.6	12.3
Haftalık Ortalama Tur sayısı	109.7	81.8	86.3

Kaynak: <http://www1.haifa.muni.il/spru/doc/YB/Tourism/Y2004/Download/TourismDL.pdf>
Erişim:05.08.2007

İsrail dışından çok sayıda ziyaretçinin geldiği bu bahçelere ayrıca İsrail'de yaşayan ve bu dinin takipçisi olmayan; ancak bahçeleri görmek isteyen insanlar da gelmektedir. Rezervasyonlar bahçelere gelmeden çok önce yapılmalıdır. Bu turlarda İngilizce, İbranice, Rusça ve Arapça yaygın bir şekilde kullanılan diller olup bahçelerin gezilmesi sırasında tura gönüllü Bahaîler eşlik etmektedir.¹⁷⁰

İslam'da olduğu gibi Bahailik'te de maddi durum el verdiği oranda hac ziyaretinde bulunmak mecburidir. Hac için Bahaî Bahçeleri'ne gelenlerin her yere girebilme hakkı vardır; ancak daha önce de belirtildiği gibi diğer ziyaretçilerin ziyaretlerinde oldukça yoğun sınırlandırmalar vardır. Ziyaret genellikle 9 gün veya daha kısa sürebilmektedir. Kutsal günlerde ziyaretçilerin 19 terası birden ve özellikle 10.terası gezme hakkı vardır. Tıpkı Müslümanların Kabe'de yaptıkları gibi Bahailer de Bab'ın türbesini tavaf etmektedirler. Serbest günlerinde ise normal birer turist gibi istedikleri yeri gezebilmekte, şehirde dolaşabilmekte, alışveriş yapabilmektedirler.¹⁷¹

¹⁷⁰ Collins -Kreiner,s.39.

¹⁷¹ Collins- Kreiner,s.38-41.

Görüldüğü gibi hac ziyaretleri veya dini nedenlere dayanan ziyaretleri turizmden ayırmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Her iki faaliyette de kişileri motive eden şey hayatlarına yeni deneyimler, yeni anlamlar katma isteğidir.

Sonuç olarak İsrail Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam ile Bahailik dinlerinin en önemli merkezi olma münasebetiyle belki de dünyanın en önemli inanç turizmi merkezidir. Ülke içinde ve bölge genelinde hakim olan gergin ortam İsrail'in yukarıda belirtilen özelliğinin çok fazla aşınmasına neden olmamıştır. Hala dünyanın dört bir yanından pek çok Yahudi, Hıristiyan, Müslüman ve Bahaî İsrail'e gelerek hem turistik faaliyetlerde bulunmakta ve hem de manevi dünyalarını kuvvetlendirmektedir.

2.2.6. Şehirlerde Farklı Turizm Kaynakları

2.2.6.1. Festivaller

Yerel festivaller turizmde reklam amaçlı kullanılan ve yerel ekonomilerin gelişmesini sağlayan birer araçtır. Turizmde festivallerin önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Brezilya ve İspanya gibi ülkeler düzenlenen festivaller sayesinde her yıl binlerce turisti kendine doğru çekmektedir. Bu nedenle zaman içerisinde onaylanmış yerel kültürel ve dini özellikler nasıl turizme konu olabiliyorsa festivaller de bir şehre veya bölgeye yönelik turist akınını başlatabilecek bir çekiciliğe sahiptir.

Festivaller, arazi kullanımını ve yeni turistik altyapı düzenlemeleri nedeniyle fiziki çevreye de etkide bulunur; çevre kirliliğine, doğal görünümünün değişmesine, ekosistemin zarar görmesine neden olabilirler. Festivallerin bir turizm aracı olarak kültürel ve sosyal alanda da etkileri vardır; yerel kültürel özelliklerin korunmasını ve yayılmasını, yerel ölçekte yaşam standartlarının yükselmesini sağlar ve sosyal dayanışmayı artırır.

İnsanların yaşam standartlarının yükselmesi, gelir seviyelerinin artması, boş zaman kavramının ortaya çıkması kültürel ve turistik faaliyetlere olan talebi artırmaktadır. Bir tek konser veya tiyatro oyunu için yapılacak olan organizasyon yerine

belli zaman dilimi içersinde çok sayıda konserin verilmesini ve oyunun sahnelenmesini sağlayan festivaller daha fazla sayıda ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Festivallerin süresinin uzun olması konaklama, ulaşım, beslenme gibi hizmet alanlarının genişlemesini sağlamakta ve bu şekilde ekonomiye daha büyük bir girdi sağlamaktadır.

Festivaller arz-talep ilişkisi üzerine kurulu etkinlikler oldukları için insanlar tarafından ilgi görebildikleri sürece varlıklarını sürdürebilirler. Yerel festival havasını yitirmeden tüm ülkeye mal olan ve hatta uluslar arası anlamda dikkate alınan festivaller büyük ekonomik gelir sağlarlar. Bu festivaller sayesinde turizm haritalarında henüz yer edinmemiş olan birçok şehir veya bölge yeniden dikkate alınarak bu haritalarda kendilerine yer edinebilirler. Daha önceden turistik öneme sahip olan yerler ise düzenlenecek festivaller sayesinde turizm sezonunu uzatma imkanı bulabilirler.¹⁷²

Turizmin üzerindeki olumlu etkisinden dolayı İsrail’de eskiden beri düzenlenen festivallere daha büyük önem verilmeye başlandığı gibi yerel ekonomiye katkı sağlaması amacıyla yeni festivaller de başlatılmıştır.

1996 yılında yapılan bir çalışmaya göre İsrail’de 70 adet festival düzenlenmektedir. İsrail’de 1950’li yıllarda yalnızca birkaç adet ve dar kapsamlı festival düzenlenmekteydi.1960 ve 1970’lerde festivallerde bir değişme gözlenmeye başlandı.1980’lere gelindiğinde her türden ve renkten festivaller düzenlenmeye başlandı ve bu durum günümüze kadar devam etmeyi başardı. Bugün İsrail’de düzenlenen festivalleri iki kategoriye ayırmak mümkündür. Yerel ölçekte düzenlenen ve özellikle ihraç malları üzerine kurulu olan festivaller ile yeni materyaller üzerine kurulu sanatsal yönü ağır basan festivaller. Söz konusu festivaller yaz döneminde özellikle mayıs-ekim ayları arasında yoğunlaşmıştır ve bu festivallerin çoğu açık havada düzenlenmektedir. Bununla birlikte İsrail’de birçok festival Yahudi bayramlarına denk getirilir çünkü çalışma hayatında bulunan İsraililer dini tatillerde bu festivallere daha rahat katılabilmektedirler. Sözü edilen dini tatillerden ilki Sukkot (Tabernacles) sonbahar,

---

¹⁷² Daniel Felsentein ve Aliza Fleischer, "Local Festivals and Tourism Promotion: The Role of Public Assistance and Visitor Expenditure", Journal of Travel Research, vol.41, no.4(2003), s.386.

Hanukkah kış, Pesach(Passover) ilkbahar, Shavvot yaz başı tatilleridir. Bunlar içinde en önemlisi hac dönemine karşılık gelen Passover'dır.¹⁷³

İsrail'de düzenlenen belli başlı festivalleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Hebrev Kitap Haftası: İlki 1926 yılında gerçekleştirilmiştir. Sadece Tel Aviv'dekine yarım milyon insan katılır ve milyonlarca kitap satılır.

Ein Gev Festivali: İlki 1943 yılında düzenlenen müzik festivalidir ve ilk sanatçılar Almanya'dan gelmiştir.

Dalia Dans Festivali: İlki Kibutz Dalia'da 1944 yılında Passover'da düzenlenmiştir.

Zimriya Şarkı Festivali: İlki 1952 yılında düzenlenmiştir ve 1961'den sonra ülke dışından gelen sanatçılar da katılım göstermeye başlamıştır.

Uluslararası Harp Yarışması: İlki 1959'da düzenlenmiştir ve yarışmacıların 35 yaşın üstünde olması gerekir.

İsrail Festivali: İsrail'in en çok bilinen ve en saygın festivalidir. İlki 1961 yılında düzenlenmiştir. Tiyatro, müzik ve dans üzerine kuruludur.

Uluslararası Kudüs Kitap Fuarı:1963 yılından bu yana bienal halinde düzenlenmektedir ve 40 ülkeden yayın evinin kitaplarıyla katıldığı festivali yılda 60.000 kişi izler.

Carmel Dans Festivali:1988 yılından beri düzenlenen festival üç gün sürer ve yılda 20.000 kişi tarafından izlenir.

---

¹⁷³MFA,2005,<http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern%20History/Israel%20at%2050/Festivals%20and%20Fairs%20in%20Israel>, Erişim:10.10.2007.

Kızıldeniz Caz Festivali:1987 yılından beri her yıl Elat şehrinde düzenlenir.

Uluslararası Kudüs Film Festivali:1984'ten beri düzenlenen festivalde her yıl 14 film gösterilir, iki ödül dağıtılır ve festivali 50.000 kişi izler

1000 Mağara Festivali: Bet Guvrin ulusal parkında 1994 yılından beri düzenlenir. Kireçtaşına oyulmuş mağaralar akustik özelliğinden dolayı müzik dinletilerine ev sahipliği yapmaktadır.

Abu Gosh Müzik Festivali: Barok ve Rönesans müziği üzerine kurulu 1957 yılından beri düzenlenen festivaldir.¹⁷⁴

İsrail'de düzenlenen festivallerden bazılarını daha ayrıntılı bir şekilde belirtmek gerekirse öncelikle Kfar Blum Festivali hakkında şu bilgiler sıralanabilir: Bu etkinlik her yıl Yukarı Galile'deki Kfar Blum'da düzenlenmektedir. Kfar Blum İsrail'in ilk oda müziği festivalidir ve 1985 yılından beri düzenlenen bu festival son yıllarda 15.000 civarında ziyaretçi ağırlamıştır. Yedi gün süren festivalin amacı bölgesel turizm aktivitelerini çeşitlendirmektedir. Kfar Blum'a yaş ortalaması, eğitim seviyesi ve gelir seviyesi yüksek olan, yakın çevrenin insanları katılmaktadır. Tarihi kıyı şehri olan Akre'de de 1980 yılından beri dört gün süren Alternatif Tiyatro Festivali düzenlenmektedir. Bu festival Kfar Blum'dakine oranla daha popülerdir ve çok uzak yerlerden bile ziyaretçi çekmektedir. Son dönemlerde bu festivale yılda 200/250.000 civarında ziyaretçi gelmiştir. Katılımcıların yaş ortalaması düşük olduğundan genç ziyaretçiler otellerde konaklamaya pek ihtiyaç duymamaktadır. Yerel idareciler bu festival sayesinde yatırımların yapılmadığı, ihmal edilen Akre'ye ilgi çekebilmektedir.¹⁷⁵

Sözü edilen festivaller Eğitim ve Turizm Bakanlığı ve yerel idarecilerden mali destek sağladıkları gibi daha başka destekleyiciler ve bilet satışlarıyla da gelir elde

¹⁷⁴MFA,2005,<http://www.mfa.gov.il/MFA/History/Modern%20History/Israel%20at%2050/Festivals%20and%20Fairs%20in%20Israel>,Erişim:10.10.2007.

¹⁷⁵Felsentein ve Fleischer,s.389.

etmektedirler. Bununla birlikte festivallere katılan sanatçıların konaklama gibi ihtiyaçlarının yanı sıra lojistik, altyapı ve reklam çalışmaları için de ayrı bir bütçe ayarlama zorunluluğu vardır.

2.2.6.2.Müzeler ve Sergiler

İsrail'deki müzeler tarım, arkeoloji, sanat, silah ve savunma, ekonomi, tarih, bilim ve ulaşım üzerine kurulu müzelerdir. Bu müzeleri her yıl yerli ve yurt dışından gelen çok sayıda turist gezmektedir.

Tablo 13
İsrail'de Müzeler

Bölge	Müze Sayısı
Kudüs ve Çevresi	47
Hayfa ve Çevresi	36
Galile ve Golan	49
Tel Aviv ve Çevresi	62
Güney Negev ve Elat	25

Kaynak: <http://www.ilmuseums.com/>,Erişim:24.06.2007.

Tablodan da anlaşılacağı üzere İsrail'deki müzelerin özellikle başkent Tel-Aviv çevresi, Galile ve Golan tepeleri ile Kudüs çevresinde toplandığı görülmektedir. Özellikle arkeoloji ve tarih konulu müzeler oldukça yoğun bir ilgi ile karşılaşmaktadır. Günümüz İsrail topraklarının milattan önceki dönemlerden bu yana farklı medeniyet, imparatorluk ve idarelere açık olması ülkenin arkeoloji ve tarih alanında çok sayıda müzeye sahip olmasına yol açmıştır.

2.2.6.3.Kongre ve İş Turizmi

Kongreler kişilerin daima konakladıkları veya çalıştıkları yerler dışında bilimsel ve mesleki alanlarda bilgi alış verişi yapmak amacıyla bir araya gelmelerinden ortaya çıkan seyahat, konaklama olay ve ilişkilerinin tümü olarak adlandırılabilir. Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği(IICA) kriterlerine göre bir toplantının kongre olarak

adlandırılabilmesi için bu toplantılara en az 50 kişinin katılımı gerekmektedir ve bu 50 kişinin %40'ı da yabancı olmak zorundadır. Kongreler ağırlıklı olarak turizm açısından ölü geçen ilkbahar ve sonbahar aylarında düzenlendiklerinden turizmin biraz daha canlanmasını sağlarlar. Özellikle uluslar arası alanda düzenlenen kongreler sayesinde yeni iş olanakları doğar. Simültane çeviri, hakla ilişkiler hizmetleri, özel güvenlik gibi çeşitli alanlarda çalışan insan sayısı artar. Bunlara ek olarak kongre delegeleri normal turistlere oranla daha fazla para harcar, daha büyük döviz girdisi sağlarlar. Delegelerin katılım ücreti, ulaşım, konaklama gibi masrafları bağlı buldukları kurumlar tarafından karşılandığı ve bu harcamalar da vergiden düşürüldüğü için para harcamak daha kolay bir hal almaktadır; ayrıca iki ya da beş gün süren kongrelere katılan delegeler bazen geldikleri bu yeni ülke veya şehri görmek için konaklama sürelerini uzatabilmektedirler.¹⁷⁶ Benzer şekilde kişiler, ikamet ettikleri ve çalıştıkları yerlerin dışındaki iş bağlantılarını sağlamlaştırmak amacıyla da başka yerlere gidip aynı zamanda turistik faaliyetlerde bulunarak “iş turizmi” kavramını da geliştirmiş olurlar.

Tablo 14
Kongrelere Yurtdışından Gelen Katılımcı Sayısı

Yıllar	Tel Aviv-Yafa	Kudüs	Hayfa	İsrail
1992	2,665	30,948	2,320	42,088
1993	10,570	32,190	1,570	51,750
1994	4,870	32,240	450	45,310
1995	5,400	37,040	1,460	49,050
1996	12,351	42,590	80	58,805
1997	1,252	17,247	492	22,887
1998	1,947	31,139	1,949	39,467
1999	2,061	14,441	7,669	30,054
2000	10,249	34,171	120	52,378
2001	3,544	4,389	3,050	12,178

Kaynak: <http://www1.haiifa.muni.il/spru/doc/YB/Tourism/Y2004/Download/TourismDL.pdf>
Erişim:24.06.2007.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1992–2001 yılları arasında İsrail'e ve özellikle İsrail'in üç büyük şehrine yurt dışından çok sayıda insan kongrelere katılmak

¹⁷⁶ İZMİRKULTURTURİZM,2005. www.izmirkulturturizm.gov.tr,Erişim:.16.09.2007.

üzere gelmiştir; ancak katılımcı sayısının 2001 yılında çok fazla azaldığı görülmektedir. 2000 yılının sonbaharında patlak veren II. İntifada kongrelere katılmak üzere gelen insanların sayısının neden azaldığını açıklamaya tek başına yetmektedir.

Tablo 15
Çeşitli Yıllarda Düzenlenen Kongre Sayısı

Yıllar	Tel Aviv-Yafa	Kudüs	Hayfa	İsrail
1992	13	80	10	146
1993	22	66	7	139
1994	18	67	5	138
1995	17	63	7	128
1996	24	68	1	139
1997	9	48	4	89
1998	9	55	3	103
1999	10	42	7	92
2000	25	41	2	119
2001	9	11	1	34

Kaynak:<http://www1.haifa.muni.il/spru/doc/YB/Tourism/Y2004/Download/TourismDL.pdf>
Erişim:24.06.2007.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Kudüs tarihi, kültürel ve dini özelliklerinden dolayı en fazla kongrenin düzenlendiği şehirdir. Yılda en az 10 kongrenin düzenlendiği şehre ayrıca çok sayıda delege de gelmektedir. Bu kongreler ülkenin ve düzenlendikleri şehirlerin dünya gündemine taşınmasını sağlayarak delegelerin buralarda yapacakları harcamalardan çok daha büyük bir fayda sağlamaktadır.

2.2.7. Korunmaya Alınan Alanlar ve Doğal Parklar

Dünya ülkeleri ulusal değer niteliğindeki doğal ve kültürel alanlarını ulusal park olarak tesis etmektedir. İsrail’de de doğal ve kültürel öneme sahip olan birçok alan ulusal park ve doğal park ilan edilmiştir. Bu parkların tamamı İsrail Doğal ve Ulusal Parkları Koruma İdaresi’nin (İsrail Natural and National Parks Protection Authority) kontrolü altındadır. Koruma altına alınmış bu alanlar nüfuslanma ve kirlenmeden uzak tutulmaya çalışılmaktadır.

Tablo 16
İsrail’de Bulunan Bazı Ulusal Parklar

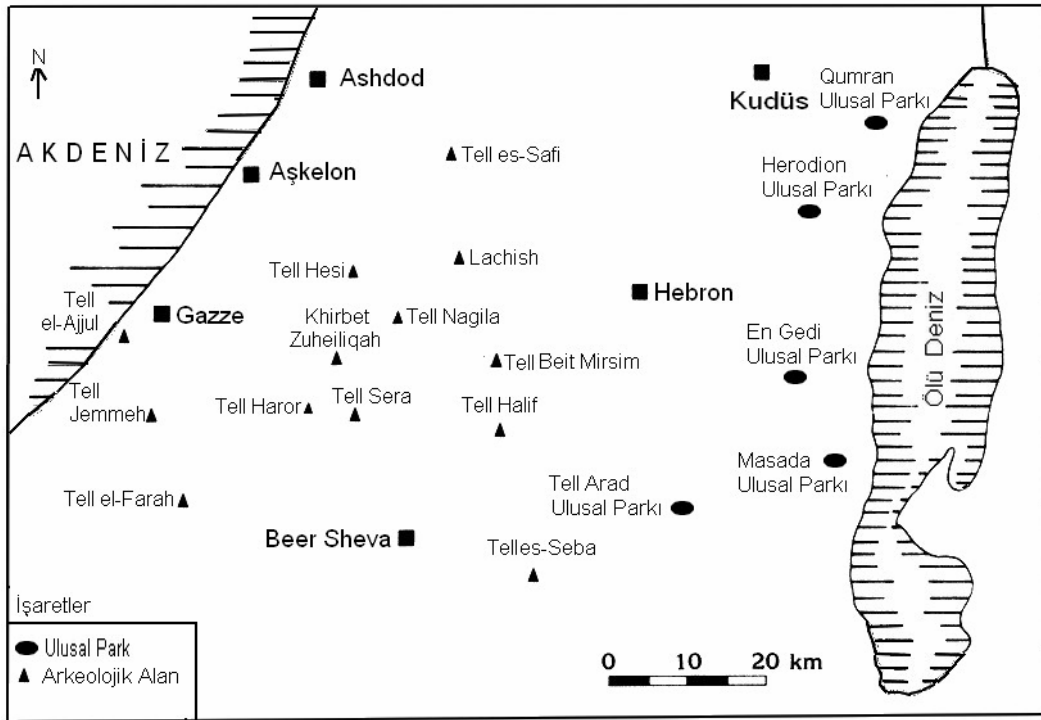
Aşağı Galile	Carmel Dağı	Necef Çölü	Golan Tepeleri ve Taberiye Gölü	Judea Çölü ve Ölü Deniz
Ahziv Ulusal Parkı	Aleksander Nehri Ulusal Parkı	Avdat Ulusal Parkı	Baram Ulusal Parkı	Masada Ulusal Parkı
Beit Alfa Sinagogu Ulusal Parkı	Ashkelon Ulusal Parkı	Ein Avdat Ulusal Parkı	Hamat Tiberias Ulusal Parkı	Qumran Ulusal Parkı
Beit She’arim Ulusal Parkı	Beit Govrin Ulusal Parkı	Eshkol Ulusal Parkı	Hermon Ulusal Parkı	Tel Arad Ulusal Parkı
Beit She’an Ulusal Parkı	Yarkon Ulusal Parkı	Tel Be’er Ulusal Parkı	Corazim Ulusal Parkı	Herodion Ulusal Parkı
Cochav Hayarden Ulusal Parkı	Carmel Dağı Ulusal Parkı	Shivta Ulusal Parkı	Kursi Ulusal Parkı	Ein Gedi Ulusal Parkı
Gan Hashlosa Ulusal Parkı	Beit Gavrin Ulusal Parkı	Ramon Park Complex	Hushat Ulusal Parkı	
Harod Spring Ulusal Parkı	Kesarya Ulusal Parkı	Mamshit Ulusal Parkı	Nimrod Kalesi Ulusal Parkı	
Tel Megiddo Ulusal Parkı	Castel Ulusal Parkı	David Ben-Gurion Ulusal Parkı	Tel Hazar Ulusal Parkı	
Zippori Ulusal Parkı	Ein Hemed Ulusal Parkı		Yehaim Kalesi Ulusal Parkı	

Kaynak: http://www.parks.org.il/ParksENG/company_search_tree.php3?NewNameMade=0&InitialEntry=1&from=116, Erişim: 16.09.2007.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere Judea Çölü ile Ölü Deniz çevresinde biraz daha az olmakla birlikte İsrail’de çok sayıda Doğal ve Ulusal Park bulunmaktadır. İsrail’de ulusal ve doğal parklar Elat ve Akabe Körfezi çevresi, Necef Çölü, Judea Çölü ve Ölü Deniz çevresi, Carmel Dağı ve Akdeniz Kıyıları, Aşağı Galile, Golan Tepeleri ve Taberiye Gölü çevresinde yoğunlaşmıştır.

2007 yılı Haziran ayı itibarı ile İsrail’de 41 ulusal ve doğal park bulunmaktadır. Bu parklar her yıl binlerce İsrailli tarafından ziyaret edilmektedir. İsrail’de ulusal ve doğal parklar aynı zamanda rekreasyonel faaliyetler için de oldukça önemli yere sahiptir. Özellikle İsrailliler şehir hayatından uzaklaşmak, bir süreliğine dinlenmek için bu parkları sıklıkla ziyaret etmektedirler; örneğin Carmel Dağı çevresinde yer alan

Alexsander Nehri Ulusal Parkı'nda yer alan Alexsander nehri yıl boyunca yatağında su taşır ve çeşitli canlılara yaşam olanağı sağlar. Özellikle kaplumbağalar, çeşitli boyutlardaki sürüngenler; anemonlar, laleler ve düğünçükleri parktaki doğal hayatın çeşitliliğinin birer göstergesidir. Bu park aynı zamanda plajı ve piknik alanlarıyla da dikkat çekmektedir. Golan Tepeleri'nde yer alan Baram Ulusal Parkı ise bar/batz mitzvah ve düğün törenlerinin düzenlendiği özel parklardan biridir. Yine Golan Tepeleri'nde yer alan Kursi Ulusal Parkı, Hıristiyanlar için son derece önemli bir yerdir. Bu parkta Bizans döneminden kalan bir manastır ve daha birçok yapının kalıntıları Hıristiyanlar tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir.¹⁷⁷

Harita 4: Ölü Deniz Çevresindeki Ulusal Parklar ve Arkeolojik Alanlar

Kaynak: <http://www.cobb.msstate.edu/map.gif>, Erişim: 20.05.2008

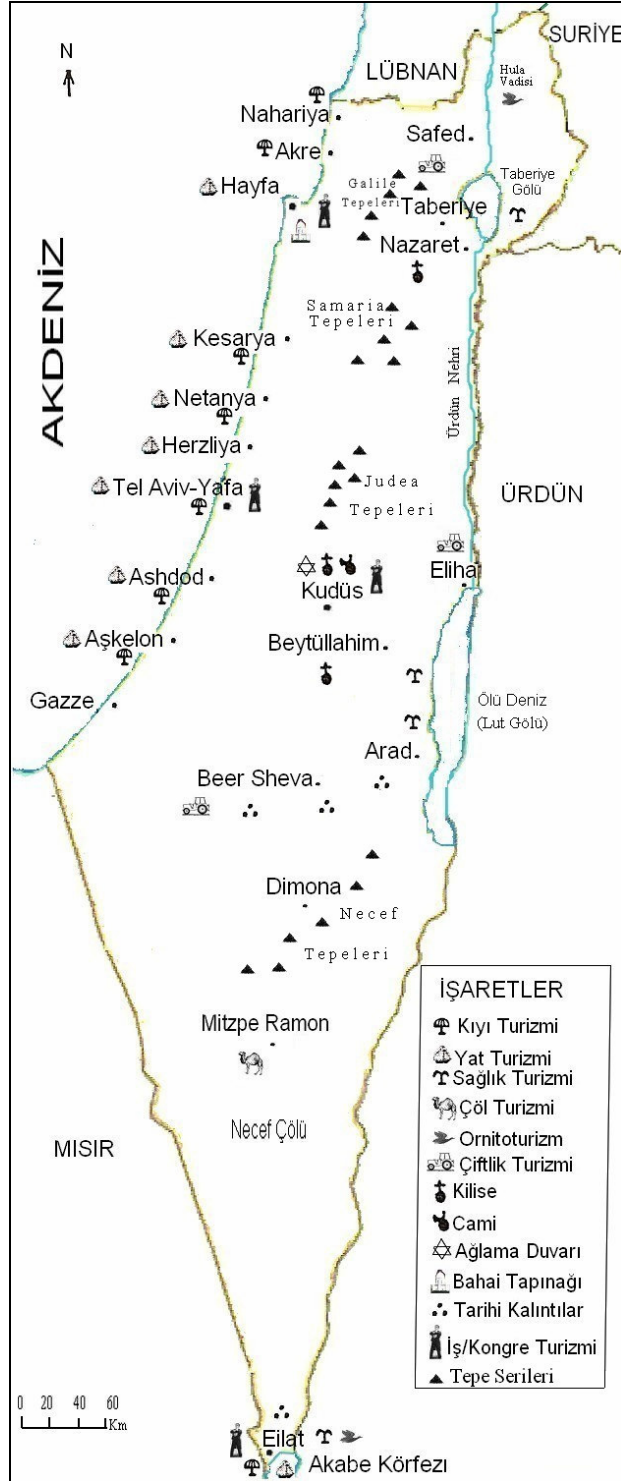
¹⁷⁷PARKS,2007,http://www.parks.org.il/ParksENG/company_search_tree.php3?NewNameMade=0&InitialEntry=1&from=116,Erişim:16.09.2007.

Yukarıdaki haritada ise Ölü deniz çevresindeki ulusal parklar ile arkeolojik alanlar görülmektedir. Masada, En Gedi, Herodion ve Qumran parkları özellikle sahip oldukları tarihi dokularından ötürü ulusal park kapsamına alınmıştır. Bölgenin hemen her yerinde de arkeolojik alanlarla karşılaşmak mümkündür. Yalnızca Ölü Deniz çevresi bile ülkenin korunmaya alınan alanları ve ulusal parklarının önemini göstermeye tek başına yetmektedir.

2007 yılı verilerine göre İsrail'deki Doğal ve Ulusal Parkların o yıl elde ettiği toplam gelir 99.350 Yeni İsrail Şekeli iken bu parkları ziyaret eden İsraililerin sayısı 4.989.5, turistlerin sayısı 1.803.9 olmuştur.¹⁷⁸

---

¹⁷⁸ CBS,2008, http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_q/t63.pdf,Erişim:21.05.2008

Harita 5: İsrail Turizm Haritası

3. TURİST ÖZELLİKLERİ

3.1.YABANCI TURİSTLERİN ÖZELLİKLERİ

3.1.1.Geldikleri Yere Göre Turistler

1970 yılına kadar İsrail'e gelen turistlerin büyük çoğunluğunu Amerika kıtasından gelenler oluşturmaktadı idi.1970'li yıllardan bu yana ise ülkeye gelen turistlerin yarısından fazlasını Avrupa kıtasından gelenler oluşturmaktadır. 1994 yılında 1.838.200 turist ülkeye gelmiştir, bunun 1.341.900'i Avrupa kıtasından (%62) , 534.500'ü (%25) Amerika'dan, 170.000 (%8) Asya'dan,65.400'ü (%3) Afrika'dan, 26.800'ü (%1) Okyanusya'dan gelmiştir.¹⁷⁹

Tablo 17
1994 Yılında Bazı Ülkelerden İsrail'e Gelen Turist sayısı

Geldikleri Ülkelere Göre Turistler	Turist Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	423.600
İngiltere	300.800
Almanya	223.200
Fransa	167.500
İtalya	87.300
İsveç	38.300
Finlandiya	21.800
Norveç	17.400
Macaristan	17.000
Kanada	40.900
Güney Afrika Cum.	29.600
Japonya	12.700
Kore	13.100

Kaynak:<http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1990-1995/TOURISM%20TO%20ISRAEL%20-%202004-Dec-95>,Erişim:24.12.2007.

¹⁷⁹ MFA,1995, <http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1990-1995/TOURISM%20TO%20ISRAEL%20-%202004-Dec-95>,Erişim:29.12.2007.

Tablodan da görüleceği üzere İsrail'e 1994 yılında gelen turistlerin büyük çoğunluğu Amerika Birleşik Devletleri'nden, ikinci sırada İngiltere'den ve üçüncü sırada Almanya'dan gelmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde ise ülkeye gelen turistlerde çok büyük değişiklikler gözlenmemiştir.

Tablo 18
2001–2006 Yılları Arasında Bazı Ülkelerden İsrail'e Gelen Turist Sayısı

Ülke	Turist Sayısı(bin)						Yahudilerin Yüzdesi 2006
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Toplam	1.196	862	1.063	1.506	1.903	1.825	38
ABD	266	206	272	379	457	494	38
Fransa	129	117	174	257	311	251	86
İngiltere	140	97	104	146	157	161	71
Almanya	66	39	49	76	105	90	18
Rusya	56	37	41	56	68	73	41
İtalya	25	17	26	42	73	58	---
Kanada	34	25	31	44	51	51	36
Hollanda	43	23	27	40	50	43	11

Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>, Erişim: 24.12.2007.

Tablodan da görüleceği üzere İsrail'e 2001–2006 yılları arasında giriş yapan turistlerin büyük çoğunluğunu yine ABD'li turistler oluşturmuş ve onu çeşitli Avrupa ülkeleri izlemiştir. Bunlara ek olarak tablodan İsrail'e gelen turistlerin önemli bir kısmını yine Yahudi kökenli insanların oluşturduğu görülmektedir. 2006 yılı verileri ocak-haziran aylarını kapsamaktadır. Hazirandan sonra Lübnan ile yaşanan gerginlik durumu olumsuz yönde etkilemiştir.

3.1.2. İnançlarına Göre Turistler

Bir Yahudi devleti olan İsrail'e yurt dışından gelen turistlerin önemli bir kısmının Yahudi kökenli olması gerektiği düşünülmeyle birlikte ülkeye gelen turistlerin arasında Hıristiyanların sayısı da oldukça fazladır. Bununla birlikte Avrupa ve Amerika kıtasından gelen turistlerin azımsanmayacak bir kısmı yine Yahudi kökenlidir. Bu

ülkelerde yaşayan Yahudiler inanç, iş, akraba ziyareti gibi çeşitli nedenlerle İsrail'e gelmektedirler.

Tablo 19
İsrail'e Gelen Turistler Arasında Yahudilerin Oranı

Yıllar	Yahudilerin Oranı (%)
2000	20
2001–2003 Ortalama	49
2004	52
2005	43
2006	38

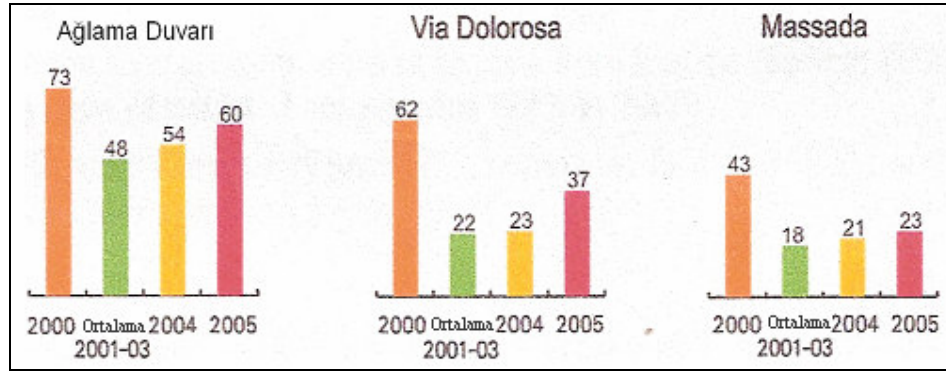
Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>, Erişim: 18.01.2008.

Tablodan da görüldüğü gibi İsrail'e gelen turistler arasında Yahudilerin oranının en az olduğu yıl 2000 yılıdır. 2000 yılı Hz. İsa'nın da 2000. doğum yıl dönümü olması münasebetiyle Hıristiyan topluluklar için oldukça önemli bir yıldır. İsrail de Hz. İsa'nın yaşadığı, dinini yaymaya çalıştığı yer olduğundan 2000 yılında ülkeye gelen Hıristiyanların sayısında bir patlama meydana gelmiştir.

İsrail'e gelen Müslümanların toplam turistler içindeki oranı % 1 olup oldukça düşüktür. Bunda etkili olan en önemli faktör Filistin-İsrail çatışmasıdır. Arap ve Müslüman ülkelerle ilişkileri hep gergin bir seviyede kalan İsrail'in pasaportunda bazı Müslüman ülkelerin damgası olan turistlere vize sağlama noktasında dikkatli davranması da ülkeye gelen Müslüman turistlerin sayısını azaltan belli başlı nedenler arasında sayılabilir.

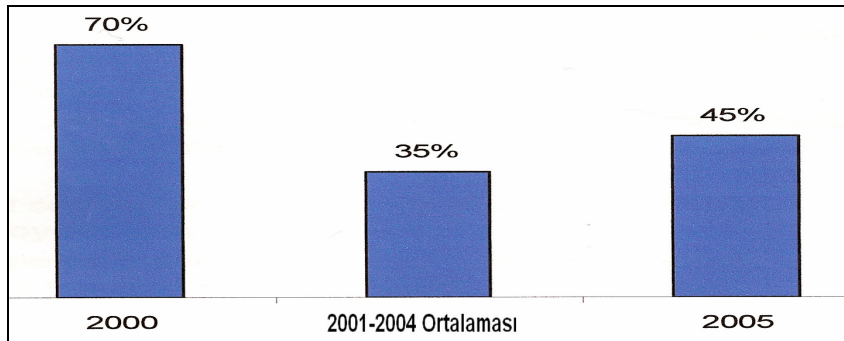
3.1.3. Ziyaret Amacına Göre Turistler

İsrail'de turizmin lokomotifi inanç turizmidir. Üç büyük dinin merkezi olan İsrail her dönemde inanç turizmi açısından çekiciliğini korumayı başarmıştır. Müslümanlar Kubbetü's Sahra ve Mescid'i Aksa'yı, Hıristiyanlar özellikle Via Dolorosa'yı, Museviler Ağlama Duvarı ile Massada'yı sıklıkla ziyaret etmektedir.

Şekil 4: İnanç Nedeniyle Ziyaret Edilen Belli Yerler ve Ziyaret Yüzdeleri
Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>, Erişim: 12.01.2008

Yukarıdaki şekilde inanç nedeniyle İsrail’de ziyaret edilen belli başlı yerler ve bu yerlerin belli yıllarda ne oranda ziyaret edildikleri görülmektedir. Ağlama Duvarı veya diğer adıyla Batı Duvarı tahrip edilen Yahudi tapınağının geriye kalan son kısımlardan biridir. Her yıl çok sayıda Yahudi dünyanın dört bir yanından gelip bu duvarın önünde ağlamaktadır. Duvara Ağlama Duvarı denmesinin nedeni de budur. Massada ise yine Yahudiler için kutsal sayılan bir yerdir. Ünlü Yahudi liderleri düşmanlarından kaçarak burada belli bir süre yaşamış ve güç toplamaya çalışmıştır. Via Dolorosa Hıristiyanlar için kutsal sayılan, Hz İsa’nın çarmıha gerilmesinden evvel yürütüldüğü yol olduğu için bu yola aynı zamanda Acılar Yolu adı verilmektedir.

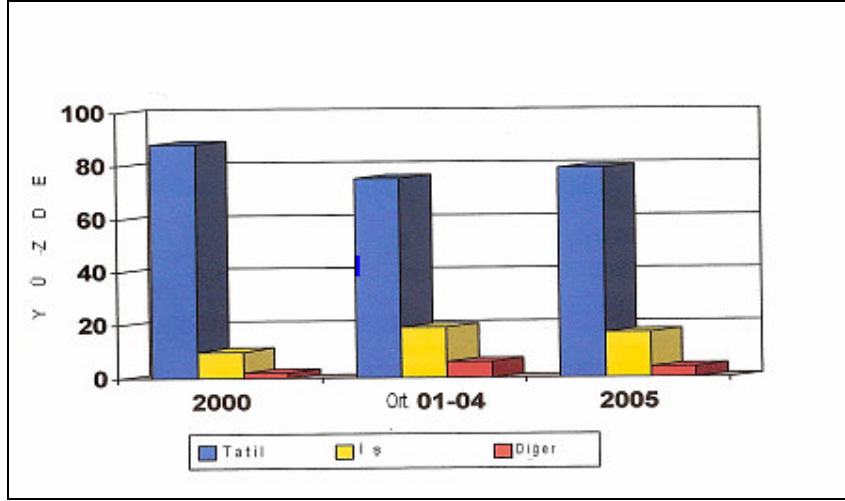

Şekil 5: İsrail’e Hac ve Tur Amaçlı Gelen Turistler
Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>, Erişim: 12.01.2008.

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü gibi 2000 yılında ülkeye hac ziyareti amacıyla ve turla gelen turistlerin oranı %70’tir. 2000 yılı Hz İsa’nın 2000. doğum yıl dönümü

olduğundan ve milenyuma karşılık geldiğinden turizmde büyük bir patlama meydana gelmiştir. 2001–2004 yıllarının ortalamasındaki düşüklük II. İntifada nedeniyle turistlerin can güvenlikleri konusunda endişeli olmalarından ve bu endişe doğrultusunda İsrail'i tercih etmemelerinden kaynaklanmaktadır. 2005 yılında yeniden sağlanan barış ortamı nedeniyle turistlerin İsrail'e yöneldikleri görülmektedir.

Şekil 6: İsrail'e İnanç Turizmi Dışında Gelen Turistlerin Ziyaret Amaçları
Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>, Erişim: 12.01.2008.

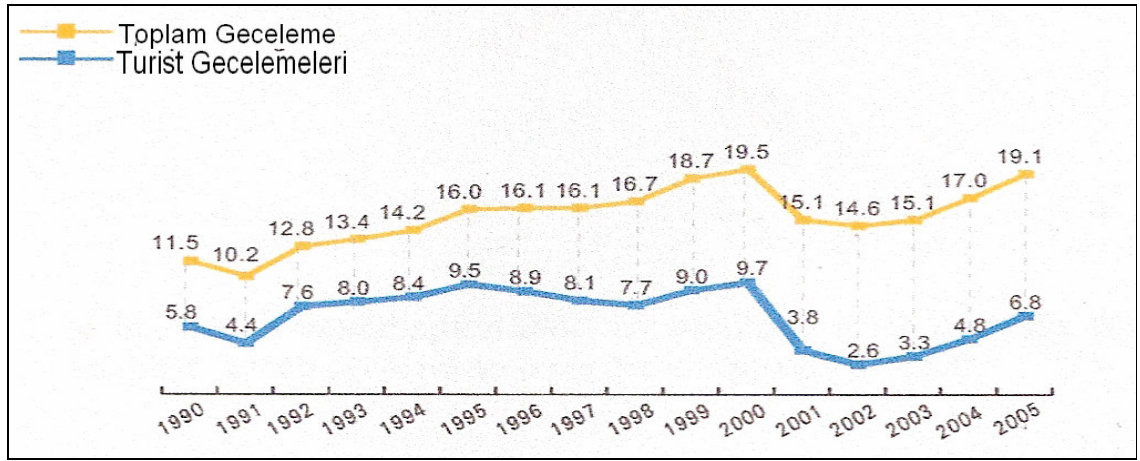
Yukarıdaki şekilde inanç turizmi dışında İsrail'e turistlerin daha başka hangi nedenlerle geldikleri görülmektedir. Hac ziyaretleri dışında ülkeye gelen turistlerin büyük çoğunluğu tatilini geçirmek için bu ülkeyi tercih etmiştir. Tatil amaçlı ziyaretleri ise iş nedeniyle yapılan ziyaretler izlemektedir.

2005 yılında İsrail'e gelen turistlerin % 16'sı iş ve konferans, % 16'sı hac, % 19'u tur, % 33'ü akraba ziyareti ve % 6'sı diğer sebeplerle bu ülkeye gelmiştir.¹⁸⁰

¹⁸⁰ CBS,2007, <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>, Erişim: 15.01.2008.

3.1.3.Turist Gecelemeleri ve Geceleme İçin Tercih Edilen Yerler

Bir ülkede turizmin önemini vurgulamanın bir diğer yolu o ülkenin turistik otellerinde gecelemlerin belirtmesidir. Aşağıdaki şekilde İsrail'deki turistik otellerde belli yıllarda toplam geceleme ve turistlerin geceleme değerleri gösterilmektedir.

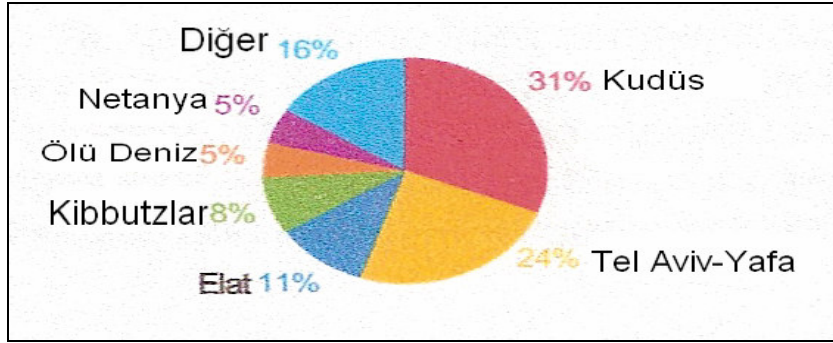

Şekil 7: İsrail'deki Otellerde Geceleme Değerleri

Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>, Erişim: 12.01.2008

Şekilden de görüleceği üzere İsrail'deki otellerde geceleme durumu yıldan yıla çok büyük değişiklikler sergilemiştir. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı ve 2000 yılının Ekim ayında patlak veren II. İntifada otellerdeki geceleme değerlerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Her ülkede turistlerin geceleme için tercih ettikleri belli başlı yerler vardır. Bu yerler turizm yelpazesinde sahip oldukları farklı çekiciliklerle turistleri kendine doğru çekmekte ve yerel ekonomiyle birlikte ülke ekonomisine de bu gecelemler sayesinde katkıda bulunmaktadır.

Şekil 8: Yabancı Turistlerin Bölgelere Göre Gecelemeleri (2005)
Kaynak:<http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>, Erişim: 15.01.2008.

Yukarıdaki şekilden de görüleceği üzere İsrail'e gelen turistlerin geceleme için tercih ettikleri yerlerin başında Kudüs ve Tel Aviv-Yafa gelir. Bunu daha sonra Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat şehri, kırsal turizmin lokomotifi olan kibbutzlar, Ölü Deniz kıyıları ve Netanya izler. Bunların dışında ülke genelinde turistlerin geceleme için tercih ettikleri bir birinden farklı olan yerler de oldukça fazladır.

3.1.5.İsrail'e Tekrar Gelen Turistler

Bir ülkeye bir kez gelen turist aynı ülkeye belli aralıklarla tekrar gelmesi ve her defasında yakın çevresindeki insanları da etkileyerek buraya kendisinden daha başka insanların da gelmesini sağlaması o ülkenin turizminin reklamı ve devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır. Aşağıdaki tabloda İsrail'e belli yıllarda gelen turistlerin içinde bu ülkeye tekrar gelen turistlerin oranı gösterilmektedir.

Tablo 20
İsrail'e Tekrar Gelen Turistlerin Oranı

Yıllar	Tekrar Gelen Turistlerin Oranı (%)
2000	41
2001–2003 Ortalama	71
2004	72
2005	62
2006	53

Kaynak:<http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>, Erişim: 18.01.2008.

Tablodan da açıkça görüldüğü üzere 2000 yılı dışında diğer tüm yıllarda ülkeye gelen turistlerin yarısından fazlasını bu ülkeye daha önce en az bir kez gelmiş olan turistler oluşturmaktadır. İsrail'e bir kez gelen turistlerin bu ülkeye ikinci kez gelişlerini belirleyen en önemli faktörlerden ilki Filistin –İsrail çatışmasından kaynaklanan gergin ortamdır. Ülkede belli dönemlerde yakalanan huzur ortamı turistler açısından ülkenin bir kez daha ziyaret edilebilmesini sağlamıştır. Bunlara ek olarak ülkeye gelen turistler içinde bu ülkeye bir kereden daha fazla gelen turistlerin oranının az olmamasında Yahudilerin gerçekleştirdiği akraba ziyaretleri ile iş nedeniyle gerçekleştirilen ziyaretlerin devamlılığı oldukça önemlidir.

3.2. İSRAİLLİ TURİSTLER'İN ÖZELLİKLERİ

3.2.1. Yurt Dışı Turizm Faaliyetleri

Her yıl çok sayıda İsraili yurt dışına çıkmaktadır. İsraili turistlerin tercih ettikleri ülkelerin başında Ortadoğu ülkeleri, Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir.

2006 yılında 3,7 milyon İsraili yurt dışına çıkmıştır,2005 yılına göre %1'lik bir artış söz konusudur. 2006 yılında yurt dışına çıkan İsraililerin %84'ü hava, %12'si kara (Mısır ve Ürdün'den) ve %4'ü deniz yolunu kullanmıştır.¹⁸¹

Tablo 21
Yurt Dışına Çıkan İsraililerin Yaş Ortalaması ve Çıkış Nedenleri(1999)

Yaş	Bilinmiyor (%)	Diğer (%)	Çalışmalar (%)	İş (%)	Turizm (%)	Toplam (Bin)
15-19	0.5	8.6	0.8	0.2	89.9	116.0
20-24	1.8	12.7	0.7	1.0	83.8	201.7
25-29	4.1	13.6	0.8	2.5	79.0	279.8
30-34	10.8	9.9	0.3	4.2	74.7	216.8
35-39	11.5	7.8	0.3	4.6	75.9	207.8
40-44	13.5	8.5	0.1	4.4	73.5	255.4
45-49	13.6	8.0	0.2	3.7	74.5	277.6
50-54	13.0	9.4	0.2	3.9	73.5	276.0
55-59	11.0	9.9	0.2	2.8	76.1	152.4
60-64	7.3	8.6	0.1	2.8	81.3	134.1
65-69	4.8	8.4	0.1	1.2	85.4	87.0
70+	4.2	7.0	0.1	0.8	87.9	108.4

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_sp/tab19.pdf,Erişim:12.31.2007.

Tablo incelendiğinde yurt dışına çıkan İsraililer arasında asıl büyük grubu olgun nüfus olarak kabul edebileceğimiz grubun oluşturduğu görülür. Genç nüfus ile yaşlı nüfusun yurt dışına çıkış ortalamasının pek yüksek olmadığı görülür. Yurt dışına çıkış amacı olarak her yaş grubunda en büyük nedenin turizm olduğu görülür; yaş gruplarına

¹⁸¹ CBS,2007. http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/hotels2006_e.pdf ,Erişim:12.31.2007.

göre değerlendirildiğinde ise genç nüfus ile yaşlı nüfusun, olgun nüfusa göre, turizm nedeniyle yurt dışına daha fazla çıktıkları görülür.

Tablo 22
İsraili Turistlerin Gittikleri Belli Ülkeler ve Ziyaret Amaçları(1999)

Ülke	Diğer(%)	İş(%)	Turizm(%)	Toplam(Bin)
Türkiye	5.5	1.4	93.1	216,0
Kıbrıs	9.6	3.4	86.9	28.8
Hindistan	9.7	4.8	85.5	12.4
Fransa	8.6	2.6	88.8	242.7
Yunanistan	9.8	1.7	88.4	108.9
İngiltere	11.4	3.6	85.0	176.9
ABD	11.6	3.1	85.2	472.9
Kanada	16.9	3.3	79.8	24.3
Mısır	11.1	8.0	80.9	16.2
Güney Afrika	15.8	3.5	80.7	11.4
Brezilya	5.0	5.0	90.0	2.0
Avustralya	31.3	12.5	56.3	1.6
Japonya	23.7	10.5	65.8	3.8

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_sp/tab18.pdf,Erişim:01.01.2008.

Tablodan da görüldüğü gibi İsraili turistlerin en fazla gittikleri ülkeler Türkiye ve Fransa ile ABD ve Kanada gibi Yahudi kökenli insanların sayıca çok olduğu ülkelerdir. Tüm ülkeler içinde turizm amaçlı olarak Türkiye'ye giden İsraili turistlerin sayısı en fazladır.

İsraili turistlerin turizm amaçlı yurt dışına çıkışlarında en önemli etkenlerden biri de talih oyunlarıdır. Casinolarda oynanan kumar çok büyük bir turistik çekicilik olup oynandığı bölgenin ve ülkenin ekonomik anlamda gelişmesine katkı sağladığı gibi turizm yelpazesini de genişletmektedir.

İsrail kanunlarına göre kumar illegal bir faaliyettir.¹⁸² Ülkelerinde legal bir şekilde kumar oynayamayan İsraililerin birçoğu Avrupa ve diğer Ortadoğu ülkelerine gitmektedir.

¹⁸² JUSTICE,2007. www.justice.gov.il,Erişim:01.01.2008.

1995 yılında Türkiye'ye giden İsraililerin %34'ü bir casinoyu ziyaret etmiş ve her biri en az 500 dolar harcamıştır. Aynı yıl Türkiye'yi 300.000 İsraili turist ziyaret etmiştir.1998 yılında Türkiye'de kumarın yasaklanmasının ardından İsraili turistler yönlerini diğer Avrupa ülkelerine ve özellikle Yunanistan'a çevirmiştir. Bunlara ek olarak Mısır'ın Taba şehrinde kumar oynayan insanların %97'sini İsraililer oluşturmaktadır. Yine Filistin Özerk Yönetimi'nde de açılan, Eliha şehri yakınlarındaki casinoya da çok sayıda İsraili gitmektedir; ancak bu durum resmi rakamlarla belirtilememekte yalnızca bu şehre yönelen trafiğin yoğunluğundan anlaşılmaktadır.¹⁸³

3.2.2. Yurt İçi Turizm Faaliyetleri

İsraili turistlerin ülke içinde tercih ettikleri alanların başında Akdeniz kıyıları ile Kızıldeniz kıyıları gelir. Topraklarının yarısından fazlası çöllerle kaplı olan İsrail'de deniz kıyıları özellikle sıcak geçen yaz mevsiminde oldukça çekici birer turistik alandır.

2006 yılı verilerine göre İsrail'in belli başlı merkezlerinde, turistik otellerde geceleleyen yerli turistlerin oranı şöyledir: Tel Aviv - Yafa'da % 27, Kudüs'te % 26, Netanya'da % 46, Elat'ta % 88, Ölü Deniz çevresinde % 85, ülkenin kuzeyi ve güneyindeki Kibutz'larda %66.¹⁸⁴ Bu değerlerden de görüldüğü üzere yerli turistlerin en çok tercih ettikleri alanların başında Elat gelmektedir. Kızıldeniz kıyısında yer alan Elat'ın klasik turizm anlayışına göre sağladığı deniz-kum-güneş üçlüsü çok sayıda yerli turisti kendine doğru çekmeyi başarmaktadır. Bundan sonra Elat'ı Ölü Deniz çevresi izlemektedir. Ölü Deniz ise genel turizm yelpazesine eklediği sağlık turizmi ile de dikkatleri üzerine çekmektedir. Ülkenin kırsal alanlarında kalan ve diğer turistik bölgelerin aksine turistlere daha sakin bir ortam sağlayan kibutzlar ise yerli turistler tarafında en çok tercih edilen üçüncü alanı oluşturmaktadır.

---

¹⁸³ Aviad A. İsraili ve Abraham Mehrez, "From Illegal Gambling to Legal Gaming: Casinos İn İsrail", Tourism Management, vol:21(2000),s.283.

¹⁸⁴ CBS,2007. http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/hotels2006_e.pdf, Erişim:15.01.2008.

4.İSRAİL TURİZMİNDE ARZ

4.1. KONAKLAMA

Turizmin temel unsurlarının üçüncüsünü oluşturan konaklama, geceleme ve beslenmeyi ifade eden bir kavramdır. Herhangi bir alanda turizmin gelişmesi, çok büyük ölçüde, konaklama kapasitesine de bağlı olacaktır. Turizmdeki üç temel unsurdan ve arz kaynaklarından birisi olan konaklama, turizmin gelişme süreciyle bağlantılı olarak nitelik ve nicelik bakımından değişimlere uğramıştır. Günümüzün turistleri için artık çok değişik konaklama şekilleri vardır. Bunları gruplandırmak için de çeşitli öneriler yapılmaktadır: Örneğin en genel anlamda konaklama kolaylıkları ticari ve özel türde olanlar şeklinde ikiye ayrılırlar. Birinci grup içine oteller, moteller, pansiyonlar, tatil kampları ve tatil köyleri ile benzerleri girer; ikincisi ise akraba ve arkadaş evleri ve özel konutlar olan ikinci evler/tatil evlerinden oluşmaktadır. Kamp yapma ya da karavanlar ticari kampinglerde, kendilerine ayrılan yerlerde konakladıkları için bir ara tip sayılmaktadırlar. Bir başka ayrıma göre de konaklama kolaylıkları “geleneksel” ve “tamamlayıcı” şeklinde alınmaktadırlar. Buna göre, otel ve moteller geleneksel konaklama tesisleri olurken; tatil kampları, kampingler, tatil köyleri, ikinci evler, öğrenci yurtları ve benzerleri de tamamlayıcılar grubuna girmektedirler.¹⁸⁵

İsrail’de turistler turistik otellerde, arazi okullarında, gençlik hostellerinde, Hıristiyan hostellerinde, kibutz otellerde konaklamaktadır.2006 yılı verilerine göre İsrail’de turistlerin geceledikleri odaların % 77’si turistik oteller, % 2’si gençlik hostelleri,%2’si Hıristiyan hostelleri, %12’si kırsal turizm, %1’i arazi okulları ve % 6’sı diğer otellere aittir.¹⁸⁶

İsrail’de Turistik Oteller: İsrail’deki otellerin büyük çoğunluğu İsrail Oteller Birliği çatısı altında bulunmaktadır. Bu birlik turizmin geliştirilmesi, otellerin devlet ve

¹⁸⁵ Tümertekin ve Özgüç, Beşeri Coğrafya. İnsan. Kültür .Mekan, s.115.

¹⁸⁶ CBS,2007. http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/hotels2006_e.pdf,Erişim:02.03.2008.

yerel yöneticiler bazında ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak ve çeşitli önerilerde bulunmak için kurulmuştur.

Tablo 23
Turistik Otellerin Son Yedi Yıldaki Temel Göstergeleri

YIL	Oda Doluluk(%)	Yatak Doluluk(%)	Geceleme(Bin)	Turist Sayısı	Yatak Sayısı	Oda Sayısı	Otel Sayısı
2001	45.5	40.3	3.825.8	1.077.0	102.700	42.666	339
2002	43.5	38.8	2.628.2	693.0	103.020	43.365	336
2003	45.2	39.7	3.285.0	899.6	104.040	42.403	335
2004	50.8	44.2	4.771.3	1.373.7	104.978	43.045	336
2005	57.3	49.9	6.783.1	2.004.7	104.840	43.757	334
2006	58.0	49.6	6.854.1	2.131.3	106.659	53.540	331
2007	61.7	51.8	8.405.9	2.747.5	108.363	44.150	331

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_q/t21.pdf,Erişim:25.03.2008.

Yukarıdaki tabloda İsrail'deki turistik otellerde son yedi yıldaki temel göstergeler görülmektedir. Görüldüğü gibi ülkede turistik otellerin sayısı yıldan yıla değişiklikler göstermektedir. Sözü edilen durum benzer şekilde oda ve yatakların doluluk oranlarına, turist gecelemlerine v.s yansımaktadır. Tablodan da rahatlıkla görüleceği üzere 2002, 2003 ve 2004 yıllarında ülkedeki güven ortamının yaşadığı büyük sarsıntılar turizmi de yoğun bir şekilde etkilemiştir.

Ülkenin merkezi kesiminde otellerin toplandığı başlıca merkezlerden ilki Kudüs ve Judea tepeleridir ve burada toplam 51 otel bulunmaktadır. Kudüs ve Judea tepelerini 43 otel ile Tel Aviv, 19 otel ile Netanya ve Hasharon izlemektedir. Sayılan merkezlerin dışında Ashdod'da 2, Ashkelon'da 3, Bat Yam'da 4, Caesarea'da 2, Herzelia'da 6, Ramat-Gan'da 5, Rhovat ve Kıyı Ovalarının iç kesiminde 2 otel bulunmaktadır. Ülkenin kuzey kesiminde otellerin yoğunlaştığı iki merkezden ilki olan Taberiye Gölü çevresinde 31;ikincisi olan Hayfa ve Carmel Dağı çevresinde 16 otel bulunmaktadır. Bunlardan başka Akre'de 2, Golan'da 1, Metula'da 2, Naharia'da 7, Nazareth'de 3, Rosh Pina'da 1, Safed'de 6, Yukarı Galile'de 3, Batı Galile'de 5, Zichron Yaakov'da 3

otel bulunmaktadır. Ülkenin güney kesiminde oteller Ölü Deniz ve Elat çevresinde toplanmıştır. Buna göre Ölü Deniz çevresinde 16; Elat'ta ise 41 otel bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Arad'da 3, Beer Sheva'da 5, Mizpe Ramon'da 1 otel bulunmaktadır.¹⁸⁷

İsrail'de Gençlik Hostelleri: Bugün İsrail'de 30 hostel bulunmaktadır. Misafirlerine yemek ve kalacak yer sağlayan gençlik hostellerinin bir kısmı bir çocuklu ailelere de hizmet verecek kapasitededir. Gençlik hostellerinin yoğunlaştığı yerler ülkenin kuzey kesimleridir.¹⁸⁸

Tablo 24
Gençlik Hostelleri'nin Temel Göstergeleri

Yıllar	Yatak Doluluk Oranı %	İsrailli Turistler	Diğer Turistler	Avrupalı Turistler	Amerikalı Turistler	Yatak Sayısı	Hostel Sayısı
2000	46.2	7387	975	108	1231	6516	31
2001	32.7	6475	130	369	504	6492	30
2002	27.2	5797	-	-	-	6661	31
2003	30.7	6524	-	-	-	6451	29
2004	32.5	6185	-	-	-	6191	29
2005	37.7	6856	-	-	-	6189	29
2006	39.7	7359	-	-	-	6163	29

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_q/t59.pdf, Erişim:02.03.2008.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Gençlik Hostellerinde yatak doluluk oranı % 50'ye ulaşamamaktadır. Hostelleri tercih edenlerin büyük çoğunluğunu ise İsrailli turistler oluşturmaktadır. Gençlik hostellerini tercih eden yabancı turistlerin büyük çoğunluğunu da Amerikalı turistler oluşturmaktadır.

İsrail'de Kibutz Oteller: İsrail'e özgü kolektif çiftlikler olan kibutzlarda yeni geçim kaynakları arayışlarının sonucunda tarımın yanı sıra turizm de ön plana çıkmıştır.

¹⁸⁷ ISRAELHOTELS,2007, www.israelhotels.org.il, Erişim:02.03.2008.

¹⁸⁸ YOUTH-HOSTELS,2007, www.youth-hostels.org.il, Erişim:02.03.2008.

Yukarı ve Batı Galile, Kıyı Ovaları, Judea Tepeleri, Ölü Deniz çevresi, Necef, Arad ve Elat 'ta yoğunlaşmıştır. Bugün İsrail'de 21 kibutz otel zinciri bulunmaktadır.¹⁸⁹

İsrail'de Hıristiyan Hostelleri: İsrail'de ilk Hıristiyan hosteli 1000 yıl önce inşa edilmiştir. Haçlıların günümüz İsrail topraklarında etkin olduğu dönemlerde,19.y.y ile 20.y.y arasında, Avrupa'dan çok sayıda Hıristiyan buraya gelmiş ve özellikle Kudüs çevresindeki hostellerde konaklamıştır. Bugün İsrail'de 7 şehirde toplam 38 Hıristiyan hosteli bulunmaktadır. Bu hosteller Taberiye, Tavor, Nazareth, Hayfa, Acre, Petah Tikva, Tel Aviv ve Kudüs çevresinde toplanmış olup çeşitli Hıristiyan gruplarına aittir.¹⁹⁰

İsrail'de Pansiyonlar: Daha az harcama ile çok sayıda turistin tercih ettiği konaklama merkezlerinin başında pansiyonlar gelir. İsrail'de pansiyonların en önemli merkezi 927 pansiyon ile ülkenin kuzey kesimi yani Golan ve Galile bölgesidir. Pansiyonların yoğunlaştığı diğer merkezler ise Hayfa, Kudüs, Necef, Elat ve Ölü Deniz çevresidir.¹⁹¹

İsrail'de Arazi Okulları: İsrail Doğayı Koruma Derneği (The Society the Protection of Nature in Israel) Arazi Okullarının idaresinden sorumludur. Çoğunlukla yoğun nüfuslu alanlardan uzak, doğal tarihi ve ekolojik özellikleriyle dikkat çeken yerlerde bulunurlar.

---

¹⁸⁹ KIBBUTZ,2007,www.kibbutz.co.il,Erişim:02.03.2008.

¹⁹⁰TOURISM,2007,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Articles/Accommodation/Christian+Hostels.htm,Erişim:02.03.2008

¹⁹¹TOURISM,2007,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Items/Accommodations.htm,Erişim:02.03.2008.

Tablo 25
Seçilmiş Yerlerde Arazi Okulları ile Hostellerin Oda ve Yatak Sayıları

Yıl	Güney	Hayfa	Kuzey	Kudüs	Toplam
Oda	203	25	233	161	622
Yatak	1232	150	1551	795	3728
2001					
Oda	203	25	233	161	622
Yatak	1232	150	1551	795	3728
2002					
Oda	218	-	242	161	621
Yatak	1281	-	1516	795	3592
2003					
Oda	218	-	242	100	560
Yatak	1281	-	1516	490	3287
2004					
Oda	218	-	242	140	600
Yatak	1315	-	1580	589	3484
2005					
Oda	218	-	242	100	560
Yatak	1281	-	1516	490	3287
2006					
Oda	218	-	242	100	560
Yatak	1281	-	1516	490	3287

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_q/t61.pdf,Erişim:02.03.2008.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Arazi Okullarının ve Hostellerin büyük çoğunluğu ülkenin kuzeyi ve güneyinde toplanmıştır. Arazi Okullarının daha çok şehir hayatından uzak, sessiz ve doğal koşulların hakim olduğu yerlerde toplandıkları düşünülecek olursa ülkenin kuzey ve güney kesimlerinin daha uygun olduğu görülür.

İsrail’de Kamp Alanları: Bugün İsrail’de Turizm Bakanlığı kaynaklarına geçmiş toplam 40 kamp alanı mevcuttur. Sözü edilen kampların büyük çoğunluğu Taberiye Gölü çevresi, Ölü Deniz çevresi, kimi doğal parklar, Necef çölündeki tarihi ticaret yolları, Ramon Krateri yakınları gibi yerlerde toplanmıştır.¹⁹²

¹⁹²TOURISM,2007,http://www.tourism.gov.il/Tourism_Euk/Items/Accommodations.htm,Erişim:02.03.2008.

4.2.ULAŞIM

Ulaşım genel anlamda insan ya da eşyanın bir yerden diğer yere hareket etmesidir. Bunun yanında insanların da birçok hizmetlerin bulunduğu yerlere, örneğin işyerlerine, dinlenme ve eğlence yerlerine, sağlık merkezlerine ve benzeri yerlere ulaşabilmeleri, dolayısıyla tüketici ve üretici durumuna gelebilmelerinde yine ulaşım büyük rol oynar.¹⁹³

Küçük bir yüzölçümüne sahip olan İsrail’de ülke topraklarının yarıdan fazlasını güneydeki Necef Çölü oluşturmasına ve iç kesimlerde Galilee tepelerinin varlığına rağmen gelişmiş bir ekonomiye sahip olmanın sağladığı avantajla oldukça gelişmiş bir ulaşım ağından söz etmek mümkündür. İsrail’de özel konum gereği demiryolu, denizyolu, karayolu ve hava yolu ile ulaşım sağlanmaktadır.

Demiryolu: İsrail’de ilk demiryolu hattı Yafa –Kudüs arasında 1890 yılında tamamlanmış 87 kilometrelik bir hattır. İlk demiryolu hatları Kudüs’e yönelmiş sonraları Hayfa ve Tel Aviv şehirleriyle de demiryolu bağlantıları sağlanmıştır. 1977 yılına gelindiğinde çöl bölgesi olan Necef’e de demiryolu götürülmüştür. Günümüzde demiryolu bağlantıları sadece büyük şehirler arasında yoktur; ayrıca daha az öneme sahip olan şehirlerin de büyük şehirlerle olan bağlantıları sağlanmıştır. Aşağı da ikinci dereceden öneme sahip olan demiryolu hatları verilmiştir:

- Ashdod-Rehovot-Tel Aviv Hattı
- Tel Aviv-Netanya-Binyamin Hattı
- Tel Aviv-Petah Tikva-Rosh Ha’ayin Hattı
- Hayfa Hof-ha Carmel-Krayot Hattı¹⁹⁴

---

¹⁹³ Tümertekin ve Özgüç, Beşeri Coğrafya. İnsan. Kültür. Mekan, s.590.

¹⁹⁴ ISRARAIL, 2005, www.israrail.org.il, Erişim: 04.10.2007

Tablo 26
Demiryolu Hatları ve Uzunlukları

Demiryolu Hattı	Uzunluk(km)
Tel Aviv-Hayfa	100
Hayfa-Nahariya	40
Tel Aviv-Kudüs	75
Tel Aviv-Beersheba-Oron	163
Tel Aviv-Lod-Ashdod	50
Tel Aviv-Lod-Al Arish(Mısır)	165
Lod-Hayfa	110

Kaynak:<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/accp/is3009/lsn2.html>,
Erişim:11.05.2008.

Yukarıdaki bilgiler ışığında İsrail’de demiryollarının daha çok ülkenin kuzey kesiminde ve Kudüs çevresinde yoğunlaştığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Ülkede demiryollarının en zayıf olduğu yer Necef çölüdür; devlet Oron ve Elat arasında demiryolu hattı döşemeyi planlamaktadır.

Hükümet, giderek artan trafik sorununu çözmek için toplu taşıma sektörünü geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamış, bu kapsamda şehirlerarası tren altyapısını genişletme ve Kudüs ve Tel-Aviv’de şehir içi hafif raylı sistem projelerini ele alınmış, ayrıca iki adet otobüs şirketinin tekeli kaldırılmıştır. 2004 yılında yapısı "devlet şirketi" olarak değiştirilen tren işletmelerine ilk kez 4,45 milyar Dolarlık bir yatırım bütçesi aktarılmıştır (bu bütçe karayolları yatırım bütçesinden %50 daha yüksektir). İsrail’de tren yolunu kullanan yolcu sayısı giderek artmaktadır. Yıllık 30 Milyon civarında olan bu rakamın 2010 yılında 65 milyon olacağı tahmin edilmektedir.¹⁹⁵

Şehir içi raylı sistem projelerinden Kudüs’te kurulacak hafif metro projesi ihalesi tamamlanmış, yap-işlet-devret sistemiyle çalışacak projeyi kazanan Citypass grubu altyapı çalışmalarına 2006 yılında başlamıştır. 3.5 Milyar NIS’e mal olması beklenen projenin Ocak 2009’ da tamamlanması ve yüklenici şirket tarafından işletildikten sonra 2035 yılında devlete devredilmesi planlanmaktadır. Kudüs ve banliyö mahalleleri

¹⁹⁵ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

kesiminde 23 istasyondan oluşacak sistemde, her istasyondan, yoğun trafik saatlerinde 4,5 dakikada bir, diğer saatlerde her 8 dakikada bir, gece ise 5 kez tren geçmesi tasarlanmaktadır. Her tren 2 vagon dan oluşacak ve toplam 500 kişi taşıyabilecektir. Tel Aviv Hafif Raylı Sistem Projesi olarak tanınan Orta Kesim Hafif Raylı Sistem Projesi ise ilk etapta Bat Yam-Tel Aviv –Ramat Gan ve Petah Tikva şehirlerini, ikinci etapta ise Rishon Le Zion ve Tel-Avivi'ni bağlayacaktır. Yapı işletme devret yoluyla yapılan ihaleyi MTS grubu (Afria-İsrail İnşaat Grubu, Egged Otobüs Kooperatifi, Siemens, Çin ve Potekiz şirketleri) kazanmıştır. 10 Milyar olması beklenen maliyetin 7,2 Milyar NIS'i devlet yardımı ile finanse edilecektir. Projenin 10 km.si yeraltında olmak üzere 22 km.lik ilk etabı 2008 yılında başlayıp 2013 yılında tamamlanacaktır. Kazanan grup projeyi 30 yıl boyunca işletecektir.¹⁹⁶

Denizyolu: Bir Doğu Akdeniz ülkesi olan İsrail'de deniz yolunun ulaşım da çok ayrı bir yeri vardır. Hayfa ve Tel Aviv limanları ticari öneme sahip iken ülkenin Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarında toplam sekiz adet turistik marina mevcuttur. Bu marinalar ve limanların hinterlandı genellikle geniş olup iç bölgelerle ulaşım kolaylıkla sağlanmaktadır.

Akdeniz kıyısında bulunan Hayfa ve Ashdod limanları, İsrail'in yük trafiğinin %95'ini karşılamaktadır. Kızıldeniz kıyısındaki Elat limanının, Ashdod – Eilat petrol boru hattı projesi sonunda öneminin artması beklenmektedir. İsrail'de limanlar devlet eliyle işletilmektedir. Ancak 2005 yılında yürürlüğe giren liman reformu ile üç liman ayrı tüzel kişilere kavuşturulmuş ve özelleştirme kapsamına alınmıştır. Ayrıca İsrail'in ilk özel limanının Hayfa'da kurulması için çalışmalara başlanmıştır.¹⁹⁷

NIS karşılığında özelleştirilen Hayfa'daki İsrail Tersanelerinin limana dönüştürülmesi için hazırlanan düzenleme Ulaştırma ve Maliye Bakanlarının onayına sunulacaktır. Sürecin tamamlanmasıyla, bugüne kadar sadece gemi bakım ve tamirati yapılan liman Hayfa ve Ashdod limanlarıyla rekabet edebilecek hale getirilecektir.

¹⁹⁶ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

¹⁹⁷ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

Yapısal reformun ardından Limanlarda yapılan yatırımlar dikkat çekmektedir. Ancak Limanları işleten şirketler, gelirlerin önemli bir kısmını devlete kira olarak ödedikleri ve işçi ücretlerini kendileri belirleyemedikleri için yatırımlara yeterince kaynak ayıramamaktan şikayetçidir. Diğer taraftan, İsrail Liman İdaresi ile İşçi Sendikaları konfederasyonu Histadrut arasında liman reformu çerçevesinde imzalanmış bulunan protokol ile Limanlarda 5 yıl süreyle grev yapılmamasını öngörmesine rağmen, grevler İsrail limanları için ciddi bir sorun oluşturmaya devam etmektedir.¹⁹⁸

Karayolu:1980 yılında 11.810 km olan karayolu uzunluğu,1990 yılında 13.199,1997 yılında 15.464 km olmuştur. Nüfusun yoğun olduğu şehir merkezlerinde sıklıkla trafik sıkıntısı yaşanmaktadır.1999 yılında karayolu altyapısına özel önem verilmiştir.¹⁹⁹ İsrail’de karayolu ulaşımı da oldukça gelişmiştir ve ülkenin herhangi bir yerinden bir başka yerine gelişmiş karayolu ağı ile ulaşılabilir; ancak ülkenin güney kesimine karşılık gelen Necef çölünde karayolu ulaşımı diğer bölgelerde olduğu gibi çok fazla gelişmemiştir.

Havayolu: İsrail’e yolcu giriş çıkışı büyük oranda havayoluyla yapılmaktadır. Kudüs ve Hayfa’daki küçük havaalanları bir kenara bırakıldığında, ülkede aktif olarak çalışan 3 havaalanı bulunmaktadır. Elat Havaalanı, bazı Avrupa ülkelerinde yapılan Charter seferleri ve Tel-Aviv Dov Havaalanı ile iç hat uçuşları için hizmet vermektedir. Ülkenin en büyük yolcu giriş çıkış kapısı, Tel-Aviv Ben Gurion Uluslararası Havaalanıdır. Ben Gurion Havaalanının 2006 yılındaki yolcu sayısı 8,8 milyon olmuştur.²⁰⁰

Üç milli havayolu şirketinin (El-Al, Israil, Arkia) yanı sıra, 50 civarında yabancı havayolu ve 60 civarında Charter şirketi İsrail’de faaliyet göstermektedir. Güvenlik sorunları nedeniyle İsrail’e uçuş izni alınacak hatlar için karşı ülkedeki havaalanının İsrail güvenlik birimleri tarafından onaylanması gerekmekte, bu da uçuş izni alınmasını

---

¹⁹⁸ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

¹⁹⁹ Güllüler, s.23

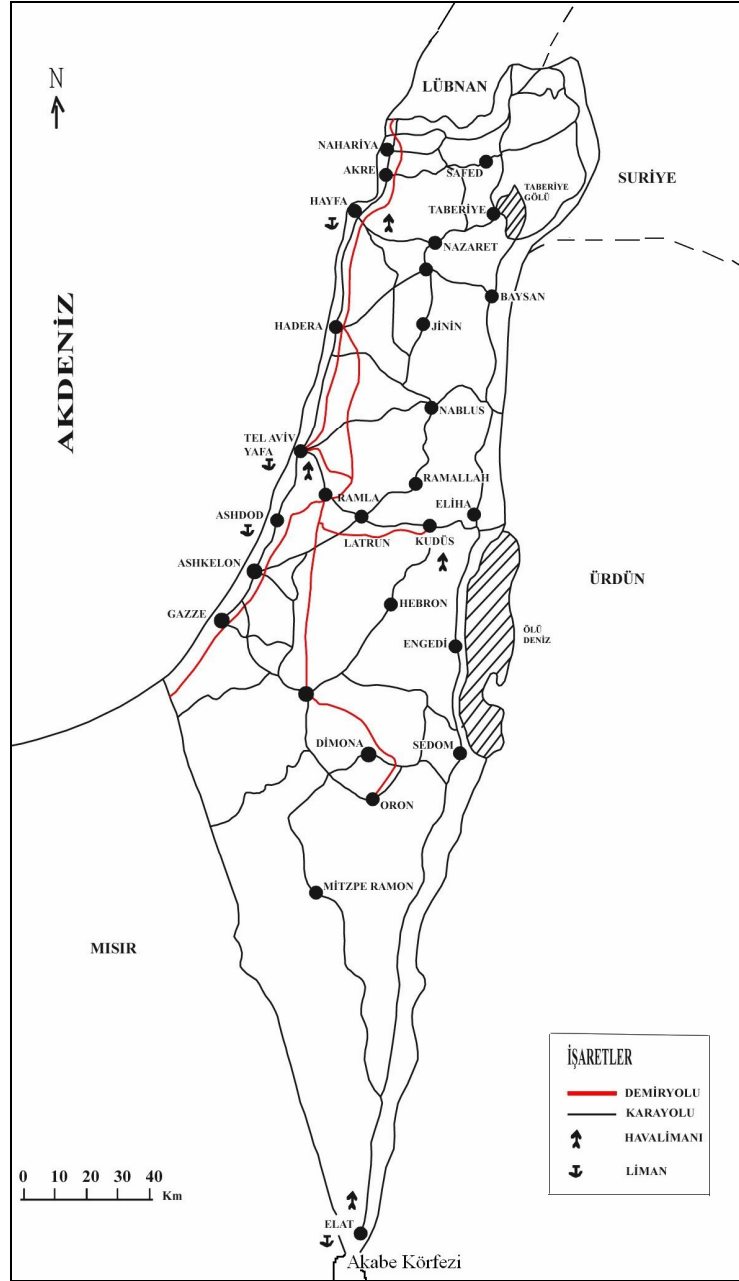
²⁰⁰ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.09.2007.

güçleştirmekte ve İsrail'e uçuş yapacak havayolu sayısının artmasına engel olmaktadır. Havayolu pazarının yaklaşık % 50'si İsrail Havayolları El-Al'in elinde bulunmaktadır. Yolcu sayısı bakımından ilk 5 havayolu; El-Al, Lufthansa, Continental, Türk Hava Yolları ve British Airways'dir. Türk Hava Yolları İstanbul – Tel-Aviv arasında haftada 18 tarifeli sefer yapmakta ve önemli oranda transit yolcu taşımaktadır. El-Al, özelleştirilmesinin ardından, kısa mesafeli uçuşlarda zarar ettiği gerekçesi ile İstanbul ve Larnaka seferlerine 1 Mart 2007 tarihinde son vermiştir.²⁰¹

---

²⁰¹ MÜŞAVİRLİKLER, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Erişim:09.10.2007.

Harita 6: İsrail Ulaşım Haritası

Kaynak: *<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/accp/is3009/lsn2.html>

Adresinden Karayolu ve Demiryoluna ait bilgilere ulaşılmıştır.

**<http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/IL/Rapor%202007.doc>
Adresinden Liman ve Havalimanlarına ait bilgilere ulaşılmıştır.

5.FİLİSTİN – İSRAİL VE ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASININ TURİZME ETKİLERİ

5.1.FİLİSTİN-İSRAİL ÇATIŞMASI

Filistin-İsrail çatışması oldukça eski dönemlere uzanan ve bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını büyük ölçüde şekillendiren bir süreçtir. İzleri hayatın her alanında görülebilen çatışma, hemen aynı dönemlerde ortaya çıkan Siyonist Hareket ve Milliyetçi Arap Hareketi arasında başlamış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Yahudilerin Filistin’de bir vatana sahip olma faaliyetleri, diğer bir deyişle Siyonizm Hareketi, 1880’li yıllarda Rusya’da ortaya çıkan Yahudi aleyhtarlığı (anti-semitizm) karşısında Rusya’da yaşayan Yahudilerin Filistin’e göç etmek zorunda kalmaları ile başlamıştır.²⁰² Özellikle en büyük göçler, Çar III. Alexander (1881–1894) ve Çar II. Nikola (1894–1917) zamanındaki saldırıların etkisiyle gerçekleşti. Aliyah adı verilen kitle halindeki göçlerin ilki 1881–1891 arasında olmuştur. Rusya’dan gördükleri baskı sonucu ikinci ve daha büyük bir göç dalgası 1892’de yaşanmıştır.²⁰³

Birinci Dünya Siyonist Kongresi sonunda yayımlanan “Basel Deklarasyonu”na göre, Filistin’de bir “yurt” edinilmesi için çalışılacak, dünyadaki Yahudiler, güçlendirilecek ve devletlerin desteğini sağlamak çabası gösterilecekti. Filistin’e göçü teşvik için zengin Yahudiler mali kaynakları harekete geçirdiler. Filistin’de Yahudilerin sahip oldukları toprakların genişlemesi ve Yahudilerin toprağa bağlı hale gelmeleriyle ilk Arap-Yahudi çatışmaları başladı.²⁰⁴

---

²⁰² Fahir Armaoğlu,20.yy Siyasi Tarihi(Cilt 1-2,1914-1995),Genişletilmiş 15.Baskı,İstanbul,Alkım Yayınevi,2005,s.210.

²⁰³ Tayyar Arı,Geçmişten Günümüze Orta Doğu,Sitaset ,Savaş ve Diplomasi,İstanbul,Alfa Yayınları,2004,s.114.

²⁰⁴ Türel Yılmaz,Uluslar arası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000’e),Ankara,Akçağ Yayınları,2004,s.35-36.

1948 yılında iki hareket arasındaki çatışma daha da derinleşti. Birleşmiş Milletler aynı yıl Filistin'i Museviler ve Müslüman Araplar arasında paylaşırma kararı aldı. Kudüs ve çevresi özel konumundan ötürü uluslar arası bir jürinin kontrolüne bırakıldı.

1949 yılında iki taraf arasında ilan edilen ateşkes çatışmayı daha da şiddetlendirmekten öteye geçemedi. Bu arada İsrail nüfusu birkaç kat daha arttı ve Batı Şeria Haşemi Ürdün Krallığı'nın idaresine geçti.1967 yılında patlak veren Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail toprakları %22 oranında daha da büyüdü.

8 Aralık 1987'de bir İsrail kamyonunun Filistinlileri taşıyan vagonlara çarpması ile dört kişi öldü ve yedi kişi de yaralandı. Bunun iki gün önce Gazze'de öldürülen bir Yahudinin intikamını almak için İsrail tarafından kasıtlı olarak düzenlenmiş olduğuna ilişkin söylentiler çıktı.²⁰⁵ Filistinlilerde bu durumu protesto için çeşitli gösteriler düzenleyerek Arapça "silkinme" anlamına gelen İntifada'yı başlattı. Böylece İsrail-Filistin çatışması yeni bir boyut kazanarak kitlesel bir harekete dönüştü ve gündelik yaşamın her alanına girerek, tamamı ile sokaklara indi. I.İntifada öncelikle Gazze Şeridi'nde başladı ve ardından Batı Şeria'ya sıçradı. Sözü edilen sıcak çatışmalı ortam 1993 yılına kadar bir şekilde devam ettiyse de İntifada hareketi ile kesintiye uğrayan barış görüşmeleri 1991 yılında Madrid Barış Konferansı ile yeniden başlatıldı.

28 Eylül 2000,Filistin sorununun tarihi dönüm noktalarından biri olmuştur. Ana muhalefet partisi Likud'un Genel Başkanı Ariel Şaron'un Harem-i Şerif ziyareti Filistinlilerin protesto gösterilerine yol açmış ve kısa süre içinde El-Aksa İntifadası olarak da bilinen II. İntifada başlamıştır.²⁰⁶ İntifada'yı izleyen ilk üç yıl içinde 2600 Filistinli ve 800 İsraili hayatını kaybetti. II. İntifa'da da Mısır'ın Şarm el Şeyh kentinde hazırlanan bir ateşkes ile sonlandırıldı.

---

²⁰⁵ Bülent Aras, Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s.52.

²⁰⁶ Arı, s.753.

5.2.ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASI

İsrail'in komşu Arap ülkelerle olan ilişkileri daima gergin bir seviyede kalmış ve dönem dönem sıcak savaş düzeyine bile çıkmıştır.

Başlangıçta ekonomik mahiyetli olarak ortaya çıkan Arap-Yahudi çatışmaları, Filistin'in Birinci Dünya Savaşından sonra İngiltere'nin manda yönetimi altında girmesiyle Siyonizm'e karşı Arap milliyetçiliğinin direnme mücadelesine dönüşecektir.²⁰⁷

1933'te Yahudi aleyhtarlığı siyasi çizgisinin önemli bir unsuru olan Hitler, Almanya'da iktidara gelmiş ve panikleyen Yahudiler Filistin'e göçmeye başlamışlardır. Bu ise Arapların tepkilerini şiddetlendirmesine neden olmuştur. Diğer bir değişle,1933'ten itibaren Filistin'de Arap-Yahudi çatışması şiddetini arttırmıştır.²⁰⁸

İsrail'in kuruluşundan birkaç saat sonra 14–15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak birlikleri üç yönden Filistin topraklarına girmeye başladılar. Böylece Birinci Arap-İsrail savaşı başlamış oluyordu.10 Haziran 1948 'de 30 günlük ateşkes sağlandı. Ancak, çatışmalar 1948 yılı sonlarına kadar devam etti.²⁰⁹

1956'dan sonra 1962 yılına kadar Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalar sürekli devam etmekle beraber bunlar ciddi krizlere yol açmamıştır. Mart 1962 ve 1963 yıllarında Suriye ile küçük çaplı sıcak çatışmalar yaşanmış,1964 yılında İsrail – Suriye sınırındaki çatışmalar şiddetlenmiştir.1965 yılında İsrail-Suriye, İsrail-Lübnan sınırında yoğun çatışmalar yaşanmıştır.²¹⁰ Sözü edilen çatışmalı ortam 1967 yılına gelindiğinde son haddine ulaşarak ikinci Arap – İsrail savaşı olan 6 Gün Savaşı'nı başlattı. Savaş İsrail ordusuna karşı Mısır, Suriye ve Ürdün orduları arasında direkt bir şekilde devam ederken diğer Arap ülkeleri ise dolaylı yoldan Mısır'ın yanında yer aldılar. Savaş,10

---

²⁰⁷ Yılmaz,s.37

²⁰⁸ Yılmaz,s.43.

²⁰⁹ Yılmaz,s.58-59.

²¹⁰ Yılmaz,s.147-150.

Haziran 1967’de tarafların Birleşmiş Milletler Konseyi’nin ateşkes çağrısına uymaları ile sona erdi.

İsrail ve Arap komşuları ile sınır çatışmaları bu şekilde devam ederken, 21 Ağustos 1969’da Orta Doğu’da durumu daha da karmaşık hale getiren bir olay meydana geldi: El-Aksa Camii yangını.²¹¹ Bu olaya ek olarak meydana gelen daha başka gelişmeler İsrail ve Arap güçleri arasındaki gerginliği gittikçe tırmandırmaya devam etti.

Yukarıda belirtilen bu gelişmeleri takiben 1973 yılında üçüncü İsrail-Arap savaşı patlak verdi. Savaş günü olarak, Yahudilerin en kutsal günü olan ”Yom Kippur”un tatil olduğu 6 Ekim 1973 günü tespit edildi ve aynı gün Mısır ve Suriye kuvvetleri İsrail ‘e karşı ani bir saldırı düzenlediler.²¹² Savaş 27 Ekim 1973 yılında son buldu. Bundan sonra İsrail – Arap ilişkileri gerginliğini bir şekilde sürdürmeye devam etmiştir.1978 yılında İsrail’in Lübnan’ın güneyine girmesi,1980 yılında Doğu Kudüs’ü de topraklarına dahil etmesi,1981 yılında Irak’a ait bir nükleer reaktöre saldırı düzenlemesi, yine 1981 yılında Golan tepelerini topraklarına katması, son olarak 2006 yazında İsrail’in yeniden Lübnan’a yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahale ilişkilerin bir türlü durulmadığını göstermeye yetmektedir.

5. 3.ÇATIŞMALARIN TURİZME ETKİSİ

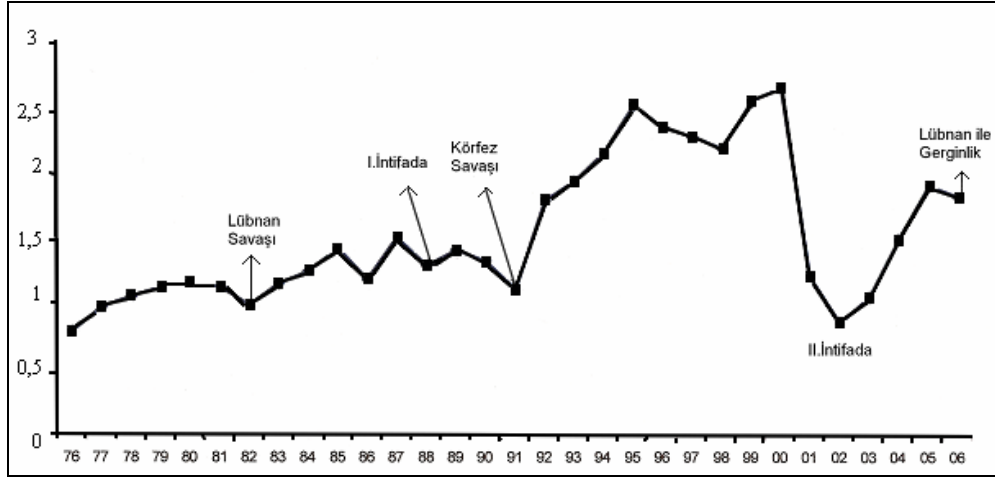
Herhangi bir ülkede hakim olacak gergin ortam buraya yönelik turist akışını azaltabilmekte hatta durdurabilmektedir. Herhangi bir çatışmada yaralanma veya ölme riskini göze alamayan turistler doğal olarak tatile çıkacakları yerleri belirlerken tamamen güvenlik koşullarını ön plana çıkarmak zorundadır. Dünya üzerinde bir çok turistik bölge Bali, Mısır, Lübnan, İsrail ve Filistin’de olduğu gibi şiddet ortamından etkilenmektedir. Şiddetin veya gerginliğin arttığını gösteren en ufak bir işaret bile ülkeye o yıl giriş yapacak turist sayısını ve otellerde geceleme oranını direkt etkiler.

---

²¹¹ Yılmaz,s.167.

²¹² Yılmaz,s.178.

İsrail’de Çatışma ve gerginliklerin çok güçlendiği dönemler olduğu gibi nispeten sakin geçen dönemler de olmuştur.1987 yılı I. İntifada, 1991 yılı Körfez Savaşı, 2000 yılı II. İntifada, 2006 yılı Lübnan ile yaşanan gerginlik nedeniyle huzur ortamının bozulduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte dünya kamuoyunu meşgul etmemiş olan; fakat İsrail’de sorunlar yaratmaya devam eden çeşitli eylemler ve özellikle intihar saldırıları gerginliği belli bir düzeyde tutmaya yetmiştir.

Şekil 9: İsrail’e Giriş Yapan Turistlerin Sayısı (Milyon)

Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>,Erişim:29.12.2007.

Yukarıdaki şekilden de açıkça görüldüğü gibi 1976 ile 2006 yılları arasında ülkeye giriş yapan turist sayısında çok büyük dalgalanmalar olmuştur. Buna göre turizm ilk büyük krizle 1982 yılında İsrail ile Lübnan arasında yaşanan savaş nedeniyle tanışmıştır.1976 yılından itibaren ülkeye giriş yapan turist sayısı yavaş ama düzenli bir artış gösterirken 1982’de savaş nedeniyle düşüş gözlenmiştir. İkinci büyük kriz ise Filistinlilerin I.İntifada hareketi ile 1987 yılında başlamıştır.1991 yılına gelindiğinde İsrail veya Filistin kaynaklı olmayan; ancak tüm Ortadoğu’yu hatta dünyayı etkileyen Körfez Savaşı başlamıştır. Sözü edilen bu gelişmeler İsrail’i birçok konuda olduğu gibi

turizm konusunda da olumsuz etkilemiştir.1992–1996 yılları arasında turizm toparlanma devresine girmiş ve ülkeye giren turist sayısında artış gözlenmiştir.1996 yılı ise yeni bir çatışma dönemini beraberinde getirmiş ve 1995 yılına oranla ülkeye daha az sayıda turist giriş yapmıştır.

2000 yılının Ekim ayında İsrail’de patlak veren II. İntifada veya El Aksa İntifadası İsrail-Filistin barış sürecini sekteye uğratmıştır. Aynı yıl ülkeye 2,4 milyon turist giriş yapmış ve turizm o yıl ülke GSMH’nin %3’üne karşılık gelmiştir.²¹³ II. İntifada’nın genel hatlarıyla turizm sezonu dışında patlak vermesi ülke turizmini 2000 yılının sonlarından itibaren etkilemeye başlamıştır. Şekil 10’dan da görüleceği üzere 2000 yılında ülkeye 2 milyonun üzerinde turist giriş yapmışken bu sayı 2002 yılında 1 milyonun altına gerilemiştir.2003 yılından sonra toparlanmaya başlayan turizm, 2006 yılında Lübnan ile yaşanan ikinci gerginlikle yeniden zor günler yaşamaya başlamıştır.

1991–2006 yılları arasında ülkeye giriş yapan turistlerin %22-30’nu ABD’li turistler oluşturmuştur. ABD’li turistlerin Avrupalı turistlere oranla İsrail’deki gergin ortamdaki daha az etkilendikleri görülmektedir. ABD nüfusunun %2’sini Yahudiler oluşturduğu ve ABD’li Musevilerin çoğunlukla İsrail’deki akrabalarını ve arkadaşlarını ziyarete gittikleri düşünülecek olursa bu durum çok şaşırtıcı olmayacaktır.²¹⁴ İsrail’e yönelik turistik ziyaretlerin önemli bir kısmını ise hac ziyaretleri, turlar ve konferanslar oluşturmaktadır ve sayılan amaçlarla İsrail’e gelen turistlerin büyük kısmını Avrupalı turistler oluşturmaktadır. Bu nedenle çatışmalı ortamdaki en fazla etkilenen grubu Avrupalı turistler oluşturmaktadır. Genel anlamda çatışmaların başladığı 2000 yılı ile 2005 yılı arasında Avrupalı turistlerin geceleme oranları arasında %40 fark vardır.1990’larda turistik otellerdeki geceleme oranı %53 iken 2001-2004’te ortalama %23’e düşmüş ve 2005 yılında yeniden %36’ya yükselmiştir.²¹⁵

---

²¹³ Jacob B. Goldstein, "The Impact of Terrorism on The Tourism Industry of Israel" Emory University, Department of Economics, Master Thesis, 2007, s.5.

²¹⁴ David Fielding ve Anja Shortland, "Are Americans More Gung-Ho Than Europeans? Evidence From Tourism In Israel During The Intifada", University of Otago, Economics Discussion Papers, No:0506 (2005), s.13.

²¹⁵ CBS, 2006, http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/hotels2005_e.pdf, Erişim: 29.12.2007

İsrail'in gözde turistik şehirleri Elat, Kudüs, Tel Aviv ve Hayfa'dır. Bu şehirlerden özellikle Elat gergin ortamdan diğer şehirlere oranla daha fazla etkilenmektedir çünkü Elat klasik anlamda deniz-kum-güneş üçlüsü üzerine şekillenmiş bir turistik yelpazeye sahiptir. Gergin ortamdan etkilenme sıralamasında Elat'tan sonra Kudüs gelir. Kudüs'ün her türlü riske karşı hala turist çekebilmesinin nedeni bu şehrin inanç yapısından kaynaklanmaktadır. Kudüs, mart ve nisan aylarında Yahudi ve Hıristiyan toplumlar için kutsal sayılan Easter ve Passover bayramları nedeniyle; eylül ve ekim aylarında ise Rosh Hashanah, Yom Kippur, Sukkot ve Simhat Torah gibi Yahudi bayramları nedeniyle turistlere ev sahipliği yapmaktadır. Sıralamada Kudüs'ün ardından Tel Aviv gelir çünkü bu şehir ülkenin finans merkezidir ve birçok şehre oranla neredeyse her mevsim turist barındırır. Gergin ortamdan en az etkilenen şehir ise ülkenin kuzeyinde yer alan ve nispeten sükunetini koruyan Hayfa'dır.²¹⁶

---

²¹⁶ Goldstein,2007:s.20-21.

6.TURİZMİN İSRAİL EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Turizm İsrail devletinin kurulduğu topraklar için yeni bir faaliyet değildir. Belki de dünya üzerindeki ilk turist bölgelerden biri olarak kabul edilebilir. Üç büyük dinin merkezi olan ve her bir din için vazgeçilmez olarak görülen başta Kudüs olmak üzere birçok İsrail şehri, özellikle Ölü Deniz çevresindeki termal kaynaklar bin yıllardır belli oranlarda ve dönemlerde turist akınına uğramıştır.

Yahudi topluluklar için, dinlerinin doğup büyüdüğü, mabetlerinin inşa edildiği, sosyal yaşantılarını sürdürdükleri şehirlerin kurulduğu günümüz İsrail toprakları, Kutsal Topraklar olup bin yıllar öncesinde olduğu gibi günümüzde de hac ziyareti benzeri ziyaretlerin yapıldığı neredeyse tek yerdir. Hıristiyan topluluklar için ise Hz. İsa'nın yaşamının önemli bir kısmının geçtiği ve son dönemlerini yaşadığı topraklardır. Bugün Via Dolorosa olarak adlandırılan Acılar Yolu Kudüs'tedir ve Hz. İsa'nın çarmıha gerdirilmek üzere yürütüldüğü yol olarak kabul edilmektedir. Müslümanlar için ise yine kutsal sayılan yapıların bulunduğu, Hz. Muhammet'in göğe yükseldiği, Haçlı seferleri sırasında yaşanan çatışmalarda hayatını kaybeden Müslümanların gömüldüğü topraklar olduğu için kutsaldır.

Özel jeolojik yapısı gereği sağlık yaydığına inanılan ve günümüzde de insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri bilimsel olarak kanıtlanmış termal kaynaklar, içinde hiçbir canlının yaşamasına olanak tanımayan ve suyun kaldırma kuvvetinin dünya üzerinde en fazla olduğu Ölü deniz de bin yıllar boyunca eğlence, dinlence ve sağlık amaçlı ziyaretlere açık olmuştur.

Yeryüzünde üç büyük dinin mensuplarınca bu kadar çok sahiplenilen, hac ziyaretlerinin gözde mekânı ve Roma'dan bu yana sağlık, eğlence ve dinlence amaçlı kullanılan günümüz İsrail topraklarında turizm son yirmi yıl içinde ekonomik anlamda yeniden keşfedilmiştir.

1948 yılında kurulan İsrail devleti kuruluşun ilk yıllarında ekonomisini tarım, sanayi ve ticaret üzerinden şekillendirmeye çalışmış, madencilik alanında yaptığı tüm çalışmalara rağmen komşularında var olan petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olmadığını anlayınca da elde bulunan kaynakları en iyi şekilde kullanmaya çalışarak tarım ve yüksek teknoloji alanında büyük gelişmeler kaydetmiştir. Ülkenin turizm potansiyeli başından beri bilindiği halde bu potansiyelin işlenmesinde belli güçlüklerle karşılaşmış, daha sonra ayrıntılı bir şekilde belirtileceği gibi, turizm gelirlerinde ve ülkeye giriş-çıkış yapan turist sayısında çok büyük dalgalanmalar görülmüştür.

İsrail devleti kurulduğu ilk dönemlerde komşularıyla yaşadığı gerginlikler hatta bire bir savaşlar nedeniyle turizme belli oranda kapalı bir ülke olmuştur. Dünyanın neresine gidilirse gidilsin turistler için cevaplanması gereken en önemli soru, söz konusu bölgede can ve mal güvenliğinin sağlanıp sağlanamayacağıdır. Konuya bu açıdan bakıldığında İsrail'in uzun yıllar boyunca komşularıyla yaşadığı sorunların turizmin istenilen seviyeye ulaşmasında büyük engel oluşturduğu görülür.

Kuruluşun hemen bir yıl ardından yani 1949 yılında ülkeye giriş yapan turist sayısı yalnızca 30.000 olarak belirlenmiştir.1954 ve 1956 yılları arasında 40.000,1961 yılında 160.000,1964 yılında 252.000 ve 1968 yılında 432.000 turistin ülkeye giriş yaptığı belirlenmiştir. Ülkeye giriş yapan turist sayısının ülke potansiyelinin çok daha altında olduğu bu değerler üzerinden açıkça görülmektedir. Buna rağmen ilerleyen yıllarda turizmde olumlu bir gelişmenin görüldüğü de inkar edilemez. Buna göre ülke turizmden 1963 yılında 45 milyon dolar gelir elde edilirken 1968 yılında elde edilen gelir iki katına çıkarak 90 milyon doları bulmuştur.²¹⁷

1970'li yılların ilk yarısı komşu ülkeler ile savaş halinde geçmiştir.1973 yılında Suriye ve Mısır ile yaşanan Yom Kippur savaşı,1975 yılında Lübnan ile yaşanan savaş nedeniyle turizm yeni bir kriz yaşamıştır. 1970 yılında ülkeye sadece 419.000 turist giriş yapmıştır.

---

²¹⁷ Orni ve Efrat,s.496.

1980’li yıllarda durum yine pek değişmemiş, İsrail’in komşu ülkelerle olan ilişkileri aynı gergin seviyede kalmıştır. Buna rağmen turist sayısında yine de bir artış gözlenmiş ve 1980 yılında 1.045.000 turist ülkeye giriş yapmıştır. Aynı on yıllık süreçte,1987 yılında aniden patlak veren Birinci İntifada turizmdeki olumlu gelişmeyi sekteye uğratmıştır.

1994 yılında ülkeye 2.168.000 ziyaretçi giriş yapmıştır ki söz konusu yılda bir önceki yıla göre %11’lik bir artış söz konusu olmuştur. Aynı yıl 2,3 milyar dolar gelir elde edilirken,400 milyon dolar da hava yollarından elde edilen gelir olup toplam 2,7 milyar dolara ulaşılmıştır. Aynı yıl tarımsal ürünlerin ihracatından 500 milyon dolar, elmas ihracatından 1,006 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Buna göre turizmden sağlanan gelir tarımsal ürünlerin ihracatından kazanılan gelirin dört katı ve elmas ihracatından sağlanan gelirin iki katı olmuştur.²¹⁸

Tablo 27
1970 ve 1995 Yıllarında Turizmin Gösterdiği Değişim

Değişken	1970	1995	Ortalama yıllık değime
Turizm gelirleri(milyon, Amerikan doları)	103.9	2,784.0	0.132
Gelen Yabancı Turist Sayısı(milyon)	0.419	2.500	0.071
Aylık Ortalama Otel İstihdamı	9,257	28,064	0.044

Kaynak: Shaul Krakover,”Employment Adjustment Trends in Tourism Hotels in Israel”,Tourism Recreation Research,1998,vol.23,no.2,s.23.

Tablodan da görüldüğü üzere 1970 yılından 1995 yılına gelindiğinde hem turizm gelirlerinde, hem ülkeye giriş yapan turist sayısında ve hem de otellerde istihdam edilmiş olan personel sayısında büyük bir artış yaşanmıştır.

1995 yılında yabancı turistlerden yaklaşık 2,9 milyar dolar gelir elde edilmiştir ki bu tüm on yıllık süreç içerisinde kaydedilen en iyi değerdir, bu da bize turizmin ülkede ve bölgede çok hassas dengeler üzerine kurulu olduğunu açıkça göstermektedir.

²¹⁸ MFA,1995, <http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/1990-1995/TOURISM%20TO%20ISRAEL%20-%2004-Dec-95>,Erişim: 16.12.2007

1996 yılı ise İsrail’de gergin geçen bir dönem olduğundan bu yılda ülkeye giriş yapan turist sayısında %6,7’lik bir azalış ve 1995 yılı turizm gelirlerine göre %15’lik bir azalış kaydedilmiştir ki aynı olumsuz gidişat 1997 yılının ilk yarısına kadar devam etmiştir. Bununla birlikte turizmciler 1996 yılında yabancı turist sayısındaki azalıştan ötürü yönünü yerli turistlere çevirmiş, başlattıkları çeşitli kampanyalarla otellere turist akışı sağlayarak kriz dönemini daha hafif atlarmaya çalışmıştır. 1998 yılına gelindiğinde turizmden yaklaşık 2,7 milyar dolar gelir elde edilmiştir, buna göre aynı yılda turizmin toplam dış ticaret gelirleri içinde payı %7,7 olurken GSMH’nın %2,8’ine karşılık gelmiştir.²¹⁹

Tablo 28
1994–1998 Yılları Arasında Gelen Turist Sayısı ve Elde Edilen Gelir
(turist sayısı bin, gelir milyar Amerikan doları olarak)

	1994	1995	1996	1997	1998*
Asya	143.6	239.1	213.8	204.9	119.3
Afrika	64.5	85.3	64.5	56.8	31.9
Avrupa	1.102.7	1.256.2	1.212.5	1.146.9	707.7
Amerika					
ABD	385.1	452.7	435.1	420.7	307.1
Diğer	105.6	129.1	123.9	127.7	78.2
Okyanusya	24.6	29.9	27.9	29.4	15.7
Diğer	12.6	23.2	22.3	24.0	23.4
Toplam Turist sayısı	1.838.7	2.215.6	2.100.0	2.010.4	1.238.3
Toplam Gelir	2.408	2.930	2.874	2.741	2.671

Kaynak: www.cbs.gov.il, Erişim: 13.09.2007.

*Bu yıla ait turist sayısı ağustos, gelir aralık ayına aittir.

Tablodan da görüleceği üzere 1994–1998 yılları arasında İsrail’e gelen turistlerin büyük çoğunluğunu Avrupa kıtası ile ABD’den gelen turistler oluşturmaktadır. Ülkeye en az sayıda turist ise bölgesel uzaklıktan dolayı Okyanusya kıtasından gelmiştir. Özellikle 1995 yılında İsrail-Arap güçleri arasında sağlanan barış ortamı sayesinde en fazla gelir elde edilmiştir ve aynı yıl en fazla sayıda turist ülkeye giriş yaptığı yıl olmuştur.

²¹⁹ MOF, 2004, http://www.mof.gov.il/budget98_e/major.htm, Erişim: 16.12.2007.

Tablo 29
1999–2006 Yılları Arasında Gelen Turist Sayısı ve Elde Edilen Gelir

Yıllar	Turist Sayısı(milyon)	Elde Edilen Gelir(milyar dolar)
1999	2.3	3.5
2000	2.4	3.1
2001	1.2	1.4
2002	0.9	0.9
2003	1.1	1.1
2004	1.5	1.4
2005	1.9	1.9
2006	1.8	1.9

Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>, Erişim: 13.08.2007

Ülkede ve bölgede 1999 ve 2000 yılı çatışmalar ve gerginlikler açısından durgun geçtiği için hem ülkeye giriş yapan turist sayı fazla ve hem de turizmden elde edilen gelir de yüksektir. 2000 yılında turizm gelirleri ve ülkeye giriş yapan turist sayısı milenyumla yönelik turizmde patlama yaşanacağına dair tahminleri boşa çıkarmamıştır. Bu yılda ülkeye 2.416.900 turist giriş yapmıştır. Ancak Eylül ayında birden patlak veren İkinci İntifada turizmin yeniden büyük sarsıntıya uğramasına neden olmuştur. 2001 yılında giriş yapan turist sayısında bir önceki yıla göre %50 oranında bir azalış kaydedilmiş, bu yılda ülkeye yalnızca 1,210.284 turist gelmiştir. Aynı yıl turizm sektöründe istihdam edilmiş 40.000 çalışan işini kaybetmiştir.²²⁰

2001–2003 yılları turizmde bir kriz dönemine karşılık geldiğinden sözü edilen değerlerde belirgin bir düşüş kaydedilirken 2004 yılından itibaren yeni bir toparlanma dönemi başlamıştır. 2005 yılında ülkeye giriş yapan turist sayısı 1,9 milyondur ve dolayısıyla 2004 yılına göre %26, 2003 yılına göre %79 daha fazladır; ancak 2000 yılına göre %21 oranında hala daha düşüktür. Turizmden elde edilen gelir 2005 yılında 1,9 milyar dolar olarak belirlenmiştir buna göre 2005 yılında turizmden elde edilen gelir 2004 yılında turizmden elde edilen gelirden % 30 oranında daha fazladır.²²¹

²²⁰UIB, http://www.uib.es/servei/sri/obs_mediterrania/israel_ang.pdf, Erişim: 13.08.2007.

²²¹ CBS, 2007, <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf> Erişim: 16.12.2007.

Tablo 30
2006 Yılında Turist Başına Elde Edilen Gelir

Ülke	Gelir(bin Amerikan Doları)
ABD	1.257
İspanya	1.100
İtalya	1.066
Almanya	893
Hollanda	881
Rusya	862
İsveç	721
İsviçre	715
İngiltere	706
Fransa	635

Kaynak: <http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2006e.pdf>,Erişim:13.08.2007

Tablodan da görüleceği üzere İsrail’de turist başına en fazla gelir ABD’li turistlerden elde edilmektedir. ABD’li turistleri İspanya, İtalya, Almanya, Hollanda, Rusya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Fransalı turistler izlemektedir.

Tablo 31
2005 Yılında Turizmden ve Çeşitli Sektörlerden Elde Edilen Gelir
(Milyar Amerikan Doları)

Sektör	Brüt Gelir	Net Gelir
Tarım	1.0	0.9
Metal, Makine, Elektronik	12.1	7.8
Elmas	10.2	0.9
Kimya	6.5	3.7
Turizm	1.9	1.5

Kaynak:<http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/touris2005e.pdf>,Erişim:13.08.2007.

Tablodan da görüleceği gibi vergiler ödenmeden ve çeşitli kesintiler yapılmadan önce elde edilen brüt gelirden en yüksek paya metal, makine ve elektronik sektörü sahip iken onu elmas, kimya, turizm ve tarım sektörleri izlemektedir. Vergiler ve çeşitli kesintilerden sonra geriye kalan net gelirden sıralamanın başında yine metal, makine ve

elektronik sektörü gelirken onu bu defa kimya ve hemen ardından turizm sektörleri izlemektedir. Tablodaki tüm sektörler birlikte değerlendirildiğinde brüt gelir ile net gelir arasındaki farkın en az olduğu sektörlerden birinin de turizm olduğu ve turizmin tarımdan bile daha fazla gelir sağladığı görülmektedir.

Tablo 32
Turistik Otellerde İstihdam Edilen Personel Sayısı

Yıllar	Personel Sayısı
1999	30.000
2000	30.000
2001	23.000
2002	20.000
2003	20.000
2004	22.000
2005	23.000
2006	25.000

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/statistical/hotels2005_e.pdf
Erişim: 13.08.2007.

Tablodan da görüleceği üzere İsrail'deki turistik otellerde istihdam edilmiş personel sayısı yıldan yıla değişiklikler göstermektedir. Ülkede ve bölgede yaşanan politik gelişmeler ve özellikle Filistin – İsrail çatışması sonucu yaşanan intifadalar turistik otellerde istihdam edilen personel sayısının sık sık değişmesine yol açmaktadır. 1999 ve 2000 yıllarında 30.000 kişi bu alanda istihdam edilmişken 2001–2003 krizinde bu sayı büyük oranda düşüş göstermiş, 2004 yılından itibaren ise yeni bir toparlanma süreci başlamıştır.

Tablo 33
Turizm Sektörüne Yönelik Devlet Yatırımları ve Sektöre Ayrılan Ödenekler
(Milyon Dolar)

Yıllar	Diğer Yatırım ve Ödenekler		Konaklamaya Ayrılan Yatırım ve Ödenekler		Toplam Ödenek ve Yatırımlar	
	Yatırım	Ödenek	Yatırım	Ödenek	Yatırım	Ödenek
1985	3.1	0.5	34.5	5.3	37.6	5.82
1986	4.8	0.7	52.9	8.2	57.7	8.9
1987	2.9	0.5	57.4	10.0	60.3	10.5
1988	2.6	0.5	35.6	8.0	38.1	8.5
1989	15.8	3.5	38.7	10.1	54.5	13.6
1990	8.6	1.9	62.5	15.6	71.1	17.5
1991	6.1	1.7	77.9	20.8	84.0	22.5
1992	10.2	2.7	96.8	27.1	107.0	29.8
1993	15.8	3.8	129.2	33.6	145.0	37.4
1994	15.9	2.5	153.9	40.9	169.8	43.4
1995	28.2	5.6	410.3	91.4	438.5	97.0
1996	22.6	4.7	376.2	86.8	398.8	91.5
1999	7.5	1.9	240.0	85.1	247.5	87.0
2000	6.7	1.0	111.3	30.5	118.0	31.5
2001	1.0	0.2	19.3	2.9	20.4	3.1
2002	5.4	0.4	33.1	8.8	38.5	9.2
2003	40.3	6.1	29.2	7.0	64.5	13.0
2004	3.5	0.5	48.8	9.7	47.3	10.2
2005	0.3	- -	6.3	1.9	6.5	1.9
2006	- -	- -	1.1	0.3	1.1	0.3

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_sp/tab87.pdf, Erişim:01.01.2008.

Tablodan da görüleceği üzere turizm sektörüne yönelik devlet yatırımları ve devletin yine bu sektöre ayırdığı ödenek yıldan yıla değişiklikler göstermiştir. Devlet tarafından turizme en fazla yatırımın 1990'lı yıllar ile 2000'lerin başında yapıldığı görülmektedir. En fazla ödeneğin ise 1990'lı yıllarda ayrıldığı görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere 1990'lı yıllar ve 2000'lerin başı turizmin genel anlamda yapılandırıldığı yıllar olmuştur.

Tablo 34
Lisanslı Turist Rehberleri

Yıllar	Bölgesel ve Yerel	Ulusal	Toplam
1986	438	3504	3942
1988	400	3512	3912
1990	405	3538	3943
1992	405	4500	4905
1993	500	5200	5700
1994	600	5300	5900
1995	700	5340	6040
1996	606	5040	5646
1997	690	5781	6471
1998	690	5786	6476
2000	690	7000	7690
2002	690	7300	7990
2003	690	7600	8290
2005	690	6800	7479
2006	690	7150	7860

Kaynak: http://www1.cbs.gov.il/www/tourism_sp/tab88.pdf, Erişim:08.02.2009.

Tablodan da görüleceği üzere lisanslı turist rehberlerinin sayısı genel anlamda bir artış göstermiştir. Bu artış 1986 ile 1995 yılları arasında daha belirginken sonraki yıllarda artış hızının biraz azaldığı ve özellikle ulusal ve toplam lisanslı turist rehberi sayısının dalgalanmalar gösterdiği anlaşılmaktadır. Lisanslı turist rehberleri sayısındaki bu dalgalanma ülkenin turizm sektörünün güvenlik sorunları nedeniyle yaşadığı problemlerin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Sonuç olarak turizmin bir ülkenin GSMH'daki, ödemeler dengesindeki yerini veya sektörde istihdam edilmiş olan çalışan sayısını belirlemek, sektörün örtülü yapısından dolayı zordur. Bunlara ek olarak turizm, küreselleşen dünyanın uzağında kalan, kültürel ve etnik dokusunu büyük oranda korumayı başaran Avustralya çölleri, Tibet yaylası gibi yerler de bile önemli bir geçim kaynağı halini almaya başlamışken İsrail gibi ilk modern turistik turların düzenlendiği bir yerin bu sürecin dışında kalması beklenemez. Bu anlamda turizm İsrail'e kimi yıllar bir milyar Amerikan doları, kimi yıllar bir milyanın üstünde ve kimi yıllarda altında gelir sağlamaktadır. Gelirlerdeki bu dalgalanmalar ülkenin ve bölgenin yoğun stresli ortamından kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

“İsrail’in Turizm Coğrafyası” adlı bu çalışmada, matematik konumu gereği 29°–33° kuzey enlemleri ve 34°–45° doğu boylamları arasında; özel konumu gereği ise Akdeniz’in doğusunda yer alan, jeolojik ve politik anlamda dünyanın en ilginç ülkelerinden biri olan İsrail’in fiziki, beşeri özellikleri ile turizm coğrafyası ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Aynı zamanda bir Güneybatı Asya ülkesi olan İsrail küçük yüzölçümüne rağmen jeolojik ve jeomorfolojik açıdan çok farklı özellikler sergileyen bir ülkedir. İsrail dünyanın en büyük fay sistemlerinden biri olan Doğu Afrika fay sistemi üzerinde yer almaktadır. Bu fay sistemi üzerinde Ortadoğu’nun en önemli akarsularından biri olan Ürdün veya diğer adıyla Şeria nehri yer alır. Ürdün nehri ile bağlantılı olarak sahada Hula Vadisi, Taberiye Gölü ve daha sonra yine dünya karalarının en derin yeri olan Ölü Deniz veya diğer adıyla Lut Gölü ile karşılaşılır. Bu iki göl ve Ürdün nehri ülkenin en önemli su kaynaklarıdır.

Ülke topraklarının yarısından fazlasını oluşturan Necef Çölü ülkenin güney kesiminde yer alır. Bu çöle ek olarak Necef’in kuzeyinde ikinci bir çöl olan Judea çölü yer almaktadır. Ülkenin Akdeniz kıyısında genişliği yer yer değişen Kıyı Ovaları ve kurkar adı verilen tepe serileri ile karşılaşılır. Kıyı Ovalarının gerisinde ise kuzey-güney doğrultulu dağlar ve tepeler bulunur.

Küçük yüzölçümüne rağmen İsrail’de farklı iklimlerle de karşılaşmak mümkündür. Ülkenin Akdeniz Kıyısında yazları sıcak ve kurak kışları ise ılık ve yağışlı tipik Akdeniz İklimi görülür. Tepeler bölgesine gelindiğinde ise karasal iklim özellikleri ile karşılaşılır. İsrail’de kışın kar yağışının görüldüğü tek yer yine karasal iklimin görüldüğü tepeler bölgesidir. Ülkenin güneyinde yer alan Necef Çölü’nde ise çöl iklimi özellikleri hakimdir. Ülke genelinde yaz sıcaklık ortalaması 27–35°C iken kış sıcaklık ortalaması ise 15–25°C arasında değişir. Ülkede en yağışlı mevsim kıştır ve yağışın büyük kısmı kasım-mart ayları arasında düşmektedir. Yağış değerleri ülkenin

kuzeyinden güneyine gidildikçe azalmaktadır; buna göre ülkenin kuzeyinde yağış 700–800 mm arasında değişirken güneyde bu değer 100 mm'nin de altına düşebilmektedir.

İnsanlık tarihinin en önemli merkezlerinden olan Akdeniz Havzası ve Güneybatı Asya gibi iki önemli merkeze dahil edilen İsrail toprakları çok uzun zamandan beri beşeri hayatın en renkli ve hareketli alanlarından biri olma özelliğini korumayı başarmıştır. Dolayısıyla İsrail toprakları milattan önceki dönemlerde bile yerleşime sahne olmuştur. İsrail'de üç büyük dinin merkezi niteliğindeki tarihi Kudüs şehrinin yanı sıra son derece modern olan Tel-Aviv, Hayfa, Elat ve Netanya gibi daha başka birçok şehir bulunur. Kırsal alanlar da ise yerleşim kolektif çiftlikler olan kibutz ve moshavlar üzerinden şekillenmiştir.

İsrail nüfusu 2006 yılı verilerine göre 7.116.700 kişidir. 1948 yılında resmen kurulan İsrail devletine bu tarihten önce ve sonra dünyanın dört bir yanından çok sayıda Yahudi göç etmiştir. İsrail'e göç eden Yahudiler daha çok Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Rusya, İtalya, Hollanda, İspanya, Portekiz gibi ülkelerle Kuzey Afrika, Ortadoğu ülkeleri ve Etiyopya'dan gelmiştir. İsrail nüfusunun büyük çoğunluğunu Yahudiler oluşturmakla birlikte ülkede Müslüman ve Hıristiyan topluluklar da yaşamaktadır.

Ortadoğu ülkeleri içinde doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülke olmadığı halde ekonomisi gelişmiş nadir ülkelerden biridir. Ülke ekonomisi ağırlıklı olarak sanayi ve tarıma dayalıdır. Silah sanayisi, bilgisayar yazılımı, tarımsal ekipmanlar, elmas işlemeçiliği en önemli ekonomik faaliyetlerdir. Bunlara ek olarak turizm de ülke ekonomisinde oldukça ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

İsrail dünyanın ilk turistik bölgelerinden biri olarak kabul edilebilir. Milattan çok önceki dönemlerde modern turizm anlayışından uzak olmakla birlikte çok sayıda insan İsrail topraklarına turistik amaçlarla gelmiştir. Bunun en iyi kanıtı ülkedeki termal kaynaklar üzerine yapılmış olan hamamların veya spaların Roma lejyonerleri tarafından hem dinlenme ve hem de sağlık amaçlı kullanımındadır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve son olarak İslam dininin en önemli merkezlerinden biri olma özelliğine sahip olan İsrail ve

özellikle Kudüs şehri yine dinsel nedenlerden kaynaklanan hac ziyaretleri nedeniyle binlerce yıl boyunca çok sayıda insanı kendine doğru çekmeyi başarmıştır. Modern turizmin öncülerinden olan Thomas Cook'un, Avrupalı Hıristiyanları oğulları ile kurduğu bir şirketle Kudüs'e getirmesi bu şehrin turistik potansiyelinin çok uzun zaman önce fark edildiğini göstermektedir. Günümüze gelindiğinde ise inanç turizmi, sağlık turizmi, deniz turizmi, çöl turizmi, kırsal turizm, kongre ve iş turizmi gibi alanlardaki çekiciliği ile ülkeye çok sayıda turist gelmektedir. Ülkede turizm açısından en çok dikkat çeken yerlerin başında Kudüs gelir, bu şehrin dışında Tel-Aviv, Hayfa, Netanya, Taberiye Gölü, Ölü Deniz kıyıları ile Elat şehri ve kırsal alanlar da turizm açısından büyük önem taşımaktadır.

2007 yılı verilerine göre İsrail'de 331 turistik otel mevcuttur. Bu otellerin toplam oda sayısı 44.150 iken odaların doluluk oranı %61'dir. Turistik otellerin yanı sıra Hıristiyan hostelleri, gençlik hostelleri, kırsal alanlardaki kibutzlar ve arazi okulları turistlerin gecelebilecekleri diğer yerlerdir. 2005 yılı verilerine göre turistik otellerde istihdam edilmiş olan çalışan sayısı 23.000'dir. Aynı yıl otellerin elde ettiği karın toplamı 600 milyon NIS olmuştur.

İsrail'e yurt dışından gelen turistlerin büyük çoğunluğunu Amerika ve Avrupa kıtasından gelen turistler oluşturmaktadır. Bu turistlerin ise neredeyse tamamını Yahudiler ve Hıristiyanlar meydana getirmektedir. Turistlerin burayı tercih etmelerinde etkili olan ilk faktör inançtır. Yahudi ve Hıristiyanlar inançları açısından son derece önemli olan bu toprakları hac ziyaretleri şeklinde ziyaret etmektedirler. Bunların dışında bu ülkeye organize turlar halinde gelen turistlerin yanı sıra iş ve kongre turizmi ve akraba ziyaretleri nedeniyle gelenlerin oranı da oldukça fazladır.

Yerli turistlerin ülke içi tercihlerinin başında ise Akdeniz, Taberiye, Ölü Deniz ve Kızıldeniz kıyıları ile kırsal turizm alanları gelmektedir. İsraili'lerin ziyaret ettikleri ülkelerin başında Türkiye, Kıbrıs, Mısır, Fransa ve ABD gibi ülkeler gelmektedir.

İsrail turizminde yaşanan en büyük sorun ise ülkenin komşu ülkelerle yaşadığı savaşlar ve Filistinlilerle yaşanan gerginliklerdir. Filistinlilerin başlattığı İntifada

hareketleri nedeniyle son derece gergin olan ortam İsrail ekonomisini her yönden etkilemiştir. Özellikle turizm sektörü İntifadalardan diğer tüm sektörlerle oranla daha fazla etkilenmiştir. 1987 ve 2000 yılında patlak veren İntifadalar nedeniyle can güvenliğini riske edemeyen turistlerin ülkeye olan girişleri son derece azalmış; turistik otellerin doluluk oranı büyük düşüş göstermiştir. Sözü edilen kriz dönemleri yerli turistlerin ülke içi turizme olan ilgisinin azaltmamış olması nedeniyle biraz daha kolay atlatılmış; ancak buna rağmen turizm sektöründe istihdam edilmiş olan çok sayıda insan işini kaybetmiştir.

Bir Ortadoğu ülkesi olan İsrail, dahil olduğu bölgenin karakterine son derece uygun olarak ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda küresel ve bölgesel etkileri son derece büyük bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Her türlü doğal ve beşeri kaynağın turizme konu edildiği ülkede, bu sektör devlet tarafından da desteklenerek geliştirilmekte ve kaynakların turizm amaçlı kullanımının sürdürülebilirliğine dikkat edilmektedir. Bütün bunların sonucunda turizm ülkede en az tarım ve sanayi kadar ilgi görmekte ve ülke ekonomisindeki yeri her geçen yıl daha da belirginleşmektedir.

KAYNAKÇA

Adva Center,2007.**Current Plan For Developing The Negev:A Critical Perspective**,Shlomo Swirski,Israel.

Aras,B.1997.**Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**,Bağlam Yayınları,İstanbul.

Arı,T.2004.**Geçmişten Günümüze Ortadoğu,Siyaset,Savaş,Diplomasi**,Alfa Yayınları,İstanbul.

Armaoğlu,F.2005.**20. Yüzyıl Siyasi Tarihi** (Cilt 1-2,1914-1995),Genişletilmiş 15.Baskı,Alkım Yayınevi,İstanbul.

Aslan,Z.1995."Termal Hizmetlerin Oluşturulmasında Termal Suyun Standartlarının Belirlenmesi",Ekoloji Çevre Dergisi,Sayı.14.s,40-42.

Beharyakar,A.2002.**Geçmişten Günümüze Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkilerinin Bir Değerlendirmesi ve Olası Türkiye-İsrail Stratejik İşbirliği**,Marmara Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

Boyacı,M.2001.İsrail Tarımı ve Bilgi Sistemi,Ege Üniversitesi,Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi,Yayın no:223,Ankara.

Brink,U.,Rybakov,M.,Al-Zavbi,A. ve Hassouneh,M.1999."Anatomy of Dead Sea Transform;Does It Reflect Continuous Changes in Plate Motion"Geology,vol.27,no.10,s.887-890.

Cohen Hattab,K.2004."Historical Research and Tourism Analysis: The Case of the Tourist-Historic City of Jerusalem",Tourism Geographies,vol.6,no.3,s.279-302.

Cohen Hattab,K. ve Shoval,N.2004."The Decline of Israel's Mediterranean Resort:Life Cycle Change Versus National Tourism Master Planing",Tourism Geography,vol.6,no.1,s.59-78.

Cohen Hattab,K. ve Katz,Y.2001."The Attraction of Palestine:Tourism in The Years 1850-1948",Journal of Historical Geography,vol.27,no.2,s.166-177.

Collins Kreiner,N.2006."Graves As Attractions:Pilgrimage-Tourism To Jewish Holy Graves in Israel",Journal of Cultural Geography,vol.24,no.1,s.67-89.

Collins Kreiner,N. ve Khilot,N.2000."Pilgrimage Tourism in The Holy Land:The Behavioral Characteristics of Chiristian Pilgrims",Geojournal,vol.50.no.1,s.55-67

Doğanay,H.2001.**Türkiye Turizm Coğrafyası**,Çizgi Kitabevi Yayınları,Konya.

- Doğaner,S.2001.**Türkiye'nin Turizm Coğrafyası**,Çantay Kitabevi,İstanbul.
- Doğaner,S.1994."Mısır'da Coğrafyanın Turizme Etkileri",Türk Coğrafya Dergisi,sayı:29,s.83-113,İstanbul.
- Drakos,K. ve Kutun,M.A.2003."Regional Effects of Terrorism on Tourism:Evidence From Three Mediterranean Countries",Journal of Conflict Resolution,vol.47,no.5,s.621-642.
- El-Khatip,A.2004."Kur'an'da Kudüs",çev.Ramazan Işık, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi,Cilt.9,Say.1,s.110-143,Elazığ.
- Felsentein,D. ve Fleischer,A.2003."Local Festivals and Tourism Promotion:The Role of Public Assistance and Visitor Expenditure",Journal of Travel Research,vol.41,no.4,s.385-392.
- Fielding,D. ve Shortland,A.2005."Are Americans More Gung-Ho Than Europeans ? Evidence From Tourism in Israel During The Intifada",University of Otago,Economics Discussion Paper,No.0506.Dunedin.
- Figueras,P.1991."Monks and Monasteries in the Negev Desert",XVIII. International Congress of Byzantine Studies,s.401-450,Moscow.
- Fleischer,A. ve Buccola,S.2002."War,Terror and Tourism in Israel-Demand and Supply Factors",Applied Economics,vol.34,no.11,s.592-609.
- Fleischer,A.2000."The Tourist Behind The Pilgrim in The Holy Land",Hospitality Management,vol.19,no.3,s.311-326.
- Freeman,D. ve Sultan,E.1998."The Economic Impact of Tourism in Israel-A Multi-Regional Input-Output Analysis",Journal of Travel Research,vol.36,no.4,s.341-359
- Goldstein,B.J.2007."**The Impact of Terrorism on The Tourism Industry of Israel**",Emory University,Department of Economics,Master Thesis,Georgia.
- Gözenç,S.1999.**Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası**,2.Baskı,Çantay Kitabevi,İstanbul.
- Güllüler,E.2000.**İsrail Ülke Raporu**,İhracatı Geliştirme Merkezi-İGEME,Ankara.
- Güngördü,E.2003.**Türkiye'nin Turizm Coğrafyası**,Nobel Yayın Dağıtım,Ankara.
- Gürdal,M.2001.**Türkiye Turizm Coğrafyası**,Detay Yayıncılık,Ankara.

Held,C.C.1978.”**Middle East Patterns**”,West View Press,London.

Hoşgören,M.Y..**Jeomorfolojinin Ana Çizgileri 2**,Çantay Kitabevi,İstanbul.

Israeli,A. ve Mehrez,A.2000.”From İllegal Gambling to Legal Gaming:Casinos in Israel”,Tourism Manegement,vol.21,no.3,s.281-291.

Israeli,A. ve Reichel ,A.2003.”Hospitality Crisis Management Practices:The Israeli Case”,International Journal of Hospitality Management,vol.22,no.4,s.353-372.

Karaca,Ş., Kulaç,M., Özel.,H. ve Kavuncu.,V.2005.” Dermatolojide Balneo Fototerapi ”, Kocatepe Üniversitesi, Kocatepe Tıp Dergisi, Say.6, s.7-15, Afyon.

Kayhan,V.2006.”Hak Dinin Tek Oluşu”,Fırat Üniversitesi,İlahiyat Fakültesi Dergisi,Say.11,s.77-106,Elazığ.

Krakover,S.2000,”Seasonal Adjustment of Employment to Demand and Revenues in Tourist Hotels During Expansion and Stagnation”,International Journal of Hospitality and Tourism Administration,vol.1,no.2,s.27-49.

Krakover,S.1998.”Employment Adjustment Trends in Tourism Hotels in Israel”,Tourism Recreation Research,vol.23,no.2,s.18-28.

Krakover,S. ve Cohen, R.2001.”Visitors and Non-Visitors To Archaeological Heritage Attractions:The Case of Massada Versus Avedat,Israel Tourism Recreation Research (Guest Edited By C.Michael Hall),vol.26,no.1,s.25-33.

Mater,B.1998.**Toprak Coğrafyası**,Çantay Kitabevi,İstanbul.

Ministry of Environment.1999.Planing Department, Coastal Zone Manegement, Israel.

Orni,E. ve Efrat, E.1976.**Geography of Israel**,Israel UniversityPress,Jerusalem.

Özey,R.2004.**Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası “Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar”**,Genişletilmiş 3.Baskı,Aktif Yayınevi,İstanbul.

Özgüç,N.1998.**Turizm Coğrafyası Özellikler.Bölgeler**,Çantay Kitabevi,İstanbul.

Özkurt,H.2007.”Sağlık Turizminin Tahvilleri”,Maliye Bakanlığı,Maliye Dergisi,Say.152,s.121-142.

Pamukçu,Ö.K.1994.**Fırat/Dicle Nehir Havzasındaki Su Sorunu ve Çözüm Arayışları**,İstanbul Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

Pizam,A.,Fleischer,A. ve Mansfeld,Y.2002."Tourism and Social Change:The Case of Israeli Tourists Visiting Jordan",Journal of Travel Research,vol.41,no.2,s.177-184.

Poria,Y.,Butler,R. ve Airey,D.2006."Tourist Perception of Heritage Exhibits:A Comparative Study From Israel",Journal of Heritage Tourism,vol.1,s.51-72.

Poria,Y.,Butler,R. ve Airey,D.2004."The Meaning of Heritage Sites for Tourist:The Case of Massada",Tourism Analysis,vol.9,no.1-2,s.15-22.

Preble,J.F.,Reichel,A. ve Hoffman,C.R.2000."Strategic Alliances For Competitive Advantage:Evidence From Israel's Hospitality and Tourism Industry",Hospitality Management,vol.19,no.3,s.327-341.

Reichel,A. ve Haber,S.2005."A Three-Sector Comparison of The Business Performance of Small Tourism Enterprises:An Exploratory Study",Tourism Management,vol.26,no.5,s.681-690.

Reichel,A.,Lowengart,O. ve Milman,A.2000."Rural Tourism in Israel:Service Quality and Orientation",Tourism Management,vol.21,no.5,s.451-459.

Shachar,A. ve Shoval,N. 1999."**Tourism In Jerusalem:A Place ToPray**"**The Tourist City**,Ed.by Dennis R.Judd and Susan S.Fainstein,Yale University Press,London.

Shoval,N. ve Cohen Hattab,K.2001."Urban Hotel Development Patterns In The face of Political Shifts",Annals of Tourism Research,vol.28,no.4,s.819-843.

Tchetchik,A.,Fleischer,A. ve Finkelshtain,I.2006."Differentiation &Synergies in Rural Tourism:Evidence From Israel",The Hebrew University of Jerusalem,Discussion Paper,no.5.06.

Tunçdilek,N.1971."**Güneybatı Asya**" **Fiziki Ortam**,İstanbul Üniversitesi Yayınları,İstanbul.

Tümertekin,E. ve Özgüç,N.1997.**Ekonomik Coğrafya,Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay Kitabevi,İstanbul.

Tümertekin,E. ve Özgüç,N.1998.**Beşeri Coğrafya İnsan.Kültür.Mekan**,Çantay Kitabevi,İstanbul.

Uriely,N.,Schwartz,Z.,Cohen,E. ve Reichel,A.2002."Rescuing Hikers in Israel's Desert:Community of Altourism or an Extension ofAdventure Tourism",Journal ofLeisure Research,vol.34,no.1,s.25-36.

Yılmaz,T.2004.**Uluslararası Politikada Ortadoğu**"**Birinci Dünya Savaşından 2000'e**",Akçağ Yayınları,Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

- AKDENİZ,2007.www.akdeniz.edu.tr,Erişim:21.12.2007.
- ARIZONA,2007.<http://cals.arizona.edu>,Erişim:22.11.2007.
- BIBLICALARCHAEOLOGY,2006.www.biblicalarchaeology.org.il,Erişim:08.10.2007.
- CBS,2007.www.cbs.gov.il,Erişim:14.12.2007.
- COBB,2007.<http://www.cobb.msstate.edu/map.gif>,Erişim: 20.05.2008.
- GALILEEFRIENDLYTOURS,2007.www.galileefrinedlytours.com
Erişim:06.04.2008.
- GLOBALSECURITTY,1999.www.globalsecurity.org,Erişim:11.05.2008.
- GOISRAEL,2007.www.goisrael.com,Erişim:06.04.2008.
- HAIFA,2007,www.haifa.muni.il,Erişim:24.06.2007.
- IMS,2007.www.ims.gov.il,Erişim:14.12.2007.
- ILMUSEUMS,2007. <http://www.ilmuseums.com>,Erişim:24.06.2007.
- ISRAELHOTELS,www.israelhotels.org.il,Erişim:02.03.2008.
- ISRARAIL,2005.www.israrail.org.il,Erişim:04.10.2007.
- İZMİRKULTUTURİZM,2005.www.izmirkulturturizm.gov.tr,Erişim:16.09.2007.
- JUSTICE,2007.www.justice.gov.il,Erişim:01.01.2008.
- KIBBUTZ.www.kibbutz.co.il,Erişim:02.03.2008.
- MFA,2005.www.mfa.gov.il,Erişim:11.08.2007.
- MOF.2004.www.mof.gov.il,Erişim:16.12.2007.
- MOSAIC,2007.<http://mosaic.lk.net>,Erişim:29.05.2007.
- MÜŞAVİRLİKLER,2005.www.müşavirlikler.gov.tr,Erişim:16.12.2007.
- NEGEVDESERTBOTANICALGARDEN,2007www.negevdesertbotanicalgarden.org.uk/,Erişim:15.05.2008.
- PARKS,2007.www.parks.org.il,Erişim:29.05.2007.

PALESTINPILGRIMEGE,2008.www.palestinepilgrimage.blogspot,Erişim:20.05.2008

SAILING-NEWS,2007.www.sailing-news.co.il,Erişim:09.01.2008.

SALAMAT,2007.www.salamat.co.il,Erişim:06.04.2008.

SVIVA,2007.www.sviva.gov.il,Erişim:12.05.2008

TELAVIV4FUN,2008.www.telaviv4fun.com,Erişim:20.05.2008

TOUR-PETRA,2007.www.tour-petra.com,Erişim:06.04.2008.

TOURISM,2007.www.tourism.gov.il,Erişim:09.01.2008.

UIB,2006,<http://www.uib.es>,Eriřim:13.08.2007.

UNEP,2006.www.unep.gov.il,Erişim:10.03.2007.

UNESCO,2006.<http://whc.unesco.org>,Eriřim:20.05.2007.

YOUTH-HOSTELS,2007.www.youth-hostels.org.il,Erişim:02.03.2008.

Z.ABOUT,2007.www.z.about.com,Erişim:06.04.2008.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Tel-Aviv,Yafa

Kaynak:www.goisrael.com,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 2: Akdeniz Kıyıları,Tel-Aviv

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 3:Kızıldeniz,Elat
Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 4:Kızıldeniz Kıyıları,Elat
Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 5: Osmanlı Şehir Hisarları,Akre
Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 6: Haçlı Limanı,Akre
Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 7: Kanyon, Judea ölu
Kaynak: www.tourism.gov.il,Erişim:20.05.2008

Fotoğraf 8: Massada, Ölü Deniz
Kaynak: www.tourism.gov.il,Erişim:20.05.2008

Fotoğraf 9: Taberiye Gölü
Kaynak: www.goisrael.com, Erişim: 20.05.2008

Fotoğraf 10: Roma Tiyatrosu, Beit She'an
Kaynak: www.goisrael.com, Erişim: 20.05.2008

Fotoğraf 11: Umdan Hanı,Akre

Kaynak:www. goisrael. com ,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 12 : Cezzar Camii,Akre

Kaynak:www. goisrael. com,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 13: Kubbetü's Sahra,Kudüs

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 14 : Eski Şehir,Kutsal Kıyamet Kilisesi,Kudüs

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 15 : Rus Kilisesi,Kudüs

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 16: Hıristiyan Hacılar, Via Dolorosa,Kudüs

Kaynak:www.goisrael.com,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 17: Kutsal Doğuş Kilisesi,Beytullahim
Kaynak: www.palestinepilgrimage.blogspot.com,Erişim:20.05.2008

Fotoğraf 18: Bahai Tapınağı,Hayfa
Kaynak: www.goisrael.com,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 19: Batı Duvarı(Ağlama Duvarı),Kudüs

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 20 : Batı Duvarı'nda İbadet Eden Yahudiler,Kudüs

Kaynak:www.tourism.gov.il,Erişim:06.04.2008

Fotoğraf 21: Princess Otel,Eilat

Kaynak: www.tour-petra.com,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 22: Dan Otel,Kesarya.

Kaynak: www.galileefriendlytours.com, Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 23: King David Otel,Kudüs.
Kaynak: www.z.about.com,Erişim:06.04.2008.

Fotoğraf 24: Prima Otel,Ölü Deniz
Kaynak: www.salamat.co.il,Erişim:06.04.2008.

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Coğrafyası Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 301100120050011 no. lu Gülçin MAMUK'un hazırladığı "İsrail'in Turizm Coğrafyası" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 09.07.2008 Çarşamba günü saat 13:30 de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin .....*Kabul*..... ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Nurten GÜNAL	<i>Kabul</i>	
Prof. Dr. Meral AVCI	<i>Kabul</i>	
Yard. Doç. Dr. Hülya KAYALI	<i>Kabul</i>	